

સૂકા કચ્છમાં
ગાટ જંગલો ઊગશે

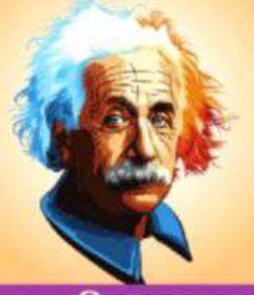
આજના યુવાનોનું
ડ્રગ્સ કનેક્શન

બુદ્ધ અને
ઈશ્વર છે કે નહીં?

૧૦ ઓક્ટોબર, ૨૦૨૦

abhiyaanmagazine.com ₹ ૨૫-૦૦

અભિયાન

ધારાવાહિક સત્યકથા
એકલયાગ્રી
આઈનસ્ટાઈન

બોલિવૂડને ડ્રગ્સનું વળગાણ
નશો ગાયબ, ખુમાર ઊતરી રહ્યો છે

VISIT...

LANZAROTE
Caliente.COM

તમારા માટે, તમારી સાથે, સતત...

અભિયાન

૧૦ ઓક્ટોબર ૨૦૨૦

વર્ષ: ૩૬ અંક: ૧૭ સળંગ અંક: ૧૮૦૦

પથદર્શક: સ્વ. ભૂપત વડોદરિયા

તંત્રી : તરુણ દત્તાણી

(પીઆરબી એક્ટ હેઠળ સમાચાર સંપાદન માટે જવાબદાર)

કોપી એડિટર : હેતલ ભટ્ટ

મુંબઈ : લલિતા સુમન

અમદાવાદ : નરેશ મકવાણા, હેતલ રાવ

ભુજ : સુચિતા બોઘાણી કનર

ક્રિએટિવ ડાયરેક્ટર : મૌનક ચાવડા

રજિસ્ટર્ડ ઓફિસ : સમભાવ હાઉસ,
ચીફ જસ્ટિસ બંગલોની સામે, બોડકદેવ,
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૧૫

ફોન : ૨૬૮૭ ૩૯૧૪, ૨૬૮૭ ૩૯૧૬, ૨૬૮૭ ૩૯૧૭

ફેક્સ : ૨૬૮૭ ૩૯૨૨

મુંબઈ કાર્યાલય : સમભાવ મીડિયા લિમિટેડ,
૭૧૪, એ વિંગ, ફિરકલ પ્લાઝા, ઈનફિનિટી મોલ સામે,
ન્યુ લીંક રોડ, અંધેરી (વેસ્ટ) મુંબઈ-૪૦૦૦૫૩

વાચકોના પ્રતિભાવ :

abhiyaan@sambhaav.com

વેબસાઈટ :

www.abhiyaanmagazine.com

વાર્ષિક લવાજમ : દેશમાં રૂ. ૧૨૭૫/-
Foreign Subscription : Rs. 6375 (Air Mail)
અભિયાનનો દરેક અંક પોસ્ટમાં ઈસ્યુ તારીખ
પ્રમાણે મોકલવામાં આવે છે.

સર્ક્યુલેશન :

૦૭૯ ૨૬૮૭૩૯૧૪-૧૫-૧૬, ૦૨૨ ૨૬૭૯૮૭૯૯
circulation@sambhaav.com

Marketing

Mumbai : Ph. : 022-67995316

Ahmedabad : Ph : 079-2687 3914/16/17

Delhi : Ph : 011 - 2371 8171

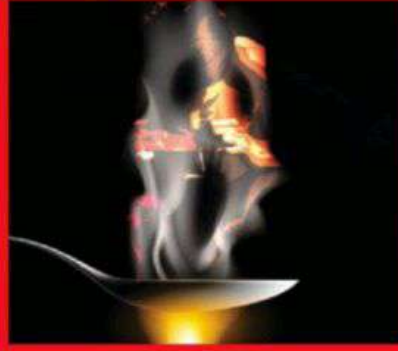
marketing@sambhaav.com

મુદ્રક અને પ્રકાશક વિજય પરીખે
સમભાવ મીડિયા લિમિટેડ વતી હાઇસ્કેન પ્રા.લિ.,
હાઇસ્કેન એસ્ટેટ, સરખેજ-બાવળા હાઇવે, ચાંગોદર,
અમદાવાદ-૩૮૨ ૨૧૩, ખાતે છાપ્પું અને અભિયાન હાઉસ,
૪ એ/બી, ગવર્નમેન્ટ ઇન્ડસ્ટ્રિયલ એસ્ટેટ, ચારકોપ,
કાંદિવલી (વેસ્ટ), મુંબઈ - ૬૭ ખાતેથી પ્રસિદ્ધ કર્યું.

સમભાવ ગ્રૂપ

અનુક્રમ

૧૯

બોલિવૂડને ડ્રગ્સનું વળગણ

ભારતમાં નશાકારી દ્રવ્યોની ખેતી
અને ઉત્પાદન પર પ્રતિબંધો લાગ્યા
તેથી વિદેશથી આયાત થવા લાગી.

કાયદેસરપણે દુનિયાના લગભગ
તમામ મુલ્કોમાં તેની પર પ્રતિબંધ છે, પરંતુ લેટિન અમેરિકાના દેશોનાં
જંગલોમાં વૈશ્વિક માફિયા દ્વારા તેની ખેતી થાય છે. ડ્રગ્સ એટલું વેચાય
છે કે એક વખત નશો કરવાના પાંચથી દસ હજાર રૂપિયા ખર્ચવા પડે છે.

૨૭ 'કાયાબિટીસ કેપિટલ' અમદાવાદ કોરોનાથી ચેતે

૨૯ સૂકા કચ્છમાં ગાઢ જંગલો ઊગશે

૩૧ યુવાનોનું ડ્રગ્સ કનેક્શન

૧૪ મીડિયા વિશ્વના પ્રકાશ-સ્તંભ ભૂપતભાઈ

૩૩ ન પાણીમાં હાથ બોળવો, ન માછલી પકડવી!

હેમિલી બોલ

૩૭ હેલ્થી સલાહ મહિલાઓને આર્થિક રીતે બનાવે છે સશક્ત

નિયમિત કોલમ

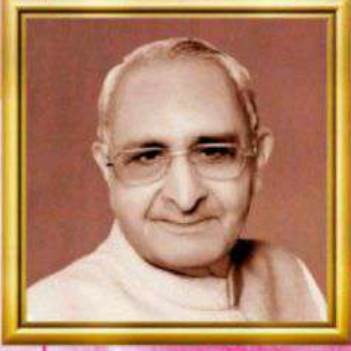
૦૬ પંચામૃત

૧૦ તિકડમ

૩૫ લાફ્ટર વાઇરસ

૪૧ વિગ્ગા

૪૩ સત્યકથા

માત્ર બુદ્ધિથી જિવાતું નથી

જેઓ બહુ મોટા આસન પર બેઠા હોય છે તેમને પણ એક સીધાસાદ માણસની સાવ સામાન્ય આવડત હસ્તગત કરવાનું મન થયા વગર રહેતું નથી, કેમ કે તેમનું આંતરમન જાણે છે કે છેવટે અસલ માણસ તરીકેની જે હેસિયત બચે તે જ સાચી હેસિયત છે. ઔરંગઝેબ ટોપીઓ ભરતો, તેનો આનંદ તેને વિશિષ્ટ હતો. માણસ ગમે તે ઊંચું સ્થાન પ્રાપ્ત કરે તોય કામનો સાચો આનંદ કોઈ હુકમોમાંથી નીપજતો નથી. માણસના અમુક નિર્ણયો ચોક્કસ એવા હોઈ શકે છે જેમાં તેને કોઈ સર્જનાત્મક આનંદની અનુભૂતિ થાય. જેમ કે, અમેરિકાના પ્રમુખ અબ્રાહમ લિંકનને ગુલામીની નાબૂદીના પોતાના નિર્ણયથી જે આનંદ થયેલો તે અવર્ણનીય હતો, પણ આવાં સર્વોચ્ચ સ્થાનોને બાદ કરીએ તો બાકીના સ્તર ઉપરના ગમે તેવા અધિકારસંપન્ન માણસને પોતાના હાથના સર્જનનો આનંદ વિશેષ લાગે છે. મહાત્મા ગાંધીનો રૅટિયો કેટલાકને મહાત્માની એક ધૂન જેવો લાગતો હશે, પણ તેના રાષ્ટ્રીય આર્થિક સંકેતથી પણ અલગ રીતે એક વ્યક્તિ માટે - ખુદ મહાત્મા માટેય - એ મહત્વનો આનંદ હતો. મહાત્મા ટોલ્સ્ટોયે અણધારી રીતે બનાવેલાં જોડાં મોચીકામના સારા નમૂના તરીકે નખાસ જ થાય, પણ ટોલ્સ્ટોયને તેમાં એક વિશિષ્ટ આનંદ મળતો હતો, કેમ કે ચાબુક કે હથિયાર વગરના માણસના સીધાસાદ હાથની સર્જકતાનો એક ખાસ આનંદ છે. આપણે જેને તદ્દન હલકી કક્ષાના પુરુષાર્થમાં જપાવીએ છીએ તેવાં કાર્યો પણ ઘણાબધાં માણસોને આનંદ આપી શકતાં હોય છે. માણસ ગમે તે કામ કરવા તૈયાર થાય છે ત્યારે તેની વધુ ઊંચી આવડતનું એ સજીનામું હોતું નથી કે નથી હોતી ઊંચી આવડતના અજ્ઞાનની કબૂલાત. અહીં તેનો આત્મવિશ્વાસ લઘુતાગ્રંથિ કે ગુરુતાગ્રંથિથી મુક્ત રીતે બોલી ઊઠતો હોય છે કે, હું આ પણ કરી શકું છું અને આ કામ કરવામાં પણ મને આનંદ પડે છે. ચમારકામ કરતો સંત રૈદાસ અગમનિગમની વાત પણ કરે. હલકા ગણાયેલા કામમાં હલકાપણુ જ જોવાની કક્ષાથી ઊંચે ઊભા રહેવા જેટલી મહત્તા તે પ્રાપ્ત કરી ચૂક્યો હોય છે. પોતાના સ્વમાન માટે આટલું ઊંચું બેસણુ તૈયાર કર્યા વિના માણસ છેક સાદાં કામ કરવાની ખુમારી કેળવી કે મેળવી શકતો નથી.

આપણા ઘણાબધાં દુઃખોનું મૂળ એ છે કે આપણે બુદ્ધિનાં કામોને જ સર્વોપરી મહત્વનાં ઠરાવી દઈએ છીએ, જાણે કે બુદ્ધિનો આંક એ જ આપણી માણસ તરીકેની લાયકાતનો સૌથી મોટો બિલ્લો ન હોય! પણ માણસ વહેલો-મોડો જાણી જાય છે કે માત્ર બુદ્ધિથી જિવાતું નથી, માત્ર ઊંચા સ્થાન વડે જ જિવાતું નથી, માત્ર અધિકારથી જિવાતું નથી. મોરનાં રંગીન પીંછાં તેની મોટી શોભા છે. તે પીંછાંનો ભાર ઘણો છે અને તેનો ઠરસો પણ ઘણો છે, પણ તેણે પોતાના નૃત્ય માટે ઝાડની ડાળ પરથી ઘરતી પર ઊતરવું પડે છે અને ઘરતી પર જીવવું પડે છે. છેક નાનકડું કામ કરવામાં કોઈ નાનપ નથી. સામાજિક માનપાનની પોથીમાં ગોવાળિયા કરતાં દૂધની ડેરીવાળો પોતાને જરૂર ઊંચે ગણી શકે, પણ ગોવાળિયાનું જીવન દૂધમાં બંધાયેલી કલિક છે, 'ને ગોવાળિયાની વેશભૂષામાં ક્યાંક કૃષ્ણની જીવનલીલા વધુ રસાયેલી હોઈ શકે છે. જીવનનો આનંદ તમે પર્વતની કંઈ ટોચ ઉપરથી ખોબો ભરે છો તેમાં નથી, તેનો આનંદ તમારી તરસ અને મીઠા પાણીની પરખ ઉપર છે. જીવનને ખરેખર માણવાનું મન જ હોય તો સમાજના કેન્સી ડ્રેસના પ્રદર્શનમાંથી બહાર નીકળી જાઓ 'ને સામેલ થયેલા હો તોપણ તમારી તેમાંની હાજરીને જ વધુ પડતું મહત્વ ન આપો. તમે ચિત્ર-વિચિત્ર પોશાક પહેસે તેનો વાંધો નથી, પણ તમે તેમાં વધુપડતા ભારેખમ બની ના જશો. વડા ન્યાયમૂર્તિ અદાલતમાં હોય ત્યારની એમની અદબ બરોબર છે, પણ ઘેર ન્યાયમૂર્તિના દીકરાનો દીકરો દાદાની મૌનની માગણીના જવાબમાં અદાલતી તિરસ્કારનો રુઆબ બતાવી બેસે તો દાદાએ હસવું પડશે. ગંભીરતા વ્યક્તિનો એકમાત્ર રંગ હોઈ ના શકે - ચોક્કસ પ્રસંગનો એકમાત્ર રંગ જરૂર હોઈ શકે.

માણસ દુનિયાના તખ્તા ઉપરથી વિદાય લે છે ત્યારે તેને માટેની શ્રેષ્ઠ અંજલિ એ જ હોય છે કે આ માણસે જીવી પણ જાણ્યું અને મરી પણ જાણ્યું! જીવી જાણવું એ નાનીસૂની સિદ્ધિ નથી. બરાબર જીવી જાણ્યા વિના બરાબર મરી જાણવાનું શક્ય જ નથી. માણસનાં હેટ, ટોપી કે પાઘડી કે બાલની છટા એક ટોચનું પ્રતીક છે, પણ આખો માણસ નથી. હેટ-ટોપીની નીચે કાંઈ ના હોય તો એકલી હેટથી પૂરો પરિચય કે પ્રસિદ્ધિ મળતાં નથી. માણસ સાચું દૈવત બતાવે તો તેનું મોચીપણુ કે સુથારપણુ તેની માનવી તરીકેની લાયકાતમાં આડે આવતું નથી, બલ્કે કંઈક નવીન શોભાનો તેમાં ઉમેરો કરે છે. ઈસુ ખ્રિસ્ત કે મહંમદ પયગંબર સાહેબ કે કૃષ્ણના જન્મના સંજોગો, કુટુંબના સંજોગો કે પરંપરાગત વ્યવસાય તેમના કુલ ગુણાંકનમાંથી કશું બાદ કરતા નથી.

મુખત વ્યોદયિત
(લેખકના પુસ્તકમાંથી)

૧૮ જુલાઈ, ૨૦૨૦

ચીનને પાઠ ભણાવવાનું અમોઘ શસ્ત્ર : ચીની માલનો બહિષ્કાર

હાથીના દાંત ખાવાના અલગ અને દેખાડવાના અલગ એ કહેવત ચીનને બંધ બેસે છે. ભારતના ચર્ચમાનપદે પરોણા કરીને એલએસી પર ચીન ડોળા નાંખીને બેઠું છે. હવે તો ચીનને પાઠ ભણાવે જ છૂટકો. કોઈ આપણને એક ગાલ પર લાફો મારે તો બીજો ગાલ પણ ઘરી દેવાવાળી અહિંસક વૃત્તિ ચીન સામે વાપરવાની જરૂર નથી રહી અને આ માટે શસ્ત્ર-અસ્ત્રની સાથે હવે ચીની માલનો બહિષ્કાર કરવો જ શ્રેષ્ઠ ઉપાય છે. આમેય આપણે ચીની માલ ઉપર ખૂબ મોટા પ્રમાણમાં નિર્ભર થઈ ગયા છીએ, જેનો ગેરફાયદો ચીન ઉઠાવી રહ્યું છે. તેથી હવે મોબાઇલ હોય કે રમકડાં કે અન્ય કોઈ પણ વસ્તુઓ, ચીની સામાનને અલવિદા કરવાની જરૂર છે.

કંચન કથિરિયા, રાજકોટ

પ્રતિભાવો મોકલવા એકદમ સરળ

આપના પ્રતિભાવો અમારા માટે ખૂબ જ મહત્વના છે. અભિયાનમાં શું ગમ્યું? શું ન ગમ્યું? આપનાં અન્ય સૂચનો પણ આવકાર્ય છે. આપના પ્રતિભાવ હવે તમે પત્ર ઉપરાંત ઈ-મેઇલ મોકલી શકો છો.

આ આઇડી ઉપર ઈ-મેઇલ કરો :

abhiyaan@sambhaav.com

પત્ર લખવા માટેનું સરનામું

‘આત્મીયતા’ અભિયાન, સમભાવ હાઉસ, ચીફ જસ્ટિસ બંગલોની સામે, બોડકદેવ, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૧૫

ભારત માટે ભારતનું ભારત વડે...

ચર્ચિત ઘાટ વિભાગમાં સોની કંપનીના સ્થાપક અકિતો મોરિતાની વાત કરવામાં આવી છે. ખરેખર, પ્રેરણાદાયી ઉદાહરણ છે. ભારતીયોએ પણ મેડ ઇન ઇન્ડિયાને પ્રોત્સાહન આપી ચીનને પાઠ ભણાવવાની જરૂર છે. કહેવાયું છે ને કે જહાં ચાહ વહાં રાહ. હવે જ ખરો સમય છે રાહ પસંદ કરવાનો અને દુનિયાને બતાવવાનો કે હમ હૈ હિન્દુસ્તાની.

મુકેશ સોની, મહેસાણા

ગુમ હો ચીન તો હમ પ્રાચીન

પૂર્વપરિમાં ચીન સાથેના યુદ્ધની વિગતવાર વાત કરવામાં આવી છે. ઇતિહાસ વાંચવો રસપ્રદ અને માહિતીપ્રદ રહ્યો.

જયેશ શાહ, સુરત

આત્મનિર્ભરતા અને સ્વદેશી બંનેની વિભાવના અલગ છે...

કવર સ્ટોરી અંતર્ગત ભારતમાં જ વસ્તુઓનું મેન્યુફેક્ચરિંગ કરવાની વાત કરવામાં આવી છે. ટૂંકમાં, ચીન કે અન્ય દેશો પર નિર્ભર રહેવાને બદલે આત્મનિર્ભર બનવાની વાત કરવામાં આવી છે. એ શતપ્રતિશત સાચી છે. અનુસરવા યોગ્ય છે.

કમલેશ ગોહિલ, ડીસા

લોકડાઉનમાં કચ્છના યુવાનો બનાવી રહ્યા છે શોર્ટ ફિલ્મો...

કોરોના મહામારીને કારણે લાગુ કરવામાં આવેલા લોકડાઉનના સમયનો ઘણો બધો ફાયદો થયો છે અને કેટલાક પ્રમાણમાં ગેરફાયદો થયો છે. જોકે, બને ત્યાં સુધી પરિસ્થિતિઓને પોઝિટિવ રહેવાની વાત કરવામાં આવે છે. પરિસ્થિતિઓને પોઝિટિવ લેવી, પણ કોરોના નેગેટિવ આવે તેનું ધ્યાન રાખવું. ખેર, કચ્છના યુવાનોએ શોર્ટ ફિલ્મોના નિર્માણ થકી કચ્છના લોકડાઉન માહોલને કચકડે મટવાનો સુંદર પ્રયાસ કર્યો છે. યુ-ટ્યૂબ પર શોર્ટ ફિલ્મની આછેરી ઝલક જોઈ. મજા આવી. યુવાનો દ્વારા સારી પ્રવૃત્તિ હાથ ધરવામાં આવી છે.

જયોતિ કચ્છી, ગાંધીધામ

સ્વતંત્રતા કચારેક મુશ્કેલીનું કારણ બની

જાય છે...

પશ્ચિમી સંસ્કૃતિ અને લોકોના ગુણગાન ગાવાની અને તેમનું અનુસરણ કરવાની ખોટી ટેવ આપણી પ્રજાને પડી ગઈ છે. જ્યાં તેમની આદતોને અનુસરવાની જરૂર હોય એ સ્વીકારવી રહી. જોકે, ડિસિપ્લિનના નામે એ લોકો પણ કેટલા પાણીમાં છે એ વિદેશી વાયરાના લેખ ઉપરથી ખ્યાલ આવે જ છે. સમજદારીનો સદંતર અભાવ જોવા મળી રહ્યો છે અમેરિકન પ્રજામાં અને તેનું જ પરિણામ છે કે કોવિડ-૧૯ની બીમારી આટલી હદે ત્યાં વકરી છે.

કાનન દેસાઈ, વાપી

કોલકાતા કોલિંગ

આપણે ત્યાં જેટલું મહત્ત્વ નવરાત્રિ અને ગણેશોત્સવનું જોવા મળે છે, એટલું જ મહત્ત્વ કોલકાતામાં દુર્ગાપૂજનું છે. એટલે સ્વાભાવિક રીતે દુર્ગાપૂજાની તૈયારીઓ શરૂ કરી દેવામાં આવી હોય. જોકે, મહામારીના આ સમયમાં લોકો વિવેક જાળવે તેવી માતાજીને અભ્યર્થના.

અનુકૃતિ પરમાર, લાલપુર, ખેડા

કચ્છની રંગભૂમિનો દસ્તાવેજ...

કચ્છમાં ભજવાતાં નાટકો અને રંગમંચ વિશેની વાત પુસ્તક સ્વરૂપમાં ઉપલબ્ધ થઈ છે એ જાણીને હર્ષ થયો. આપણો ઇતિહાસ જાળવવાની જવાબદારી આપણા સૌની છે. નહીંતર આપણી ભાવિ પેઢી પાસે વાગોળવા લાયક કોઈ વસ્તુ નહીં રહે કે જરૂરિયાતના સમયમાં જ્ઞાન પામવા માટે કોઈ સાધન નહીં રહે.

કૃષ્ણા પંડિત, ગાંધીનગર

સરોજ ખાનને શ્રદ્ધાંજલિ...

સરોજ ખાને બોલિવૂડમાં ડાન્સની પરિભાષાને એક નવો આયામ બદલ્યો હતો. તેમના યોગદાન બદલ આપણે સૌ તેમના આભારી રહીશું. ઈશ્વર તેમની આત્માને શાંતિ અર્પે.

નવલકથા...

નવલકથા ‘લક્ષ્યવેદ’ એ ધીરે ધીરે જબરદસ્ત પકડ જમાવી. નવા-નવા પ્રકરણ વાંચવાની હંમેશાં ઉત્સુકતા રહી.

કામિની મકવાણા, ધરમપુર

પિન્કી સિન્ડ્રોમ વિશેનો લેખ આંખ ઉઘાડનારો છે. - એકતા ચારોલા, અલીણા

કોરોના સંકટમાં બિહારની ચૂંટણી નવો અનુભવ બની રહેશે

બિહાર વિધાનસભાની ચૂંટણીની તારીખો જાહેર થઈ ગઈ છે. ત્રણ તબક્કામાં યોજનાર ચૂંટણીનાં પરિણામો દસમી નવેમ્બરે આવી જશે. મતલબ દિવાળી પહેલાં બિહારમાં નવી સરકાર સત્તા ગ્રહણ કરશે. કોરોના મહામારીના સંકટ અને લોકડાઉન પછી અનલોકના પાંચમા તબક્કે આવી પહોંચ્યા પછી પણ ઉદ્યોગ-વ્યવસાય અને જનજીવન સંપૂર્ણપણે પહેલાંની સ્થિતિમાં આવ્યા નથી. એવા સંજોગોમાં ચૂંટણીની જાહેરાત એક વિટંબણા બની રહે છે કે સુખદ અહેસાસ બની રહેશે એ નક્કી કરવાનું આજે મુશ્કેલ છે. ચૂંટણી પંચે કોરોના સંક્રમણના સંકટને લક્ષમાં રાખીને ચૂંટણી અધિકારીઓ, કર્મચારીઓ તેમ જ મતદારોની સુરક્ષાની કાળજી લેવાના તમામ પ્રયત્નોની ખાતરી આપી છે, એ વ્યાવહારિક ધરાતલ પર કેટલા પ્રમાણમાં અમલીકરણ પામે છે એ જોવાનું રસપ્રદ બનવાનું છે. કોરોના સંકટકાળની આ પ્રથમ ચૂંટણી છે અને તેનો વહીવટી તેમ જ રાજકીય અનુભવ અનેક બોધપાઠ આપી જવાનો છે. ઉમેદવારીપત્રો ભરવા સુધીની પ્રક્રિયામાં કોઈ રાજકીય તમાશાને અવકાશ રહેવાનો નથી. ત્યારે આ ચૂંટણીનો પ્રચાર જંગ પણ અનોખી તાસીર ધરાવતો બની રહેશે. સભા અને રેલીઓ સંભવતઃ શક્ય નહીં બને. કેમ કે તેમાં સોશિયલ ડિસ્ટન્સનું પાલન કરવાનું મુશ્કેલ બને છે. રાજકીય પક્ષો એ બધાથી દૂર રહે તેમાં જ સૌની ભલાઈ છે. આવે સમયે આધુનિક ટેક્નોલોજી પક્ષો, નેતાઓ અને ઉમેદવારોની વહારે આવશે. સોશિયલ મીડિયાના માધ્યમનો મહત્તમ ઉપયોગ અને વર્ચ્યુઅલ સભા-રેલીઓના આયોજન થવાની શક્યતા છે, પરંતુ રાજકીય

પક્ષોએ કેટલાંક આયોજનોની સમજ અને માર્ગદર્શન માટે કાર્યકર્તાને એકત્ર કરવા પડે, એ પણ હવે નાની સંખ્યામાં થાય એવા પ્રયાસ કરવા પડશે. જે પક્ષોના સંગઠન વ્યવસ્થિત અને છેક નીચેના સ્તર સુધી હશે એવા પક્ષો વધુ લાભની સ્થિતિમાં રહેશે. ચૂંટણી પ્રચારમાં શક્તિ પ્રદર્શનને બહુ અવકાશ રહેવાનો નથી. એ સંજોગોમાં પક્ષો અને ઉમેદવારોએ પોતાની તરફેણમાં માહોલ ઊભો કરવાના નવતર પ્રયાસો કરવા પડશે. એવા પ્રયાસો પછી પણ મતદારોના મિજાજને પારખવાનું આ વખતે મુશ્કેલ બની રહેવાનું છે. કોરોના સંકટમાં જીવનનાં વિવિધ ક્ષેત્રોમાં બદલાવ આવ્યો છે. તેમ રાજનીતિમાં કેવા પ્રકારના બદલાવને સ્થાન છે એ આ ચૂંટણી દ્વારા જાણી શકાશે. પ્રત્યક્ષ પ્રચારની મર્યાદાઓને કારણે પ્રિન્ટ અને ટેલિવિઝન મીડિયાની બોલબાલા પણ વધશે. ચૂંટણીના મુખ્ય મુદ્દા કયા રહેશે એ સ્થિતિ જલ્દી સ્પષ્ટ નહીં થાય. મુખ્યત્વે બે રાજકીય ગઠબંધન મેદાનમાં હશે એવું ચિત્ર દેખાય છે, પરંતુ આ ગઠબંધનોમાં બંધુ બરાબર હોવાના સંકેત મળતા નથી. સૌથી વધુ કફોડી સ્થિતિ કોંગ્રેસની છે. લાલુપ્રસાદ યાદવ હજુ જેલમાં હોવાથી તેમનો પક્ષ આરજેડી તેમના પુત્રના નેતૃત્વમાં કેવો દેખાવ કરશે એ જોવાનું પણ રસપ્રદ બની રહેશે. એનડીએમાં પાસવાનનો પક્ષ અસુવિધા અનુભવે છે તો મહાગઠબંધનમાં જીતનરામ મોઝી અને કુશવાહા નારાજ રહે છે. બિહારની ચૂંટણી સમગ્રપણે ત્યાર પછી પશ્ચિમ બંગાળ વગેરે રાજ્યોની ચૂંટણી માટે રાજકીય પક્ષો, મતદારો અને ચૂંટણીપંચ - સૌને માર્ગદર્શક અને ઉદાહરણ રૂપ બની રહેવાની છે. ■

અકાલી દળ એનડીએનો ત્યાગ કરે છે ત્યારે...

આખરે અકાલી દળે એનડીએ સાથેનો છેડો ફાડી નાખ્યો છે. હરસિમરત કૌરના પ્રધાનમંડળમાંથી રાજીનામાનો તાર્કિક અંત છે. તેનું નિમિત્ત ત્રણ કૃષિ સુધારા વિધેયક બન્યા છે. આખરે મામલો પક્ષના રાજકીય હિતોની રખેવાળી કરવાનો છે. પંજાબમાં કૃષિ સુધારા બરડાઓ સામે ખેડૂતોના વિરોધનું નેતૃત્વ કોંગ્રેસના હાથમાં રહે તો અકાલીઓને આગામી ચૂંટણીમાં રાજ્યમાં તેનો જનાધાર ગુમાવવાનો ડર હતો. પંજાબમાં વિધાનસભાની ચૂંટણી ૨૦૨૧માં થવાની છે. પંજાબમાં અકાલી દળ ભાજપનો સૌથી જૂનો સાથી પક્ષ રહ્યો છે. જનસંઘના સમયથી બંને પક્ષો પંજાબમાં સાથી રહ્યા છે. એનડીએમાંથી નીકળી જવામાં પણ અકાલીઓને ભાજપ સાથે કોઈ સૈદ્ધાંતિક કે નીતિગત વાંધો-વિરોધ જોવાયો નથી. માત્ર કૃષિ સુધારા વિધેયકો વિશેના મતભેદ જ તેમાં કારણરૂપ બન્યા છે. નાના ખેડૂતોને માટે તો આ વિધેયકો નવી આશા સમાન હોવાનું ઘણાએ કબૂલ્યું છે. એ સંજોગોમાં એનડીએથી અલગ થવા માટે આ વિધેયકોને નિમિત્ત ન બનાવ્યું હોત તો સારું હતું એવું ઘણાને લાગે છે. કેમ કે હરસિમરત કૌરના હાથમાં ફૂડ પ્રોસેસિંગ વિભાગ હતો અને તેના દ્વારા તેઓ ખેડૂતોના હિતમાં ઘણું વધુ કામ કરી શક્યા હોત. આ વિધેયકો તેને માટેનો માર્ગ મોકળો કરે છે, એ વાત તેઓ ભૂલી ગયા. એનડીએમાં અત્યારે કોઈ ગઠબંધન ધર્મ નિભાવવામાં આવતો નથી એવી ટકોર સુખવિંદરસિંહ બાદલે કરી છે. તેમની વાતમાં તથ્ય છે. વાજપેયીના સમયની વાત અલગ હતી. અત્યારે ભાજપનું આધિપત્ય અનુભવાય છે અને અન્ય પક્ષો સાથે સંવાદની પ્રણાલી ખોરવાઈ ગઈ છે. તો તેનું કારણ પણ એ જ છે કે લોકસભામાં ભાજપની સ્પષ્ટ બહુમતી હોવાથી ભાજપ સાથી પક્ષોના અભિપ્રાયને બહુ મહત્ત્વ આપવાના મૂડમાં નથી. એવી કોઈ મજબૂરી પણ નથી. સાથી પક્ષોને સરકારમાં સ્થાન આપ્યું છે તેનાથી જ તેઓએ સંતોષ માનીને ચાલવું રહ્યું. ભાજપ માટે આ નીતિ લાંબાગાળાના હિતમાં છે કે કેમ એ પ્રશ્ન છે. ■

સંસદનું ચોમાસુ સત્ર : જાણીતા ચહેરાઓની ગેરહાજરી ભાજપ માટે પરોક્ષ લાભ

સંસદનું ગંજાવાતી ચોમાસુ સત્ર પૂર્ણ થયું છે, એ અનેક રીતે યાદ રહેશે. આ સત્રમાં ઘણા અગ્રણી સાંસદોની ગેરહાજરી અનુભવાઈ. ખુદ વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદી સંસદનાં બંને ગૃહોમાં માત્ર સત્રના આરંભે અને સત્રના અંતે હાજર રહ્યા હતા. ગૃહપ્રધાન અમિત શાહ સ્વાસ્થ્યના કારણોસર સમગ્ર સત્ર દરમિયાન હાજર રહી શક્યા ન હતા. રાહુલ ગાંધી તેમના માતા સાથે વિદેશ ગયા હોવાથી ગેરહાજર રહેવાની મંજૂરી મેળવી હતી. સોનિયા ગાંધી તેમના રાબેતા મુજબના સ્વાસ્થ્યની તપાસ માટે અમેરિકા ગયા છે. કોરોના સંકટને કારણે તેમના આ ચેક-અપમાં પણ વિલંબ થયો છે. ડોક્ટરો સાથેની તેમની એપોઈન્ટમેન્ટ ઘણી આગોતરી નિર્ધારિત થઈ ચૂકી હતી. પ્રિયંકા ગાંધી તેમના માતા સાથે જઈ શકે તેમ ન હતાં કેમ કે તેમના ઘરના હેલ્પરોના કોરોના સંક્રમણને કારણે તેઓ ક્વોરન્ટાઈન હતાં. આ સિવાય સંસદમાં જે જાણીતા ચહેરાઓની

ગેરહાજરી વર્તાઈ તેમાં ડૉ. મનમોહન સિંહ, અંબિકા સોની, પી.ચિદમ્બરમ્, કપિલ સિબ્બલ અને પ્રધાન રામવિલાસ પાસવાનનો સમાવેશ થાય છે.

સંસદના આ સત્રમાં ત્રણ વિવાદાસ્પદ કૃષિ સુધારા વિષયક વિધેયકો પસાર કરવામાં આવ્યા. રાજ્યસભામાં આ ખરડાને પસાર કરતી વખતે વિપક્ષના સભ્યોએ ઉપાધ્યક્ષ સામે વરવા દૃશ્યો સર્જીને એક પ્રકારે શાસક પક્ષના હાથનું રમકડું બની રહ્યા. વિપક્ષી સભ્યોના

આવા બેહુદા વ્યવહારને કારણે શાસક પક્ષને વિધેયકો પર મત વિભાજન ન કરવાનું બહાનું મળી ગયું. રાજ્યસભામાં વિધેયકો પસાર કરવા માટે એનડીએ પાસે પૂરતું સંખ્યાબળ નથી એવી માન્યતાથી વિપરીત શાસક પક્ષ પાસે સ્પષ્ટ બહુમતી હતી, તેના સામાન્ય સમર્થકો અકાલીદળ, ટીડીપી અને બિજુ જનતા દળ સિવાય પણ આવી સ્થિતિ હતી. આ વિધેયકોને એનસીપી, શિવસેના, અન્ના ડીએમકે અને વાયએસઆર કોંગ્રેસનું સમર્થન હતું, પરંતુ રાજકીય કારણોસર તેઓ આ બિલની તરફેણમાં મતદાન કરી રહ્યા હોવાનું દેખાવા દેવા ઈચ્છતા ન હતા. કોરોનાને કારણે વિપક્ષના મોટી સંખ્યામાં ગેરહાજર રહેલા સભ્યોનો પણ ભાજપ આભારી રહેશે. તૃણમૂલ કોંગ્રેસના નવ સભ્યો કોલકાતા પાછા ગયા હતા અને કોંગ્રેસના ચાર વરિષ્ઠ સભ્યોએ ગેરહાજર રહેવા માટે પક્ષની મંજૂરી લીધેલી હતી.

પશ્ચિમ બંગાળમાં પ્રશાંત કિશોરની સેના તૃણમૂલ કોંગ્રેસ માટે સક્રિય બની

બિહાર વિધાનસભાની ચૂંટણીની તારીખો જાહેર થઈ ગઈ છે. જ્યારે પશ્ચિમ બંગાળમાં આગામી વર્ષ ૨૦૨૧માં વિધાનસભાની ચૂંટણી યોજાશે. જોકે રાજ્યમાં શાસક પક્ષ તૃણમૂલ કોંગ્રેસ સહિત તમામ પક્ષો અત્યારથી ચૂંટણીની તૈયારીમાં લાગી ગયા છે. મમતા બેનરજીની સરકારના તમામ નિર્ણયો ચૂંટણીને લક્ષમાં રાખીને લેવાય છે. ભાજપ અધ્યક્ષ જે.પી. નડાએ તેમની જાહેર કરેલી નવી ટીમમાં મુકુલ રોયને મહત્વનું સ્થાન આપ્યું છે એ ચૂંટણીને ધ્યાનમાં રાખીને જ થયું છે, પરંતુ તેને કારણે પક્ષમાં ચાર દાયકાથી કામ કરી રહેલા કેટલાક નેતાઓ નારાજ થયા છે. મુકુલ રોય તૃણમૂલમાંથી ભાજપમાં આવ્યા છે. ભાજપનું એકમાત્ર લક્ષ્ય પશ્ચિમ બંગાળની ચૂંટણીમાં ફતેહ મેળવવાનું છે. તે માટે મુકુલ

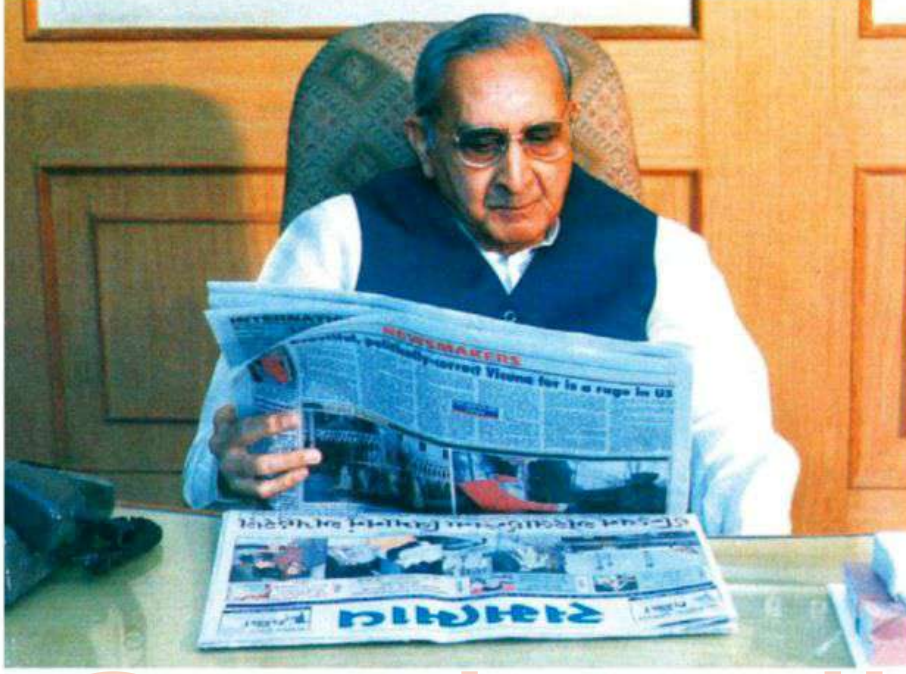

રોય બહુ ઉપયોગી બની રહે તેમ છે.

ચૂંટણી વ્યૂહરચનાકાર પ્રશાંત કિશોર તૃણમૂલ કોંગ્રેસ માટે પશ્ચિમ બંગાળમાં સક્રિય બન્યા છે. જોકે તેમની સક્રિયતા પક્ષના વરિષ્ઠ નેતાઓને જરા પણ ગમી નથી. પ્રશાંત કિશોરે તેની યુવાબ્રિગેડને કામે લગાડી છે, પરંતુ આ યુવાનો બિન અનુભવી છે. પક્ષના નેતાઓને

ચિંતા એ છે કે વિધાનસભાની ચૂંટણી માટે ઉમેદવારોની પસંદગીનું કામ પણ આ લોકોને સોંપાશે અથવા તેમના અભિપ્રાયના આધારે થશે. પ્રશાંત કિશોરની ઈન્ટરનેટ આર્મીએ તૃણમૂલ કોંગ્રેસના અગ્રણીઓના સોશિયલ મીડિયા એકાઉન્ટ હસ્તગત કરી લીધા છે અને તેમના નામે ટ્વિટ્ટિંગ કરવા લાગ્યા છે. રાજ્યસભાના સભ્ય દિનેશ ત્રિવેદીએ ટ્વિટર પર અભદ્ર ભાષામાં રાજ્યપાલ વિશે ટ્વિટ કર્યું ત્યારે રાજ્યપાલ જગદીપ ધનખડને કંઈક ગરબડ હોવાની ગંધ આવી હતી. ધનખડે વળતા ટ્વિટ કરીને આ કૃત્ય પ્રશાંત કિશોરની ઈન્ટરનેટ ટીમનું હોવાની શંકા વ્યક્ત કરી હતી. એ જ રીતે કૃષિ લક્ષી બાબતોની ઉપેક્ષા અંગે વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીની ટીકા કરતી ત્રિવેદીની હિન્દી ટ્વિટ જોયા પછી આ શંકા દઢ બની હતી કેમ કે ત્રિવેદી ક્યારેય હિન્દીમાં ટ્વિટ કરતા નથી, તેઓ અંગ્રેજીમાં જ ટ્વિટ કરે છે.

મીડિયા વિશ્વના પ્રકાશ-સ્તાંભ ભૂપતભાઈ

રાષ્ટ્રીય સ્તરે અને પ્રાદેશિક સ્તરે પત્રકારત્વ માટે વર્તમાન સમય સંકટ અને કસોટીનો કાળ છે. આવા સંકટના સમયે પત્રકારત્વ જ્યારે દિશાહીનતાનો અનુભવ કરી રહ્યું છે ત્યારે તેમાં એક દીવાદાંડી રૂપ વ્યક્તિત્વની ખોટ અનુભવાય છે. આવા વ્યક્તિત્વની હાજરી સૌને માટે પ્રત્યક્ષ કે પ્રચ્છન્ન રીતે માર્ગદર્શકનું કામ કરતી હોય છે. ભૂપત વડોદરિયા ગુજરાતી પત્રકારત્વ ક્ષેત્રે આવું દીવાદાંડી રૂપ વ્યક્તિત્વ હતું. તેનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ ‘સમભાવ’ દૈનિકના આરંભકાળથી તેમની હયાતીનાં વર્ષો દરમિયાન દેશ અને સમાજજીવનના પ્રત્યેક સંકટના અવસરે થતો રહ્યો છે. આજના વર્તમાન અસમંજસ કાળમાં ભૂતપભાઈનું સ્મરણ થઈ આવે છે તેનું આ જ કારણ છે. ભૂપતભાઈ ભલે સ્વયં એક અખબારના તંત્રી-માલિક હતા, પરંતુ સમગ્ર પત્રકાર સમુદાય સાથે તેમના જીવંત સંપર્કો રહેતા. અખબારના કટાર લેખકો સાથે પણ તેમના સંવાદ ચાલતા રહેતા. તેને કારણે દ્વિધા અને અનિશ્ચિતતા તેમ જ અસંમજસના સમયમાં આ ચર્ચા-સંવાદ દિશા-દર્શનની ગરજ સારતા હતા અને તેનો પ્રભાવ સૌની પોતાની મર્યાદામાં રહીને પણ અખબારી લેખન અને અભિવ્યક્તિમાં પ્રતિબિંબિત થતો. ભૂપતભાઈની હયાતીમાં ‘સમભાવ’ના એ અઢી દાયકા દરમિયાન દેશ અને ગુજરાતે તેમ જ સમાજજીવને પણ અનેક પ્રકારના કુદરતી અને રાજકીય સંકટોમાંથી પસાર થવાનું બન્યું અને એવા પ્રત્યેક સમયે પત્રકારના કર્તવ્યની વાત આવે ત્યારે અભિપ્રાયની કેળવણીના પાયામાં વાચકને કેન્દ્રમાં રાખીને ચાલવાની વાત મહત્ત્વની બની રહેતી. આવી ચર્ચા વખતે ભૂપતભાઈ એક વાત જરૂર કહેતા કે, પત્રકારત્વની ખરી કારકિર્દી ‘ફૂલછાબ’ દૈનિકથી આરંભાઈ હોવાથી સૌરાષ્ટ્ર ટ્રસ્ટ મારું ગોત્ર ગણાય. એ ગોત્રનો મંત્ર વાચક હતો. (એ સમયે તો સમાચારનાં અન્ય માધ્યમો હતાં નહીં) પરંતુ એ પછીનાં વર્ષોમાં અખબારી આલમની વૃત્તિ-પ્રવૃત્તિના નિરીક્ષણ બાદ ભૂપતભાઈનું તારણ એવું હતું કે અખબારી જગત પોતે પક્ષકાર બન્યું છે. સમાચારોમાં વિવેક-બુદ્ધિની બાદબાકી થઈ ગઈ છે. ભૂપતભાઈની આ જ વાતને વિસ્તારીને આજે આપણે વાચકની સાથે દર્શકને મુકી શકીએ અને અખબારી જગતના સ્થાને મીડિયા જગતને મુકીને વાત કરીએ તો સ્થિતિ વધુ સ્પષ્ટ થાય. ભૂપતભાઈએ ત્યારે જે વાત કરી હતી એ અત્યારે તેના વધુ ઉગ્ર અને વરવા સ્વરૂપે જોવા મળી રહી છે. મીડિયા સ્વયં લોકોના અભિપ્રાયની કેળવણીને બદલે આ કે તે પક્ષકારની ભૂમિકામાં આવી ગયું છે. મીડિયા માટે આ સ્થિતિ સારી નહીં ગણી શકાય. પ્રિન્ટ મીડિયાથી ઈતર પ્રકારના સમાચાર માધ્યમોના વિકાસ સાથે આજે

ઈન્ફોર્મેશન ટેકનોલોજીના પ્રતાપે ચોવીસ કલાક વાચક-દર્શક સમુદાય સાથે સંકળાયેલા રહેવાને કારણે એક તરફ મીડિયાની તાકાત વધી છે, વિસ્તરી છે તો બીજી બાજુ લોકોની સમજ પણ વિકસી છે. આજનો વાચક કે દર્શક માત્ર એક માધ્યમ પર વિશ્વાસ રાખીને બેસી રહેતો નથી. મીડિયાની વિશ્વસનીયતાની કટોકટીમાંથી સર્જાયેલી સ્થિતિએ લોકોને માર્ગ દર્શાવ્યો છે. લોકો એકથી વધુ માધ્યમ દ્વારા માહિતીના એકથી વધુ આયામો સમજવાના પ્રયાસ કરે છે. અલબત્ત, આવું દરેક પ્રસંગે, દરેક સમયે સાર્વત્રિક રીતે બનતું નથી. આખરે તો એ વ્યક્તિગત રસ અને રુચિનો મુદ્દો બની રહે છે.

અગાઉ એવું કહેવાતું કે વાચકને શું જોઈએ છે એ અંગે તે સભાન નથી. એથી અનૈતિક તત્ત્વો વાચકની રસરુચિ સાથે ચેડાં કરી શકતા. આજે હવે તમામ વાચક કે દર્શકની બાબતમાં આવું કહી શકાય તેમ નથી, પરંતુ જ્યારે મીડિયા કોઈના પક્ષકારની ભૂમિકામાં આવી જાય છે ત્યારે પરિસ્થિતિ ખતરનાક, સ્ફોટક બને છે. આવે સમયે વાચક, દર્શક ગેરમાર્ગે દોરાય એવી સંભાવના વધી જાય છે. આજની પરિસ્થિતિ એટલા માટે પણ જોખમી છે કે મીડિયાને માર્ગદર્શન આપી શકે, તેમને કર્તવ્યબોધ કરાવી શકે એવી એડિટર્સ ગિલ્ડ જેવી સંસ્થાઓ પણ નિસ્પ્રભાવી અને અક્ષમ બની રહી છે. ત્યારે કોઈને પ્રકાશના કિરણ માટે ક્યાંય નજર દોડાવવાનું મન થાય તો કોના પ્રત્યે દ્રષ્ટિપાત કરે? મીડિયાના આદર્શ કહેવાતા લોકો અને સંસ્થાઓની ખુદની હાલત દયનીય છે. એવા સમયે ભૂપતભાઈનું સ્મરણ થઈ આવે છે. ભૂપતભાઈ એક એવું વ્યક્તિત્વ હતા કે જેમના પ્રત્યે સૌને સમાદર હતો. ભૂપતભાઈ પાસેથી માર્ગદર્શન મેળવનારાઓને તેમના સર્વગ્રાહી વિચાર અને તાટસ્થ્યની ખાતરી રહેતી. એક અખબારના તંત્રી-માલિક રહીને તેઓ અસંખ્ય લોકોનું માર્ગદર્શન કરતા રહ્યા. તેમની હયાતીમાં સૌને માટે એક આશ્રય અને આશ્વાસન હતું. પત્રકારત્વની એક એવી દીવાદાંડી જે સૌને દૂરથી અને નજીકથી પ્રકાશ અને માર્ગ દર્શાવતી. મીડિયા જગત આજે તેમની ખોટ તીવ્રપણે અનુભવે છે. ■

બુદ્ધ અને ઈશ્વર છે કે નહીં?

સ્વાર્થી વેપાર કે રાજકારણ માટે ધર્મ કે અધ્યાત્મની ચર્ચા કરે
એવા જીવ શેતાન સામે ચૂપ મરે 'ને શેતાન સાથે ચરે 'ને ફરે

અપણ નવા ભારતમાં જીવીએ છીએ, નવી દુનિયામાં જીવીએ છીએ 'ને નવા સમાજમાં જીવીએ છીએ. આ વાક્ય દર વર્ષે વર્ષોથી વિભિન્ન સંદર્ભમાં બોલાતું આવ્યું છે. સમય બદલાય છે એમ જીવન પરિવર્તન પામે છે એમાં કશું નવું નથી કે કશું જ આશ્ચર્ય પામવા જેવું નથી, છતાં આવી વાતો ઘણાને મોહી લે છે. અમુકના સુષુપ્ત-મન આવી વાત 'ને તેના સંદર્ભ કરતાં વધારે તેના પરથી જે કલ્પનાઓ સાધવામાં આવે તેનાથી પ્રસિત થઈ જાય છે. આજે એવો જુવાન હિન્દુ શોધવો મુશ્કેલ નથી જેને હિન્દુ સિવાયના ભારતભૂમિમાં જન્મેલા ધર્મ કે પંથ પ્રત્યે વાંધો ના હોય. એવો હિન્દુ યુવાન થોડીક જ મહેનતથી મળી જાય કે જે નાસ્તિક જેવું જીવન જીવી 'ને હિન્દુ હોવાનો આનંદ લેતો હોય. એવો હિન્દુ સરળતાથી મળી જાય જે હિન્દુઈઝમની ઘણી પરંપરાગત બાબત સાથે અસહમત હોય. આજે એવો હિન્દુ શોધવો મોટું કામ નથી કે જેને હિન્દુ સંસ્કૃતિમાં જન્મ લીધા બાદ હિન્દુઈઝમમાં દેવ-દેવી 'ને ઈશ્વરની વિભાવના અંગે નક્કર માહિતી ના હોય.

ધર્મ 'ને આધ્યાત્મ તો આખરે દેવ-દેવી કે ઈશ્વરના અનુભવ પર ફોકસ રાખે છે. ઈજનેરીના પુસ્તકો વાંચો કે એ અંગે ભણો તેથી શું? ડોક્ટરને દવા 'ને દર્દીનો અનુભવ હોય ત્યારે જ ખરું, પરંતુ, હિન્દુ ધર્મ અંગેની વાતો કરવામાં કોઈને એવા અનુભવની જરૂર નથી. આપણા દેશમાં જેમ ફિલ્મ કે ક્રિકેટ પર કોઈ પણ વાત કરી શકે તેમ હિન્દુ ધર્મ પર કોઈ પણ બકવાસ કરી શકે છે. સામ્યવાદ કેવો કહેવાય એ માટે આપણે કોઈ ઓનરેબલ કોમરેડ કહે એ જ માનવાનું. જૈન,

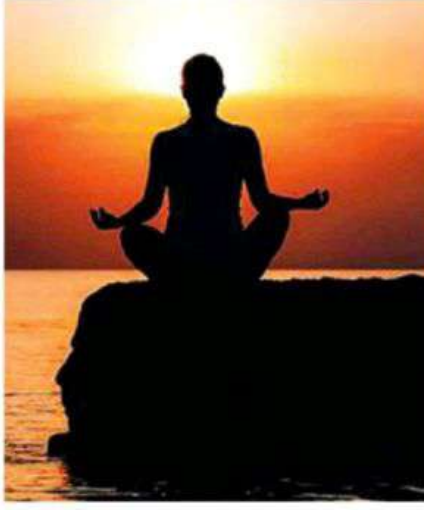
શીખ કે ઈસ્લામ અંગેની ટેક્નિકલ વાત જે-તે વર્ગના મનુષ્યો જ કરી શકે. વિજ્ઞાન વિષે વિજ્ઞાન તરફી વાતો કરવી હોય તો તમને છૂટ, પણ જો સાયન્સ કે મેડિકલ ક્ષેત્રમાં ભૂલ કાઢવી હોય તો તમારે એ ક્ષેત્રના જ્ઞાતા હોવું પડે 'ને એય અમુક-તમુક કક્ષાના. જ્યારે હિન્દુ ધર્મ અંગે જે હિન્દુ ધર્મનો કટ્ટર વિરોધી હોય 'ને જેણે હિન્દુ ધર્મનો સાચો અભ્યાસ ના કર્યો હોય તે બિન્દાસ વાણીવિલાસ કરી શકે. હિન્દુ ધર્મની ટીકા કરવી હોય કે કોઈ મુદ્દે હસવું હોય તો વિજ્ઞાન ભણેલા એક હિન્દુએ પણ વાતના મૂળમાં ટેક્નિકલી જવું નથી પડતું.

અરે, હકીકત તો એ છે કે માહિતીની ખરાઈ કરવા માટે પણ ખાસ પ્રયત્ન નથી થતા. હિન્દુ ધર્મની બુરાઈ કરવાની હોય કે આઝાદી પહેલાંના ભારતની નિષ્ફળતા રડવાની હોય, વક્રદ્રષ્ટાઓ વિજ્ઞાનના દુરુપયોગ સિવાય

અન્ય ધર્મનો પણ ભોગસ યુગ કરે છે. એવામાં એક ધર્મ એવો છે જે બુદ્ધિ, વાંચન 'ને તર્કના તરફદાર એવા સજ્જન હિન્દુઓને પણ હાથવગો લાગે છે. બૌદ્ધ ધર્મ. બૌદ્ધ ધર્મ કેવી રીતે સરસ છે એ અંગે આપણા ભારતમાં તમે મન ફાવે તેમ લખી કે બોલી શકો. કોણ સામે બોલશે? હિન્દુઓ બુદ્ધને વિષ્ણુનો અવતાર માને છે. સામાન્ય કે સરેરાશ હિન્દુનો સહજ સ્વભાવ હોય છે કે એ કોઈ પણ ધર્મની સારી વાત થાય તો હા પાડે અને આમ પણ કયા વિષયમાં કેટલા વાચક કે શ્રોતા વાંચવામાં આવેલું કે સાંભળવામાં આવેલું સાચું છે કે ખોટું તે ચેક કરે છે? એવા કેટલા ધાર્મિક વા આસ્તિક હશે જે કોઈ વાત જાણી તેમાં વધુ ઊંડા ઊતરવા જાતે મથામણ કરે?

ઈશ્વર પામવા કે જ્ઞાન પામવા માટે જે પરિશ્રમ ના કરે એવા સારા 'ને સાચા માણસની મર્યાદા સમજવી જ પડે. જે સાચું 'ને સારું એ કોઈ સંદર્ભમાં હોય કે કશાની સાપેક્ષમાં હોય એ સર્વવ્યાપી સનાતન સત્ય ના કહેવાય. ખેર, આજના ચયનનો મુખ્ય પ્રશ્ન એ છે કે ઈશ્વર છે કે નહીં એ અંગે બુદ્ધ શું બોલ્યા હતા કે માનતા હતા? આપણા જગતમાં એવા કુબુદ્ધ, અબુદ્ધ 'ને વિબુદ્ધ માણસો છે જે કૃષ્ણ 'ને અર્જુનની વાતચીત અંગે એ બે જણ કરતાં વધુ જાણે છે 'ને સમજે તેમ જ સમજાવે છે. એવા લોકો બુદ્ધના ઈશ્વર અંગેના પ્રતિભાવ કે પ્રત્યાઘાત અંગે જાણે જે-તે સમયે હાજર હતા તેમ તંગ થઈને જાહેર કરશે. વાસ્તવમાં એ લોકોમાં અપવાદ સિવાય તમામ લોકો ક્યાં તો ડાબેરી નાસ્તિકતા જીતે એટલે ક્યાં તો હિન્દુવાદ હારે એટલે એવી દાવાબાજી કે દલીલબાજી કરતા હોય છે. ના, અહીં હિન્દુ વિરુદ્ધ પ્રતિહિન્દુ પ્રકારની રાજકીય ચર્ચા આપણે નથી કરવી. આપણે તટસ્થ રીતે બુદ્ધની ઈશ્વર અંગેની વાતમાં ઊંડા ઊતરવાનો પ્રયાસ કરીશું.

એક સવારે ગૌતમ બુદ્ધ તેમના શિષ્ય સાથે કોઈ ઉપવનમાં બેઠા હતા. એવામાં એક માનવી ત્યાં આવ્યો. એ માનવી ભગવાન રામનો ભક્ત હતો. એ રામમાં એટલી બધી શ્રદ્ધા ધરાવતો હતો કે તેણે ઠેર-ઠેર રામના

મંદિર બંધાવ્યાં હતાં. એ ઘણા વર્ષોથી રામની આરાધના કરતો હતો. એ રામનું કીર્તન કરતો રહેતો 'ને રામની કથા કરતો રહેતો. એમ જીવન પસાર કરતાં એ માનવીની ઉંમર ઘણી થઈ હતી. એ હવે તેના જીવનના અંતિમ સમયની નજીક પહોંચતો જતો હતો. જીવનનાં આટલાં વર્ષો ભગવાનની તપસ્યામાં કાઢ્યા હોવા છતાં તેને સાક્ષાત્કાર નહોતો થયો. ભગવાન શ્રીરામનાં દર્શન એ વૃદ્ધ માનવી માટે હજુ કલ્પના સમાન જ હતા. તેને હવે એ જાણવાની તલપ લાગી હતી કે શું ઈશ્વર ખરેખર છે કે નહીં? તેણે જ્યારે સાક્ષાત્કાર પામેલા ગૌતમ બુદ્ધ વિષે સાંભળ્યું ત્યારે તે તેમની પાસે દોડી આવ્યો. તેણે રાહ જોઈ કે ગૌતમ બુદ્ધની અન્ય શિષ્ય સાથેની વાતચીત પૂરી થાય. પછી તેણે ગૌતમ બુદ્ધને હળવેથી પૂછ્યું.

હે સાક્ષાત્કાર પામેલા બુદ્ધ, મહેરબાની કરીને મને સત્ય જણાવવાની કૃપા કરો અને મને કેવળ સત્ય જ કહેજો. શું ઈશ્વર છે? શ્રી ગૌતમ કોઈ સામાન્ય વ્યક્તિ નહોતા, બુદ્ધ હતા. યોગશક્તિ વડે તેમને એ માનવી આવ્યો ત્યારે જ તેના વિષે ખબર પડી ગઈ હતી. બુદ્ધ જાણતા હતા કે એ માનવી વર્ષોથી રામની ભક્તિ કરતો હતો. ગૌતમ બુદ્ધે એ માનવીને જવાબ આપ્યો કે ના મિત્ર, ઈશ્વર નથી. બુદ્ધની આસપાસ જે અન્ય અનુયાયીઓ હાજર હતા

એમને ઘણી હાશ થઈ. તેમને થયું કે આખરે સત્ય જાણવા મળ્યું. બુદ્ધની આસપાસ બેઠેલા સર્વે એકબીજા સાથે સસ્મિત ગુણગુણ કરવા લાગ્યા કે ઈશ્વર જેવું કશું નથી. ગૌતમ બુદ્ધે એ સમયે જે ઉત્તર વાળેલો એ પહેલાં ત્યાં હાજર હોય એવા અમુક શિષ્યોએ એમને ઈશ્વર છે કે નહીં એવું પૂછેલું, પણ ગૌતમ બુદ્ધ ચૂપ રહેલા. અત્યાર સુધી એમને ઈશ્વર છે કે નહીં એ અંગે કશું ખબર નહોતી. અંતે એ સૌને જાણવા મળ્યું કે ઈશ્વર નથી.

એ શિષ્યોનો 'ને પેલા રામના ભક્તનો પોતાનો એવો કોઈ અનુભવ નહોતો જેના થકી એ ખાતરી સાથે અન્યને કહી શકે કે ઈશ્વર છે કે નથી. એમણે ગૌતમ બુદ્ધ કહે એ ખરું એવું માની લીધું. ધીરે-ધીરે એક ગામથી બીજા ગામ 'ને બીજાથી ત્રીજા એમ કરીને ચારે બાજુ વાત પ્રસરી ગઈ કે ગૌતમ બુદ્ધે કહ્યું છે કે ઈશ્વર નથી. લોકોને થયું જેને સાક્ષાત્કાર થયો છે તેવા વ્યક્તિએ કીધું છે કે ઈશ્વર નથી એટલે એ સાચું જ હોય. લોકોએ બુદ્ધ પેલી એક વ્યક્તિને જે ટૂંકો જવાબ આપેલો તેનું વિસ્તરણ કરીને વાત સમજી 'ને સમજાવી કે બુદ્ધને ઈશ્વરનો સાક્ષાત્કાર નથી થયો, કારણ કે ઈશ્વર જેવું કશું નથી. ઘણા લોકોના જીવમાં જીવ આવ્યો કે ઈશ્વર જેવું કશું ના હોય તો સ્વર્ગ 'ને નર્ક જેવું પણ કશું નહીં જ હોય. કેટલાય લોકોને શાંતિ થઈ કે મૃત્યુ પછી તેમના જીવનમાં કરેલા કર્મની ન્યાયાધીશ તરીકે કોઈ ઊલટતપાસ નહીં કરે. ગૌતમ બુદ્ધને અધિકૃત વ્યક્તિ માનનારા લોકો ઈશ્વરના ભયથી મુક્ત થયા. ગૌતમ બુદ્ધના અનુયાયીઓમાં વિશિષ્ટ હર્ષની લાગણી પ્રસરી ગઈ.

સાંજનો સમય થવા આવ્યો. ફરી એક વાર શિષ્યો ગૌતમ બુદ્ધ આસપાસ ભેગા થયા. પેલી સવારે જે વાત ગૌતમ બુદ્ધે પેલા રામના ભક્તને કરી હતી એ સૌના મનમાં ધૂમરાતી હતી. એ સાંજે અમુક એવા જિજ્ઞાસુ તથા અનુયાયીઓ પણ આવેલા જે સવારે હાજર નહોતા. તેમાં એક વૃદ્ધ જિજ્ઞાસુ એવો હતો જે આખી જિંદગી નાસ્તિક તરીકે જીવી 'ને હજારો લોકોને એવું સમજાવી ચૂક્યો હતો કે ઈશ્વર જેવું કશું જ નથી. એ ઘણા પૂજારી 'ને પંડિતો સાથે ઈશ્વર છે કે નથી એ મુદ્દે લાંબા વાદવિવાદ કરી એમને ઈશ્વર નથી તેવું સમજાવીને હરાવી ચૂક્યો હતો. જીવનનાં અંતિમ વર્ષો કે મહિનાઓ દરમિયાન તેના મનમાં શંકા જાગી હતી કે જો કદાચ ઈશ્વર હોય તો? ક્યાંક

બુદ્ધને પરમનો સાક્ષાત્કાર થયો હતો તેમ કહેવાય છે. તેઓ જ્ઞાની હતા. ગૌતમ બુદ્ધને ખબર હતી કે પેલો નાસ્તિક વૃદ્ધ તેના મનમાં શું શું ભરીને આવ્યો છે

ચર્ચિંગ ઘાટ

મારું આખું જીવન મેં ખોટી વાત ફેલાવવામાં બરબાદ કરીને ભૂલ તો નથી કરીને? એ શંકાને કારણે તેના ભીતરમાં તીવ્ર અસંતોષ 'ને ભય વ્યાપ્યો હતો. આખરે એને થયેલું કે આ શંકાનું સમાધાન ગૌતમ બુદ્ધને મળીને કરું. આવા પ્રયોજનથી આવેલ એ વ્યક્તિ ધીરે રહીને ગૌતમ બુદ્ધની નજીક ગયો. તે નમ્રતાથી બોલ્યો- લોકો કહે છે કે તમને સાક્ષાત્કાર થયો છે, તમે જ્ઞાની છો. મહેરબાની કરીને મને કહો કે શું ઈશ્વર છે?

બુદ્ધ એટલે? વિગતવાર સમજવા બૌદ્ધ સંપ્રદાય કે ધર્મનું અધિકૃત પુસ્તક વાંચવું પડે, એમના સિનિયર મંક સાથે જેમ આ લોકોએ ગૌતમ બુદ્ધ સાથે વાત કરેલી એમ વાત કરવી પડે. બુદ્ધ એક કક્ષા એવમ અવસ્થા છે. ગૌતમ બુદ્ધ સિવાય એ સમયે તેમ જ તેમના પહેલાં પણ ઘણા બુદ્ધ હતા 'ને હાલમાં તેમ જ ભવિષ્યમાં પણ ઘણા બુદ્ધ હશે. બુદ્ધને પરમનો સાક્ષાત્કાર થયો હતો તેમ કહેવાય છે. તેઓ જ્ઞાની હતા. ગૌતમ બુદ્ધને ખબર હતી કે પેલો નાસ્તિક વૃદ્ધ તેના મનમાં શું શું ભરીને આવ્યો છે. ગૌતમ બુદ્ધે એ વ્યક્તિને તરત જ ગંભીરતાથી ઉત્તર આપ્યો કે હા, ઈશ્વર છે. એવા પણ હાજર હતા જેમણે સવારે ગૌતમ બુદ્ધના મુખેથી જ સાંભળેલું કે, ઈશ્વર નથી. એ લોકો ચોંકી ઊઠ્યા. ગૂંચવાઈ ગયા. ચિંતિત થયા. ભયભીત થયા. ખિન્ન થયા. ગંભીર થયા. વિચારતા થયા. શક્ય છે અમુકને ગૌતમ બુદ્ધના જ્ઞાન પર શંકા ગઈ હોય 'ને શક્ય છે અમુક જણને જાણીને હાથ થઈ હોય કે સારું થયું ઈશ્વર છે.

ગૌતમ બુદ્ધ ઓછું બોલતા. ઓછામાં ઓછા શબ્દો કામમાં લેતાં. એકની એક વાત અલગ-અલગ રીતે નહોતા કર્યા કરતાં. ગૌતમ બુદ્ધ સંસારી નહોતાં, સામાજિક માણસ નહોતા. ગૌતમ બુદ્ધ જે કોઈ ક્રિયા કરતા તેની પાછળનો હેતુ એક જ હતો- લોકોને આત્મસાક્ષાત્કાર થાય. આત્મસાક્ષાત્કાર સિવાયની તમામ વાત એમના માટે પ્રચ્છન્ન કે ગૌણ રહેતી. ગૌતમ બુદ્ધ શારીરિક નહીં, આત્મિક જ્ઞાનની વાત કરતાં. ગૌતમ બુદ્ધની તમામ વાતો વર્તમાન જીવન કરતાં અનેક ગણી વધારે મૃત્યુ બાદની મુસાફરીને સ્પર્શતી. એમના ઉપદેશ કે એક પણ વાક્યનો સંસારી કે સમાજિક એન્ગલથી કોઈ સામાન્ય માણસ અર્થ કાઢે તો એ અર્થ મર્યાદિત હોય, ખોટો હોય એવો ચાન્સ ખૂબ. એક વૈજ્ઞાનિકની વાત

એ વૈજ્ઞાનિકની કક્ષાનો અન્ય વૈજ્ઞાનિક સમજી શકે. ખાનસમાની રસોઈકલા અંગેની વાત ડોક્ટર સમજી શકે? ગર્ભવતી મહિલાની વાત ગાયનેકોલોજિસ્ટ ડોક્ટર પણ સંપૂર્ણ સાચી સમજી શકે એવું જરૂરી નથી, સિવાય કે એ ડોક્ટર પોતે પ્રેગ્નન્ટ રહી ચૂક્યા હોય.

બૌદ્ધ સર્કલમાં જાણીતી એવી ઉપરની વાતના સમાજમાં એકથી વધારે વર્ગન ફરે છે. જે બુદ્ધને અનુસરતા સાધના કરે છે એમને એ તમામ વર્ગન સાથે સંબંધ નથી. એમને કોઈ ફરક નથી પડતો કે બુદ્ધ પેલા રામના ભક્તને શું કહ્યું હતું, પેલા નાસ્તિકને શું કહ્યું હતું કે ત્રીજા ચોથા પાંચમાને શું કહ્યું હતું. એમને ખબર છે એમણે બુદ્ધનું શું કહેલું કરવાનું છે. એમને ખબર છે કે ઈશ્વર છે કે નહીં એ એમણે જાતે અનુભવથી જ જાણવાનું છે, કારણ કે મહત્ત્વ તેનું જ છે. એમને ખબર છે કે સૈદ્ધાંતિક સત્ય યોગ કે પ્રયોગ વડે અનુભવમાં સાબિત ના થાય તો તેનું કોઈ વજૂદ નથી. રસપ્રદ વાત તો એ છે કે વિજ્ઞાન પણ એવું જ માને છે. વિજ્ઞાનની જે શાખા જે હકીકતમાં સાબિત ના થયા હોય તેવા

કેવળ કાગળ પરના વિચારોમાં સંશોધન કરે છે તેને થિયરેટિકલ સાયન્સ કહે છે. વિજ્ઞાન કહે છે કે કોઈ ગમે તે કહે, પોતે પોતાના અનુભવે સાબિત કરવું પડે. શું સમજ્યા? સાબિત કરવું પડે, એની જાતે ના થઈ જાય. ઈશ્વરનો અનુભવ નથી એટલે ઈશ્વર નથી એમ સાબિત ના થાય.

ગૌતમ બુદ્ધને લઈને વર્ષોથી જીભ પર કે કાગળ પર કે સ્ક્રિન પર ફરતી ઉપરની વાતમાં ઘણા પેલા બે ઈન્સાન સાથેના બુદ્ધના સંવાદ સિવાય એક ઘટના વધુમાં ઘટેલી એમ જણાવે છે. એ વર્ગનની વાતમાં પેલો

નાસ્તિક વૃદ્ધ બુદ્ધને બપોરે મળે છે. સાંજે ત્રીજો એક વ્યક્તિ મળે છે. દિમાગ ચલાવવાનો અનુભવી. ચિંતક કે વિચારક. એ ગૌતમ બુદ્ધને પૂછે છે કે શું ઈશ્વર છે? હજુ સુધી એ પ્રશ્નનો જવાબ મને મળ્યો નથી. મને એ ખરેખર જાણવા જેવું લાગે છે કે ઈશ્વર છે કે નહીં. તમે મને એ જાણવામાં મદદ કરો તો ઘણું સારું. ગૌતમ બુદ્ધ શાંતિથી વાત સાંભળી હળવેથી આંખ બંધ કરીને ઊંડા ધ્યાનમાં ગરકાવ થઈ જાય છે. પેલો વ્યક્તિ એમને નિરખ્યા કરે છે. સૌંદર્ય. તેજ. શાંતિ. સમાધિ:સ્થ બુદ્ધની નિકટ બેઠેલા એ વ્યક્તિ પર બુદ્ધની આભાની અત્યંત હકારાત્મક અસર થાય એ સ્વાભાવિક છે. સ્થિર થયેલું મન મૌનની આગળ ક્યાંય પહોંચી જાય.

એકાદ કલાક પછી ગૌતમ બુદ્ધ આંખ ખોલે છે. ગૌતમ બુદ્ધ પેલા વ્યક્તિ સામે જોઈને એમને પૂછે છે કે શું તમને ઉત્તર પ્રાપ્ત થયો? પેલો આદમી ભીના નયન મીંચીને ગૌતમ બુદ્ધના ચરણમાં પડી ગયો. એણે બુદ્ધને કહ્યું કે કોઈ પ્રશ્ન હોય તો કોઈ જવાબ હોય.

KALPESH ASTRO SERVICES

M.: +91 88666 50725 M.: +91 99981 17416

World Famous Astrologer

Kalpesh D. Upadhyay (B.Sc)
Jyotir-Gyata, Jyotir Bhushan (HNGU)

*સમયને પરખો...
તકને ઝડપો...*

- ☑ Astrologer
- ☑ Numerology
- ☑ Match Making
- ☑ Kundli
- ☑ Vastu Consultant

Complete
Scientific Solutions

"Just Call and Hear From Our Side"
M.: +91 88666 50725
+91 99981 17416

Your life needs positive change...

KALPESH ASTRO SERVICES

321, Aakshar Arcade, Opp. Memnagar Fire Station,
Navrangpura, Ahmedabad-380009. Gujarat, India.
kalpeshupadhyay41@yahoo.in

* www.kalpeshastro.com * www.kalpeshastro.com
Astrologer kalpesh Upadhyay KalpeshAstroServices

કોઈ સવાલ નથી એટલે કોઈ ઉત્તર નથી. ભીતરના છેડે બ્રહ્માંડમાં કેવળ પરમ શાંતિ છે. અસ્તિત્વમાં કોઈ દ્વિધા કોઈ ક્લેશ કોઈ દોષ નથી. ઈશ્વર છે કે નહીં એ કોઈ મસલો જ નથી. હું આપનો ખૂબ આભારી છું કે આપે મારા પર કૃપા કરી 'ને હું આ અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયો. બુદ્ધની રજા લઈને એ વ્યક્તિ સંતોષ સાથે પોતાના મુકામે પરત જાય છે. આ તરફ બુદ્ધના એક ઉચ્ચ શિષ્ય આનંદ આ ત્રણે ઘટનાના સાક્ષી હોય છે. એમને હવે નવો પ્રશ્ન થાય છે કે ત્રણે ઉત્તરમાંથી સાચો જવાબ શું? દિવસ પૂર્ણ થતાં ગૌતમ બુદ્ધ પોતાની ગુફામાં જતાં હોય છે ત્યાં આનંદ કહે છે કે હે તથાગત, મને પહેલાં એક વાતની સ્પષ્ટતા કરીને આપ જાઓ. હું ખૂબ ગૂંચવાયેલો છું.

ગૌતમ બુદ્ધ સમજી ગયા કે આનંદ શું જાણવા માગે છે. એમણે આનંદને કહ્યું કે એ ત્રણમાંથી એક પણ પ્રશ્ન તેં નહોતો પૂછ્યો 'ને એક પણ જવાબ મેં તને નહોતો આપ્યો. આપણા બે વચ્ચે કોઈ સંવાદ થયો જ નથી. મેં ત્રણે વાત અલગ-અલગ ત્રણ જણને કહી હતી, તને મેં કશું જ કહ્યું નથી. પહેલાં ભક્ત, પછી નાસ્તિક 'ને છેલ્લે અજ્ઞેયવાદી આવેલો. મારા એક પણ ઉત્તરને ઈશ્વર સાથે કોઈ સંબંધ નહોતો. હું સવાલ પૂછનારને જવાબ આપતો હતો, સવાલ પૂછનારને જેમાં લાભ થાય એવો. જે પોતાની વ્યાખ્યાના ઈશ્વરમાં અત્યંત દ્રઢતાથી માનતો હતો તેના મનના બંધિયાર 'ને મર્યાદિત ખ્યાલ તોડવા તેને ઈશ્વર નથી એવું કહ્યું. એને ઈશ્વરનો અનુભવ નહોતો, માત્ર સૈદ્ધાંતિક રીતે એ ઈશ્વરને ઓળખતો હતો. એ ઈશ્વરને નહોતો જાણતો, ઈશ્વર વિષે જાણતો હતો. એ ફક્ત મારી મંજૂરીની મહોર માગતો હતો કે એ જે ઈશ્વરને સમજે છે તે જ ઈશ્વર છે.

કોઈની માન્યતા ભલે ગમે તેટલી ઉચ્ચ હોય 'ને ગમે તેટલી સચ્ચાઈ ધરાવતી હોય, એક માન્યતા કે એક પૂર્વગ્રંથિને હું ટેકો ના આપી શકું. આસ્તિક હોય કે નાસ્તિક હોય, માન્યતા એટલે મર્યાદા. મર્યાદા તૂટે ત્યારે જ અમર્યાદ પામી શકાય. કોઈ પણ ધર્મ કે ઈશ્વરમાં આસ્થા ધરાવતો કોઈ પણ વ્યક્તિ

હોય, એ જ્યાં સુધી તેની નિશ્ચિત વાડમાંથી બહાર નહીં આવે ત્યાં સુધી તે કુલને ના સમજી શકે ના જાણી શકે. પોતાનું કૂંડાળું ગમે તેટલું મોટું હોય, કૂંડાળું એટલે એક પ્રકારનું પીંજરું જ. આવી સરહદ રક્ષા ના કરે, અટકાવ બને. નાસ્તિક હતો એણે પણ અનહદ પામવા પોતાની હદ તોડવાની જરૂર છે. તેની પોતાની માન્યતા એકલું સત્ય નથી 'ને પૂર્ણ સત્ય તો બિલકુલ નથી. જે વ્યક્તિ ના નાસ્તિક હતો 'ને ના આસ્તિક હતો એ પોતાને કોઈ સીમામાં પૂરીને કે બાંધીને નહોતો બેઠો. એટલે મેં એને શબ્દ વડે કોઈ જ પ્રત્યાઘાત આપ્યા વિના કહ્યું કે નિ:શબ્દ બની નિવૃત્ત થઈને જ્ઞાન મેળવવા પ્રયત્ન કર. એ કેવળ જિજ્ઞાસા લઈને નહોતો આવ્યો, એ અન્વેષણ કરી રહ્યો હતો.

ગૌતમ બુદ્ધે જુદા-જુદા પૂર્વનિર્ધારિત ખ્યાલવાળા મનને ઉન્મના સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા જે કશું પણ ખૂટતું હતું એ મુજબ સ્પિરિચ્યુઅલ મોડેલ આપ્યું. આધ્યાત્મિક સફર પર ગંભીરતાથી નીકળેલા લોકો આ વધુ સારી રીતે સમજી શકે છે. ગૌતમ બુદ્ધ આવું કરનાર પહેલા નહોતા. દરેક મહાયોગી પોતાના શિષ્ય કે અનુચરને તેના વ્યક્તિત્વ કે લાયકાત કે અવસ્થા અનુસાર વ્યક્તિગત સલાહ આપે. વિજ્ઞાન ભૈરવમાં ધ્યાન માટેની ૧૧૨ પદ્ધતિ કોઈ શોખ કે મનોરંજન માટે નથી. રામકૃષ્ણ પરમહંસ પણ જનરલ ઉપદેશ આપતા જે

સાધારણ રીતે સૌને લાગુ પડતો, પરંતુ એ વ્યક્તિગત સૂચના પણ આપતા. એ કાયમ બધાંને કહેતા કે કામિની 'ને કાંચનનો ત્યાગ કરવો, પણ વિવેકાનંદ જ્યારે સ્ત્રી શિષ્યા બનાવે છે ત્યારે રામકૃષ્ણના ઉંમરવાન શિષ્ય નારાજ થાય છે. વિવેકાનંદ સ્પષ્ટતા કરતાં જણાવે છે મને એવું ઠાકુરે ક્યારેય નથી કીધું કે કામિની 'ને કાંચનથી દૂર રહો. કેમ? કેમ કે વિવેકાનંદ ક્યારેય કામિની 'ને કાંચનથી સહેજ પણ નજીક જાય એવા નહોતા. તેઓ એ સ્ટેજથી ઘણા ઉપર હતા. એ 'ને બુદ્ધ આસ્તિકતા, નાસ્તિકતા 'ને અજ્ઞેયવાદથી પર હતા.

બુદ્ધિઝમના શાસ્ત્ર વાંચ્યો તો કોઈક શાસ્ત્રમાં અમુક દેવ વિષે ઘસાતી વાત કરી હોય એવું દેખાશે, અન્ય શાસ્ત્રમાં એ જ દેવોનાં વખાણ કર્યા હોય છે. જે ઈશ્વર પામવા અર્થાત જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા કે આત્મસાક્ષાત્કાર કરવા કટિબદ્ધ હોય એમના માટે આવું બધું કોઈ રીતે ગૂંચ જેવું નથી હોતું અને ક્યારેક ગૂંચ લાગે તો બુદ્ધ કક્ષાના કે પોતાનાથી આગળની અવસ્થાએ પહોંચેલા સાધક એ સમસ્યા દૂર કરે. શું છે એ જાણવા કે પામવા મથવું એ અભિગમ ભિન્ન છે 'ને અમુકતમુક જ છે એવું માની એ અમુકતમુક શોધવા મથવું એ અભિગમ ભિન્ન છે. રહી વાત ગૌતમ બુદ્ધ કે બુદ્ધિઝમ ઈશ્વર છે કે નહીં તે અંગે શું કહે છે તેની તો થોડીક જ મહેનત કરવાથી સમજાય કે બે હાથ જોડીને એ પગે કોનેકોને કેમ લાગે છે? ધ્યાનમાં શું કરે છે? બુદ્ધને સાક્ષાત્કાર શેનો થયો? બુદ્ધ ધર્મના સાધુઓ એમનાં ઢગલાબંધ શાસ્ત્રો ખાલીખાલી જ ના વાંચતાં હોય. નાસ્તિક કે અજ્ઞેય બનવા લાખો બૌદ્ધ સાધુઓ તપ કરે? ના. હિન્દુ ધર્મ કે સંસ્કૃતિની એક તરફી 'ને કટ્ટર ટીકા કરનાર નાસ્તિક કે બિનહિન્દુને એ બધું ત્યારે જ સમજાય જ્યારે એ એમના જેવું 'ને થોડું તપ કરે.

બુઝારો

બુદ્ધિઝમમાં એકથી વધુ પંથ છે. તિબેટના વજ્રાયન બુદ્ધવાદમાં આદિબુદ્ધ નામના સર્વ પ્રથમ બુદ્ધ છે જે સંસાર 'ને નિર્વાણના કારક છે. એ બુદ્ધની કોઈ શરૂઆત કે કોઈ અંત નથી. આદિબુદ્ધ અજન્મા 'ને અમર છે. ઘણા એમને તથાગતગર્ભ સાથે એક માને છે તો ઘણા અવલોકિતેશ્વર નામક બોધિસત્ત્વ જેમની આંખો એટલે સૂર્ય 'ને ચંદ્ર. તેમની ભ્રમરમાંથી શિવ, ખભામાંથી બ્રહ્મા 'ને હૃદયમાંથી વિષ્ણુ ઉત્પન્ન થયા છે. ■

મહાયોગી પોતાના શિષ્ય કે અનુચરને તેના વ્યક્તિત્વ કે લાયકાત કે અવસ્થા અનુસાર વ્યક્તિગત સલાહ આપે. વિજ્ઞાન ભૈરવમાં ધ્યાન માટેની ૧૧૨ પદ્ધતિ કોઈ શોખ, મનોરંજન માટે નથી

બોલિવૂડને ડ્રગ્સનું વળગાણ નશો ગાયબ, ખુમાર ઊતરી રહ્યો છે

ભારતમાં નશાકારી દ્રવ્યોની ખેતી અને ઉત્પાદન પર પ્રતિબંધો લાગ્યા તેથી વિદેશથી આયાત થવા લાગી. કાયદેસરપણે દુનિયાના લગભગ તમામ મુલ્કોમાં તેની ખેતી, ઉત્પાદન અને વેપાર પર પ્રતિબંધ છે, પરંતુ લેટિન અમેરિકાના દેશોનાં જંગલોમાં વૈશ્વિક માફિયા દ્વારા તેની ખેતી થાય છે. અફઘાનિસ્તાનમાં તાલિબાન એ પ્રવૃત્તિ કરે છે. ભારતમાં ઈશાન-પૂર્વનાં રાજ્યો તેમ જ નકસલ-નિયંત્રણવાળા વિસ્તારોમાં ગેરકાયદે તેની ફસલ લેવાય છે. ઉત્તરાખંડ અને હિમાચલની વાદીઓમાં પણ. પંજાબમાં પાકિસ્તાન અને બીજેથી ડ્રગ્સ આવે છે. જે ગેરકાયદે હોય તેના ધંધામાં પૈસો પણ સારો કમાઈ શકાય. કોલંબિયા, મેક્સિકો, પેરુવાય, વેનેઝુએલા, એલ સાલ્વાડોર વગેરેમાં ડ્રગ્સ કાર્ટેલો જ સરકારો ચલાવે છે. પ્રતિબંધોને કારણે તેઓ અદ્યધ કમાણી કરે છે. ડ્રગ્સ એટલું વેચાય છે કે એક વખત નશો કરવાના શોટના પાંચથી દસ હજાર રૂપિયા ખર્ચવા પડે છે. ક્યારેક વધારે હોય.

ભારતના સમાચાર માધ્યમો, સોશિયલ મીડિયામાં હમણા નશીલા પદાર્થોનો નશો છવાયેલો છે. ધર્મને બાદ કરતાં ક્રિકેટ અને બોલિવૂડ દેશની પ્રજા માટે અફીણ છે. ડ્રગ્સ રાખવું, સેવન કરવું, વેચાણ કરવું તે ગુનો છે. બોલિવૂડનાં નામી કલાકારો, નિર્માતા દિગ્દર્શકો અને દલાલો પૈસો, પ્રસિદ્ધિ, પ્રેમમાં એટલા તરબોળ થઈ ગયા કે નશાની દુનિયામાં લિટરલી ડૂબી ગયા. અમુક તરીને બહાર નીકળવા મસમોટા વકીલોની મદદ વડે ફાંફાં મારે છે. સ્ટ્રેસમાં આવી ગયેલાં દીપિકા પાદુકોણ ગોવા જતાં રહ્યાં હતાં. સમન્સ મળ્યું તો ખાસ વિમાન દ્વારા મુંબઈ આવ્યાં. રવિવારે નાર્કોટિક્સ કન્ટ્રોલ બ્યુરોના કાર્યાલયમાં પહોંચ્યાં. ખૂબ અઘરા સવાલોના જવાબ આપવા પડ્યાં. જ્યાં બરાબર ફાવ્યું નહીં ત્યાં રડી પડ્યાં. ચેનલોના કેમેરા અને દેશના લોકોની નજર બોલિવૂડ પર મંડાયેલી છે.

જે નાકમાં નથની ઘાલે તો ગ્લોસી મેગેઝિનની કવર સ્ટોરી બને, પાણી માગે તો શેમ્પેન મળે અને પગ મૂકે ત્યાં જેના માટે લીલી લાલ જાજમ પાથરેલી હોય એ બ્યુટી ક્વીનોમાંથી અમુક જેલમાં બેઠી છે. રિયા ઉપરાંત સેન્ડલવૂડની બે અભિનેત્રીઓ રાગિણી ત્રિવેદી અને સંજના ગલરાણી જેલમાં છે. હવે દીપિકા, સારા અલી ખાન અને શ્રદ્ધા કપૂર, કરણ જોહર, રણવીર કપૂર વગેરેને જેલમાં

મોકલાશે તેવા ભણકારા વાગે છે, પરંતુ ખાસ શક્યતા જણાતી નથી. સુશાંતસિંહ રાજપૂતના કમોતથી શરૂ થયેલો તપાસનો મુદ્દો ઊડતો-ઊડતો રિયા ચક્રવર્તી, કંગના રાણાવત અને ત્યાંથી નશાકારી દવાઓ પર સ્થિર થયો છે. ત્રણેયની તપાસ માટે ત્રણ-ત્રણ એજન્સીઓ અને બબ્બે રાજ્યની પોલીસ બદલાઈ ગઈ. બે સરકારો વચ્ચેના ખતરનાક વેમનસ્યો, સંજય રાઉતની રાજકીય ટપોરીગીરી, કંગનાની સ્ત્રીહત અને ઉદ્ધવની બાળસુલભ બુદ્ધિ સિવાય હજી કંઈ નક્કર પુરવાર થયું નથી. કોરોનાકાળમાં ઘરે બેસી રહેતા લોકોને કોઈક મનોરંજનની જરૂર તો હતી જ. એક નવું જ એડિક્શન.

હાલમાં એ મુદ્દા પર સ્પોટલાઈટ ફોકસ થઈ છે કે, બોલિવૂડમાં કોણ ડ્રગ્સનું સેવન કરે છે, કોણ એ પૂરું પાડે છે, સપ્લાયરોના સપ્લાયર કોણ છે? આ બધું જાહેર છે છતાં મીડિયામાં જાહેર કરવા પાછળનો આશય છે કે મહારાષ્ટ્રની પોલીસને પૂરી વાહિયાત જાહેર કરવી, જે પોતાની પદ્ધતિથી અરધી વાહિયાત જાહેર થયેલી જ છે. આ એ પોલીસ છે જેણે સગી ધનવાન મા ઇન્દ્રાણી મુખરજીએ પુત્રી શીના બોરાની હત્યા કરી નાખી હતી તે પ્રકરણ રિશ્ત લઈને ચાર-ચાર વરસ દબાવી રાખ્યું હતું. આવા તો સેંકડો અને હજારો કિસ્સાઓ હશે. આ તાજે છે એટલે યાદ છે.

આ દળના એક પોલીસમેને ધોળે દિવસે એક ગુજરાતી કન્યાના મંગેતરને બીજે ચડાવી, એ કન્યા પર નરીમાન પોઈન્ટની પાળે પોલીસ ચોકીમાં બળાત્કાર કર્યો હતો. બપોરના સમયે. નાના ચોર લૂંટારાઓને પકડવામાં સજજ છે, પણ મોટા મગરમચ્છોને મદદ આપીને ઊભા કર્યા. આ રાજ્યના નેતાઓએ દાણચોરોને સેલિબ્રિટીઓ બનાવી દીધા. ત્યાં સુધી કે મુંબઈના એક સૌથી મોટા અંગ્રેજી અખબારે દાઉદ ઇબ્રાહીમને હીરો બનાવતી ખાસ પુરવણી બહાર પાડી હતી. એ અનેક લોકો ડ્રગ્સના બિઝનેસમાં હતા અને છે. આ અખબાર હવે દેશની ચિંતા વ્યક્ત કરતું રહે છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ જ કે સરકારી એજન્સીઓ એ જ ચીજની તપાસ કરી રહી છે જે ક્યાં છે તે તેઓ જાણે છે. ઈરાદો વ્યવસ્થાને, કાયદો અને ન્યાયને સુચારુ બનાવવાનો નથી, પણ રાજકીય વન અપમેનશિપનો છે. બિચારી દીપિકાઓએ, સારાઓ, રિયાઓ અને સંજનાઓને ખ્યાલ ન હતો કે જેને છૂટથી, કોઈ રોકટોક વગર સેવતા હતા તે દવાઓનો નશો ખરાબ રીતે પણ ઊતરી શકે છે. મુંબઈ પોલીસે તેઓને દાયકાઓ સુધી ખ્યાલ જ આવવા દીધો ન હતો કે ડ્રગ્સ લેવું, વેચવું કે રાખવું ગંભીર ગુનો છે. પ્રમોદ મહાજનનો ઘોઘો દીકરો રાહુલ મહાજન પંદર વરસ અગાઉ દિવસનું સરેરાશ સાત હજાર રૂપિયાનું ડ્રગ્સ લેતો હતો. દિલ્લીમાં મરતો મરતો માંડ બચ્યો, પણ સરકારે કે પોલીસે કળાવા જ ન દીધું કે આ ગેરકાનૂની છે. જોકે ડ્રગ્સનો વિષય હિન્દી ફિલ્મોમાં ખૂબ લોકપ્રિય રહ્યો છે. બોલિવૂડે ડ્રગ્સનાં દૃષ્યોને ઉજાગર કરવામાં કસર છોડી નથી અને એ રીતે ખાસ્સી મોટી રકમ પણ કમાયું છે. ડ્રગ્સ અધઃપતન નોતરે છે એવો મેસેજ આપીને મીડિયાની સરાહના અને સરકારી એવોર્ડ્સ મેળવ્યા છે અને વધુ પૈસા આવતા ગયા તેમ નિજ સ્તરે ડ્રગ્સને વધુ અપનાવ્યું છે. અમુક થોડા લોકોનાં મરણ પણ ડ્રગ્સના ઓવરડોઝથી થયા છે. નેવુના દશકમાં બોલિવૂડની એક ટોચની અભિનેત્રીની નાની અભિનેત્રી બહેનનું મરણ ડ્રગ્સના ઓવરડોઝથી થયું હતું. દિવ્યા ભારતીના અકારણ અકસ્માત મરણ બાબતમાં શંકા વ્યક્ત કરવામાં આવે છે, પરંતુ બચાવ પક્ષનું કહેવું હતું કે નશાના અતિરેકને કારણે એ બાલકનીમાંથી પડી ગઈ હતી. ડ્રગ્સનો નશો સ્વીકારાયો છે. સંજય દત્તને યુવાનીમાં જ

બોલિવૂડ પોતાની તમામ વાર્તાઓ, ફેશન અને ટેક્નોલોજી હોલિવૂડમાંથી આયાત કરે છે. કલાકારો જીવનશૈલી અને ભાષા પણ એવી જ અપનાવે છે જે હોલિવૂડમાં પ્રચલિત હોય

ક્વર સ્ટોરી

જર્મની ખાતેની ડ્રગ્સ રિહેબિલિટેશન સંસ્થામાં મહિનાઓ સુધી રાખવો પડ્યો હતો.

ડ્રગ્સનું સેવન આજે વધુ વ્યાપક હોત, પણ તે માત્ર બોલિવૂડનાં લોકો અને શ્રીમંતોને જ પોસાય તેમ છે. બોમ્બે ડાઈંગના માલિક અને પ્રિટી ઝિન્ડાના પૂર્વ બોયફ્રેન્ડ નેસ વાડિયા જાપાનમાં એક ટાપુ પર ગયા ત્યારે જાપાનની પોલીસે એમના ખિસ્સામાંથી દવા હાથ કરી હતી. નેસ વાડિયા કંઈક કારણ બતાવીને ભારત આવી ગયા અને હવે જાપાનમાં ફરીથી જવાને લાયક રહ્યા નથી, કારણ કે આઈપીએલની કિંગ્સ ઈલેવન પંજાબ ટીમના આ માલિકને ગયા વરસે નેસની ગેરહાજરીમાં બે વરસની કેદની સજા ફરમાવી છે. નેસના ખિસ્સામાંથી ૨૫ ગ્રામ ગાંજો મળ્યો હતો. જાપાનના સાપોરો ખાતેની અદાલતે પાંચ વરસની અવધિની એ સસ્પેન્ડેડ સજા ફરમાવી છે. તેનો અર્થ એ કે નેસ જાપાન જઈને હવે ફરીથી કાનૂનનો ભંગ કરશે તો બે વરસ માટે જેલમાં પૂરી દેવાશે. નેસ વાડિયા બોમ્બે ડાઈંગ, બ્રિટાનિયા ઈન્ડસ્ટ્રીઝ અને નેશનલ પેરોક્સાઈડ જેવી માતબર કંપનીઓના માલિક છે. એમને સજા થઈ તેના પ્રારંભના સમાચારો આવ્યા બાદ બોમ્બે ડાઈંગના શેરોની કિંમતમાં લગભગ અઢાર ટકા જેટલો માતબર કડાકો બોલ્યો હતો.

જાપાનમાં ડ્રગ્સના કાયદા કડક છે. કડકપણે તેનો અમલ થાય છે. વાડિયાને અમુક સમય માટે અટકાયતમાં રખાયા હતા. પ્રથમ વખત વપરાશ કરતા પકડાય તેને મોકૂફ રખાયેલી સજા અપાય છે. બીજી વખત ગુનો કરે તો સાત વરસ સુધીની કેદની સજા થાય છે. વાડિયાએ પોતાની પાસે પોતાના વપરાશ માટે ગાંજો રાખ્યાનું કબૂલ કર્યું હતું અને સ્કીઈંગ માટે એ હોકાઈડો ટાપુ પર જવાના હતા. ઘરઆંગણે ભારતમાં એક સજાયાફત્તા વ્યક્તિને અમુક હોદ્દાઓ પર બેસવામાં કોઈ કાનૂની બાધ્યતા નહે છે કે કેમ તેની ચર્ચા શરૂ થઈ હતી. જો એવું હોય તો એમણે અમુક કરારો પર સહીઓ કરી હોય તે કાનૂની ન ગણાય. નશો કરવાથી આવું પરિણામ પણ આવે છે. દાખલા તરીકે કંપની

ધારાની કલમ ૧૬૪ અને ૧૬૭ અન્વયે છ મહિનાથી વધુ સજા પામેલી વ્યક્તિ પંદર વરસ સુધી ડાયરેક્ટર પદે રહેવા માટે ગેરલાયક ઠરે છે. વાડિયાના વકીલોની દલીલ છે કે જાપાનની અદાલતે આપેલો ચુકાદો ભારતમાં લાગુ પડતો નથી. નેસ વાડિયાનો બોલિવૂડ સાથે ઘરોબો હતો. બેબી ઝિન્ડાને પરણવાના હતા. ભારતમાં ડ્રગ્સના મામલે એક્ટર ફિરોઝ ખાનના પુત્ર ફરદીન ખાનને એકવાર મામૂલી સજા થઈ હતી. એ સિવાય કોઈ નોંધપાત્ર કેકડાઉન પોલીસે કર્યું નથી.

મેરિહુઆના (ગાંજો) વિષે આજકાલ દુનિયાભરમાં ચર્ચા છે. ગાંજાની તરફેણમાં દલીલ છે કે તમાકુ અને સિગારેટ શરીરને જેટલું નુકસાન પહોંચાડે છે એટલું ગાંજો પહોંચાડતો નથી. બલ્કે રિપ્રેશન (અવસાદ), અનિદ્રા જેવી બીમારીઓમાં ગાંજો ઔષધનું કામ કરે છે. આથી વિદેશોમાં ગાંજાના વપરાશને જે પ્રકારની મંજૂરી અપાઈ છે તે મેડિસિનલ અર્થાત્ ઔષધીય ઉપયોગ માટે અપાઈ છે. તબીબોની ચિઠ્ઠીના આધારે તે મળશે. એમ જ બેફામ લઈ શકાશે નહીં, પણ તેનો દુરુપયોગ થવાની પૂરી શક્યતા છે. ઓપીઓડ અને બીજી ઔષધીઓનો અમેરિકામાં, પશ્ચિમમાં મોટા પાયે દુરુપયોગ થાય છે. ભારતમાં પણ ઘણાને ઊંઘવા માટે કફ સિરપની બોટલ ગટગટાવી જવાતાં વ્યસનો લાગુ પડ્યાં છે

અને તે છૂટતાં પણ નથી. વ્યસન તો તમ્બાકુનું પણ આજીવન વળગે છે. અપવાદ સિવાય.

વરસ ૧૯૭૨માં આવેલી દેવાનંદની ફિલ્મ 'હરે રામ હરે કૃષ્ણ' હિપ્પીઓની જીવનશૈલી પર આધારિત હતી. પશ્ચિમની સ્પર્ધાત્મક જિંદગી સાથે સફર નહીં ખેડી શકતા લોકો કંટાળીને ભારતના સાધુ બાવાઓ જેવી જિંદગી અપનાવવા માંડ્યા હતા. સાઠના દાયકાના ઉત્તરાર્ધ અને સિત્તેરના દાયકાના પૂર્વાર્ધમાં મુંબઈમાં ગોરા હિપ્પીઓનાં ધાડાં જોવા મળતાં. જગમશદૂર મ્યુઝિક બેન્ડ બિટલ્સના અમુક કલાકારો એ રંગે રંગાયા હતા અને તેના મહત્વના કલાકાર જ્યોર્જ હેરિસન અબજોની દોલત પડતી મૂકી લાંબો સમય માટે ભારતમાં રહ્યા હતા. મુંબઈમાં એ કોઈ પાનના ગલ્લે ઊભેલા જોવા મળતા. અમુક સંગીતકારો મહર્ષિ મહેશ યોગીના, કેટલાંક રજનીશના આશ્રમમાં જોડાયા હતા. ગાંજાના નશાને તેઓ પ્રાધાન્ય આપતા. મસ્તી, બેફિકરાઈની જિંદગી તેઓ પસંદ કરવા માંડ્યા હતા. ભારતમાં ગાંજાનો વપરાશ ગેરકાયદે છે, પરંતુ છૂટથી મળે છે. મધ્ય પ્રદેશ, ઉત્તર પ્રદેશ, ઉત્તરાખંડ અને હિમાચલ પ્રદેશમાં ખાનગીમાં મોટું વાવેતર થાય છે અને હિમાચલ પ્રદેશની ખીણોમાં મોટી સંખ્યામાં ગોરા અને યહૂદી પ્રવાસીઓ ઠરીઠામ થાય છે. ખાસ ગાંજાની મસ્તી માટે જ. મંદિરો અને આશ્રમો તેઓને ખાસ પ્રિય છે, કારણ કે ત્યાં ગાંજો મળી રહે છે. મહર્ષિ મહેશ યોગી વગેરે અનેક સાધુઓએ એ તબક્કામાં યુરોપ અમેરિકા પહોંચી રજવાડાં જેવાં આશ્રમો ઊભા કર્યા હતા. મહેશ યોગી બિટલ્સ એન્ડના ગુરુ હતા, પછી પાછું વળીને જોવાનું રહેતું જ ન હતું. દેવાનંદે એ સ્થિતિ

વાડિયાએ પોતાની પાસે પોતાના વપરાશ માટે ગાંજો રાખ્યાનું કબૂલ કર્યું હતું અને સ્કીઈંગ માટે એ હોકાઈડો ટાપુ પર જવાના હતા. નેસ વાડિયાનો બોલિવૂડ સાથે ઘરોબો હતો

નાર્કોટિક્સ : નિદ્રા અને તંદ્રાથી આગળ વધી ગયેલું તત્ત્વ

ઔષધી તરીકે નાર્કોટિક ડ્રગ્સ દર્દ શમનનું અર્થાત પીડાનાશકનું કામ કરે છે. અગાઉના સમયમાં યુદ્ધોમાં હજારો સૈનિકોના હાથ પગ કપાઈ જતા. અન્ય ગંભીર ઈજાઓ થતી. તેઓને પીડાશમન માટે અફીણ આપવામાં આવતું. જે દવા પીડા, દર્દનો અહેસાસ દૂર કરે તે ‘એનેલ્જેસિયા’ તરીકે ઓળખાય છે. અમુક દવાઓ દર્દશમનની સાથે-સાથે તંદ્રા અને ઊંઘનો અનુભવ કરાવે છે તે નાર્કોસિસ છે. આ બંને અસર એકસાથે પેદા કરે તે નાર્કોસિસ એનાલ્જેસિક કહેવાય છે. આજે પણ સેરિડોન, ડોલો વગેરે પીડાશામક દવાઓ પર ‘એનાલ્જેસિક’ લખાય છે. અગાઉની અમુક દવાઓ ‘એનાલ્જિન’, ‘નોવાલ્જિન’ના બ્રેન્ડનેઈમોથી ઓળખાતી તે હવે બંધ થઈ ગઈ છે. નાર્કોટિક ડ્રગ્સની ત્રીજી અસર એ છે કે તેનું વ્યસન વળગે છે. ઘણા લોકોમાં અતિશય આનંદ અને ઉન્માદની લાગણીઓ પણ જાગે. ભાંગ પીવાથી આવું બને. ડ્રગ્સના ગેરકાયદે નિર્માતાઓ પોતાની ખાનગી ફેસેલિટીઓ અને પ્રયોગશાળાઓમાં કૃત્રિમ કેમિકલ સાથે મોર્ફીન તેમ જ મેરિફુઆનાના મોલેક્યુલ્સનું અલગ-અલગ રીતે મિશ્રણ કરીને નવા નવા પ્રકારની દવાઓ બનાવે છે. આવી એક દવા કેટામાઇન છે. હમણા થોડાં વરસોથી ‘એસ્કટેસી’ નામક દવા આવી છે. તે લેનારને કંઈક અદ્ભુત અને આ દુનિયા બહારનો આનંદ મળે છે. એની સામે કેટલીક કાલ્પનિક દુનિયા અને રંગો પેદા થાય છે. દવાઓ મગજ પર કેટલી ઊંડી અસર કરે છે તે આ પરથી સમજી શકાય છે. બ્રાઉન સ્યુગર, હશીશ, ગ્રાસ, વીડ વગેરે નામથી પણ અલગ-અલગ પ્રકારની દવાઓ ઓળખાય છે. ગાંજને ગ્રાસ, વીડ અથવા મેરિફુઆના પણ કહે છે. અગાઉના સમયમાં એક એલએસડી નામક દવા જાણીતી બની હતી. તે નામથી એક ફિલ્મ પણ બની હતી. આ દવાઓનું જે લેબોરેટરીનાં નામોથી વર્ગીકરણ કરવામાં આવે છે તેમાં ઓપીઅમ, હેરોઇન, ઓક્સિકોડોન,

મેથાડોન, મોર્ફીન, ખાટ, મેથેરીડીન અને ફેન્ટાનીલ વગેરે નામો છે.

જે સૌથી જાણીતી નાર્કોટિક દવાઓ છે, તે અફીણમાંથી મેળવવામાં આવે છે. અફીણના ડોડવા (ફળ) પર ચીરા પાડવાથી તેમાંથી ચીકણો પદાર્થ ઝરે છે તે ડોડવા પર જામી જાય છે, તે અફીણ છે. અફીણના ડોડવા અંગ્રેજીમાં ‘પાપાવેર સોમ્નીફેરમ’ તરીકે ઓળખાય છે. સોમ્નીફેરમ એટલે ઊંઘ લાવનાર, નાર્કો શબ્દને પણ રાત્રિ અને ઊંઘ સાથે સંબંધ છે. અફીણમાંથી બીજા ૨૦ જેટલાં અલગ-અલગ તત્ત્વો પ્રાપ્ત થાય છે જે ‘એસ્કાલોઇડ’ તરીકે ઓળખાય છે અને તેમાંથી સૌથી મહત્ત્વનું એસ્કાલોઇડ મોર્ફીન છે. ઊંઘ અને પીડાશમનનું કામ કરે છે. આજે અપાતી માનસ રોગ અને અનિદ્રાની દવામાંથી અમુકમાં મોર્ફીનના તત્ત્વો હોય છે, પરંતુ મોર્ફીનને મળતી આવતી દવાઓ લેબોરેટરીઓમાં કૃત્રિમ રસાયણો વડે તૈયાર કરવામાં આવે છે તે ‘ઓપીઓઇડ’ તરીકે ઓળખાય છે અને અમેરિકા-યુરોપની એક મોટી વસતિને તેનાં વ્યસનો લાગુ પડ્યાં છે. તબીબોએ અમુક સમય માટે પ્રિસ્ક્રાઇબ કરી હોય ત્યાર બાદ દરદીઓ પોતાની રીતે એ દવા ગેરકાયદેસર રીતે બજારમાંથી મેળવી તેનું સેવન ચાલુ રાખે છે. આ દવા લીધા વગર તેમનું આખું શરીર ખૂબ દુઃખે. મગજ કામ ન કરે. ચિત્તને બેચેની રહે. અશાંતિ અશાંતિ લાગે. દવાનું સેવન કરે તો બધી તકલીફો એકસાથે ગાયબ થઈ જાય. અલબત્ત, થોડાક કલાકો કે એકાદ દિવસ માટે. જેઓ કાલાના પાણીના બંધાણી છે તેઓની હાલત ઘણાં જોઈ હશે. તેઓને કાલા મળી રહે તેની વ્યવસ્થા સરકારે કરવી પડતી હતી. આજકાલ ઓપીએટ, ઓપીઓઇડ કે નાર્કોટિક્સ શબ્દો બધા પ્રકારના નશાકારક ડ્રગ્સ માટે વપરાતા થયા છે. ગ્રીસમાં પ્રાચીન સમયથી આલ્કોહોલ (શરાબ) અને અફીણનું એક ખતરનાક મિશ્રણ તૈયાર કરાતું હતું. વરસ ૧૮૦૪માં ફુલ અફીણમાંથી મોર્ફીન નામનું તત્ત્વ જર્મન ફાર્મસિસ્ટ એફ.ડબલ્યુ.એ સેરટુનરે અલગ

પાડ્યું હતું. મોર્ફીનમાંથી એકદમ માર્બલ પ્રકારનું ‘કોડીન’ તત્ત્વ પણ છૂટું પાડવામાં આવ્યું જે તાવના અને દુખાવાના શમન માટે આજની ઔષધીઓમાં હોય છે. તમે કોડોપાઈરીન કે ગ્લાયકોડીન જેવી દવાઓનાં નામ સાંભળો છો તેમાં કોડીન હોય છે. સેરિડોનમાં પણ અમુક લઘુ માત્રામાં હોય છે. ઓગણીસમી સદીના મધ્યમાં સોઈ (સુઈ) અને સિસ્તિન્જની શોધ થઈ. ત્યાર બાદ મોર્ફીન ઇન્જેક્શન વાટે અપાતું થયું. મોટેથી લેવાની સરખામણીમાં ઇન્જેક્શનની વધુ અસર થઈ, પરંતુ મોર્ફીન ઇન્જેક્શન સ્વરૂપે મળતું થયું તેથી તેનો દુરુપયોગ ખૂબ વધી ગયો. મોર્ફીનની દુનિયામાં અછત શરૂ થઈ. પરિણામે નવાં નિયંત્રણો અને કાનૂનો લાદવા પડ્યા. ત્યાર બાદ ૧૮૯૮માં જર્મનીની બેચર કંપનીએ મોર્ફીનમાંથી હેરોઇન અલગ પાડ્યું જે ડાયાસિટિલમોર્ફીન તરીકે પણ ઓળખાય છે. મોર્ફીન કરતાં હેરોઇન પાંચથી દસ ગણી વધુ અસર કરે. નાર્કોટિક્સના બંધાણીઓ સૌથી વધુ ઉપયોગ હેરોઇનનો કરે છે જેને આજની પેઢી ઐશ્વર્યને એશ કહે છે તેમ હેરોઇનને હેશ કહે છે. હશિશ પણ હેશ જ છે. મોર્ફીન કરતાં હેરોઇનની લત વધુ પકડે છે. તેના વિકલ્પ તરીકે એક કૃત્રિમ દવાઓની શોધ થઈ જે મેથેરીડીન (ડેમેરોલ), મેથાડોન અને લિવોરફેનોલ તરીકે ઓળખાતી થઈ.

મોર્ફીન કે હેરોઇન વગેરેનાં ઇન્જેક્શનો પ્રથમ તો વ્યસની શરીર પર લેતો થાય. પછી નસમાં લેતો થાય. ત્યાર બાદ વધુ ને વધુ માત્રામાં લેતો થાય, કારણ કે અગાઉની જેવી અસર મેળવવા એણે વધુ માત્રામાં દવા લેવી પડે. તે ન મળે તો અસહ્ય શારીરિક અને માનસિક દુખાવો શરૂ થાય. વિથડ્રોઅલનાં લક્ષણો શરૂ થાય. જો ઓવરડોઝ લેવાય તો મગજનું ચેતનાતંત્ર ઠપ થઈ જાય. શ્વાસ ચાલતો બંધ થાય અને વ્યસનીનું મરણ નીપજી શકે છે. આ પરિસ્થિતિમાંથી રાહત આપવા માટે વ્યસનીને મેથાડોન નામનું ઓપિએટ અપાય છે. નાર્કોટિક્સ પોતે જ શક્તિશાળી

પર જિન્નત અમાનને લઈને ફિલ્મ બનાવી તેમાં ગાંજની નશાખોર જિન્નત સંદેશ એ જ આપે છે કે દમ મારો, પણ રામનું નામ બદનામ ન કરો, પણ ભારતના સાધુઓ આજે પણ ગાંજ પીએ છે અને રામનું નામ લે છે. તેઓ બદનામ કરતા નથી, કારણ કે ગાંજનો

નશો ભક્તિમાર્ગે લઈ જાય છે. વ્યક્તિને દુન્યવી ઈચ્છાઓ રહેતી નથી. નશો કરીને એ દારૂડિયાની માફક મારજૂડ કરતો નથી, પણ એક જગ્યાએ શાંતચિત્તે બેસે અથવા ઊંઘી જાય છે. ગાંજ સાથે ધતૂરો અને બીજા તત્ત્વો ઉમેરાય તો તે ઉન્માદ પેદા કરે છે. ગાંજનો

નશો કરનાર કારણ વગર હસતો પણ રહે છે, પરંતુ ફિલ્મમાં મેસેજ હોવો જોઈએ એવી એક ફેશન હતી. ગુજરાતી નાટકોમાં આજે પણ છે. તે મુજબ દેવાનંદે મેસેજ આપ્યો. આજના સમયમાં આપ્યો હોત તો બાવા સાધુઓની જીવનશૈલીને બદનામ કરવા બદલ દેવાનંદ

પેઇનકિલરો છે, પણ તેનો વપરાશ વિવેક સાથે કરવો પડે. કેન્સરના દરદીઓને, ખાસ કરીને બોન કેન્સર અને બીજા પીડાદાયક કેન્સરોમાં દરદીઓને રાહત આપવા માટે આવી ક્ષમતાના પેઇનકિલર અપાય છે. નાર્કોટિક્સથી શારીરિક પીડા મટે છે. સાથે સાથે ચિંતા, ભય વગેરેની લાગણી પણ દૂર કરે છે. ટર્મિનલ પેશન્ટ માટે તે ઘણા મદદરૂપ થાય છે.

ફેડરલ નિત્યો જેવા ફિલોસોફરથી માંડીને અનેક વિદ્વાનોએ ડ્રગ્સ અને તેનાથી પેદા થતી સ્વખીલ દુનિયા વિશે વર્ણનો લખ્યાં છે. તેનાથી પ્રેમાવેશની અને નિર્વાણની અનુભૂતિ થાય છે તેમ પણ કહેવાયું છે, પણ હાલમાં તો સંજના, રિયા વગેરેને જેલની અનુભૂતિ થઈ રહી છે. ડ્રગ્સમાં જે ભ્રામક દુનિયા અથવા સ્વપ્નસૃષ્ટિ પેદા કરનારું તત્ત્વ છે તે જ એલએસડી તરીકે ઓળખાય છે. જેમણે એક વખત નશો કર્યો હોય છે તે દવાઓની આવી અસરોનું વર્ણન કરે એટલે વધુ ને વધુ લોકો, ખાસ કરીને યુવાનોને તે લેવાની તાલાવેલી જાગે છે. આવી સૃષ્ટિ ખડી કરતી દવાઓ સાઈકેડેલિક દવાઓ તરીકે ઓળખાય છે. મેક્સિકોમાં અમુક છોડ પેદા થાય છે. તેનાથી ધાર્મિકતા વધે છે અને વૈરાગ્યભાવ જાગે છે. ગાંજાનું પણ એવું જ છે. અફીણ અને તેમાંથી બનતી મોર્ફીન, હેરોઈન વગેરે આઈકોટ્રોપિક ડ્રગ્સ તરીકે ઓળખાય છે. તે દુઃખાવાનું શમન કરે છે.

નશો કરવા માટે અફીણ પછી બીજો ક્રમ ગાંજાનો આવે છે. ગાંજાના છોડમાંથી ગાંજો અને ચરસ મળે. ચરસનો નશો સૌથી વધુ થાય છે. ખાસ કરીને તે ચિલમમાં પીવાય છે. સિગારેટની તબાકામાં ભેળવીને પણ પીવાય. તેનો નશો કર્યા બાદ ચિંતાઓ અસ્થાયીરૂપે ગાયબ થાય છે. બીજા દિવસે પાછી ફરે છે. ભારતમાં નાર્કોટિક ડ્રગ્સ એન્ડ સાઈકોટ્રોપિક સબસ્ટન્સીઝ (એનડીપીએસ) એક્ટ અનુસાર એક કિલો કે તેનાથી નીચેના જથ્થામાં ગાંજો ધરાવવો તે 'નાના જથ્થા'ની શ્રેણીમાં આવે છે. જ્યારે મુંબઈ પોલીસના કહેવા પ્રમાણે રિયા

ચક્રવર્તી, તેનો ભાઈ શોવિક અને ધરપકડ કરાયેલાં અન્ય દસ જણામાંથી ત્રણ જણ પાસેથી કુલ મળીને ૫૯ ગ્રામ ગાંજો અને પાંચ ગ્રામ જેટલો ડાર્ક બ્રાઉન પદાર્થ મળી આવ્યો છે. એનસીબીની આ સફળતાની મુંબઈ પોલીસ હાંસી ઉડાવે છે. પોલીસો અને તપાસ સંસ્થાઓ સુશાંતના કેસમાં રાજનેતાઓ માફક બોલી અને વરતી રહી છે. બિહારના પોલીસ વડા ગુપ્તેશ્વર પાંડેને કોઈ સરકારી પ્રોટોકોલની ખબર જ નથી. તેનું અફસર કિને બનાયા...? મુંબઈના એક પોલીસ અધિકારી કહે છે કે એક સાધુની ચિલમમાં આટલો ગાંજો ભરેલો મળશે. જોકે અમુક આરોપો પુરવાર કરવા માટે ગાંજો એક કિલો જ મળવો જોઈએ તે જરૂરી ના પણ હોય.

ભારતમાં ગાંજો પીવો તે કોઈ લાંછનની બાબત નથી. બ્રાહ્મણોમાં બીડી, સિગારેટ વર્જ્ય છે, પણ અમુક લોકો ગાંજો પીએ. ભારત સરકારના આંકડાઓ મુજબ ગયા વરસે ત્રણ કરોડ દસ લાખ લોકોએ ગાંજાનું સેવન કર્યું હતું. જોકે તેમાં લાખોની સંખ્યામાં સાધુઓ હશે. ઉત્તર પ્રદેશ, પંજાબ, સિક્કિમ, છત્તીસગઢ અને દિલ્હીમાં ગાંજાનું સેવન રાષ્ટ્રીય સરેરાશ કરતાં વધુ થાય છે. દુનિયામાં સૌથી વધુ ગાંજાનું સેવન કરતાં શહેરોમાં દિલ્હીનો ત્રીજો ક્રમ આવે છે. મુંબઈનો છઠ્ઠો આવે છે. ભારતમાં પણ દુનિયાના અન્ય દેશોની માફક ગાંજાને નિયંત્રણોમાંથી મુક્ત કરવાની અમુક સંસ્થાઓ માગણી કરી રહી છે. તેના વપરાશને કાયદેસર ઠરાવવાની માગણી છે. બેંગલુરુની એક સંસ્થા 'ગ્રેટ લેજિસ્લેશન મૂવમેન્ટ ઇન્ડિયા ટ્રસ્ટ'નું માનવું છે કે ગાંજાના વપરાશને કાયદેસર ઠરાવાશે તો કેટલીક માનસિક અને શારીરિક તકલીફોની ઔષધિ પ્રાપ્ત થશે. ખેડૂતોની આવક વધશે. કાયદાપાલનની પળોજણ અને હેરાનગતી અટકશે. સરકારને કરવેરાની આવક મળશે. સુશાંતના કેસમાં રિયા પાસેથી નાનકડી માત્રામાં ગાંજો મેળવ્યો અને તે પાછળ આખું સરકારી તંત્ર ગોઠવાઈ ગયું તેની

એમ કહીને ટીકા થઈ રહી છે કે આ કોઈ એવો ગાંભીર કાનૂનભંગ ન હોતો. જોકે કંગના રાણાવતે પણ કોઈ ગાંભીર કાનૂનભંગ કર્યો ન હતો. છતાં એની ઓફિસ તોડી પડાઈ. તમામ સરકારો અને એમનાં તંત્રો ગેરમાર્ગે ચડી ગયા છે. બાકીનાં અનેક ગાંભીર પ્રકરણો રચાઈ રહ્યાં છે તે તરફ કોઈ ધ્યાન આપતું નથી.

આજે ગાંજાની વિદેશોમાંથી ગેરકાનૂનીપણે આયાત થઈ રહી છે. ભારતમાં ગાંજો પ્રારંભિક કાળથી ધાર્મિકતા સાથે સંકળાયેલો છે. શિવરાત્રિના ઉત્સવમાં ભાંગ પીવાય છે. કુંભમેળામાં મોટી માત્રામાં પીવાય છે અને બીજી તરફ નજીવી માત્રામાં મળી આવે તો લાંબો સમય જેલમાં પૂરી દેવાય છે.

ગાંજાને વિદેશોમાં અને દેશમાં અંગ્રેજી બોલતાં લોકોમાં મેટ્રિકુલાના, પોટ, મેરી જેન તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. ગાંજાની ભૂકીની નાની પડીકી ૫૦ રૂપિયામાં અને ૧૦ ગ્રામ ગાંજો દસથી ૨૫૦ રૂપિયા સુધીમાં મળે. સ્થળ પ્રમાણે ભાવ બદલાય. કોઈ પાસે એક કિલો ગાંજો હોય તો છ મહિનાની જેલ સજા, ૧થી ૨૦ કિલોગ્રામ હોય તો દસ વરસ સુધીની કેદ, વીસ કિલોગ્રામથી વધુ હોય તો દસથી વીસ વરસ સુધીની જેલનું પ્રાવધાન છે.

દૂધ અને બીજા મસાલા સાથે ગાંજો ઉમેરીને ભાંગ બનાવાય છે. તેમાં ગાંજાનાં બી ઉમેરાય છે. દૂધની ચરબીમાં ગાંજાનું ટીએસસી તત્ત્વ બરાબર મિક્સ થઈ જાય છે તેથી તેનો નશો વધુ ચડે છે. ઉચ્ચ કોટીના ગાંજાનાં પાનમાંથી હશિશ, હેશ અથવા ચરસ બને છે. દસ ગ્રામની કિંમત રૂપિયા એક હજાર જેટલી હોય છે. ગાંજાને અન્ય પદાર્થોમાં ભેળવીને ખવાય છે. ચીઝ, કોફી, ભજિયા, પિટ્ઝા, નૂડલ્સ વગેરેમાં નાખીને ખવાય છે. ગાંજાની ભલે શરીર પર ઓછી અસર પડતી હોય, પણ તેના નશા બાદ વાહન અકસ્માતો થવાની શક્યતા વધુ રહે છે. તેની આદત વધતી જાય તેમ તેમ મગજ પર નકારાત્મક અસર પણ વધતી જાય.

સામે કેસ થયો હોત. સાધુઓએ પ્રદર્શનો કર્યા હોત.

બોલિવૂડની ઘણી ફિલ્મોમાં ડ્રગ્સનાં દૃષ્યો બતાવાયા છે, પણ રાધા સલુજાની પ્રથમ ફિલ્મ 'દો રાહે'માં એ એક યુવાન સાથે પ્રેમમાં પડી લગ્ન કરે છે. રાત્રે એને ડ્રગ્સ આપી પરાયા

મર્દ સાથે સૂવા મજબૂર કરાય છે. એ સવારે જાગીને જુએ છે અને પોતે અન્ય પુરુષ સાથે સૂતી છે તે જાણીને ભાંગી પડે છે. ડિપ્રેશનમાં મુકાઈ જાય છે, કારણ કે આ બધી તજવીજ એના પ્રેમીમાંથી પતિ બનેલા પુરુષે જ કરી હોય છે. હમણા કંગના રાણાવતે ટીવી

ચેનલોને આપેલી મુલાકાતમાં ડ્રગ્સ પાર્ટી બાદ બોલિવૂડનાં પતિ-પત્નીઓ કોઈ પણની સાથે સૂઈ જતાં હોય છે - તેમ જણાવ્યું હતું. રિતિક રોશનનું નામ પણ એણે ઘસેટ્યું હતું. બંનેને લાંબા સમયથી બારમો ચન્દ્રમા છે તેથી સાચું ખોટું ભગવાન જાણે, પણ કંગનાએ કબૂલ

કર્ચુ કે એને અંધારામાં રાખીને ડ્રગ્સ પાર્ટીમાં બેહોશ કરવાનો અને નશાનું વળગણ લાગુ પાડવાના વ્યવસ્થિત પ્રયત્નો થયા હતા. કંગનાની એ કેફિયતના આધારે કંગનાની ધરપકડ કરવાની માગણી વિરોધી છાવણી કરી રહી છે, પરંતુ કોઈને અંધારામાં રાખીને નશાકારક દવા અપાય તો જેના શરીરમાં ગઈ તે તેનો ગુનેગાર બનતો નથી. જેણે આપી કે પીવડાવી એ ગુનેગાર બને છે. કંગના કે અન્ય કોઈ શ્રીમંતો વકીલોને પૂછીને જ બોલતા હોય છે. હાલમાં મુંબઈના ટોચના વકીલોને સારું કામ મળી રહ્યું છે. દીપિકાએ તો વકીલોની એક ફોજ રોકી છે.

આમ તો ગાંજો, ભાંગ, અફીણ, અફીણના ડોડવા (કાલા)નો નશો ભારતમાં હજારો વરસથી થતો આવ્યો છે. બાપુઓની ડેલીઓમાં રંગ કસુંબલ ડાયરા જામતા તે કસુંબલ એટલે બીજું કશું નહીં, પણ પાણીમાં ઘોળેલું અફીણ. આજે અફીણ શુદ્ધ મળતું નથી અને ડેલીઓ પણ ભૂતકાળ બની ગઈ, પરંતુ થોડા દિવસ અગાઉ સ્વર્ગસ્થ થયેલા ભાજપના અગ્રેસર નેતા જશવંત સિંહે થોડાં વરસ અગાઉ જાહેરમાં કસુંબાનું પાન કર્યું ત્યારે કાનૂન વિરુદ્ધ જવાની એમના પર પસ્તાળ પડી હતી. જશવંત સિંહ રાજસ્થાનના એક પૂર્વ રાજધાનીના સભ્ય હતા. દેવાનંદની ફિલ્મ બાદ બોલિવૂડમાં નશાખોરીની વિરુદ્ધની કેટલીક ફિલ્મો આવી તેનાં નામ, જાંબાઝ, જલવા, ગુમરાહ, પાંચ, દમ મારો દમ અને ચાર વરસ પહેલાં આવેલી 'ઊડતા પંજાબ' વગેરે મુખ્ય છે.

બોલિવૂડ પોતાની તમામ ફિલ્મ-લાઈન, વાતઓ, ફેશન અને ટેકનોલોજી હોલિવૂડમાંથી આયાત કરે છે. કલાકારો જીવનશૈલી અને ભાષા પણ એવી જ અપનાવે છે જે હોલિવૂડમાં પ્રચલિત હોય. કલાકારો

સર્જક હોય છે, ડ્રગ્સ લીધા પછી તેઓની સર્જનશક્તિ ખીલી ઊઠે છે એ એક કારણ આપીને ડ્રગ્સના સેવનને સન્માન અપાય છે. બીજું કારણ એ અપાય છે કે ફિલ્મ નિર્માતા, દિગ્દર્શક અને કલાકારોનો વ્યવસાય એટલી અનિશ્ચિતતાથી ભરેલો છે કે કલાકારો અને બીજા લોકો સતત તનાવમાં રહે છે. ફિલ્મ ચાલશે કે ચોપટ થઈ જશે? એક બે ફિલ્મો ફ્લોપ થઈ એટલે કલાકારોનું ભવિષ્ય ખતમ થઈ જાય. તેઓની દલીલ એ છે કે આ ચિંતા દૂર કરવા તેઓ ડ્રગ્સ લે છે, વાત સાચી પણ છે. નિર્માતાઓના નાણા રૂબી જાય છે. અમિતાભ બચ્ચને જિંદગીમાં જે ચડાવ-ઉતાર જોયા પછી અને અભિષેક આજે ઘરે બેઠો છે તે જોયા પછી લાગે કે અનિશ્ચિતતા તો ભરપૂર છે, પણ જિંદગીમાં અને ફિલ્મ જગતમાં પણ અનેક લોકો ચડતી-પડતી જોતા હોય છે. બધા ડ્રગ્સ લેતા નથી. જેમને પ્રમોટ કરવો હોય તેઓ જ ખાસ લે છે. ડ્રગ્સના રવાડે ચડીને અનેક કલાકારોની કારકિર્દી રોળાઈ ગઈ છે. નેસ વાડિયાને શી જરૂર હતી? જરૂર પડી હોય તો એ છેક જાપાન સુધી ના જાય. બી.આર. ચોપડા કે બરજાતિયા લોકોએ ક્યારેય ડ્રગ્સ તો ઠીક, શરાબ લીધી નથી. અમિતાભ કોઈ નશો કરતા નથી, પરંતુ હોલિવૂડમાં ડ્રગ્સ ઈન-થિંગ ગણાય છે. ડ્રગ્સ ના લે તો કલાકાર નથી એવી માન્યતા છે એટલે નકલખોર બોલિવૂડે તે પ્રમાણે કરવું જ પડે. બોલિવૂડની નકલ કોલિવૂડ, સેન્ડલવૂડ કરે અને તે તમામની નકલ ભારતના યુવાનો કરે.

ભારતમાં નશાકારી દ્રવ્યોની ખેતી અને ઉત્પાદન પર પ્રતિબંધો લાગ્યા તેથી વિદેશથી આયાત થવા લાગી. કાયદેસરપણે દુનિયાના લગભગ તમામ મુલ્કોમાં તેની ખેતી, ઉત્પાદન

અને વેપાર પર પ્રતિબંધ છે, પરંતુ લેટિન અમેરિકાના દેશોનાં જંગલોમાં વૈશ્વિક માફિયા દ્વારા તેની ખેતી થાય છે. અફઘાનિસ્તાનમાં તાલિબાન એ પ્રવૃત્તિ કરે છે. ભારતમાં ઈશાન-પૂર્વનાં રાજ્યો તેમ જ નક્સલ-નિયંત્રણવાળા વિસ્તારોમાં ગેરકાયદે તેની ફસલ લેવાય છે. ઉત્તરાખંડ અને હિમાચલની વાદીઓમાં પણ. પંજાબમાં પાકિસ્તાન અને બીજેથી ડ્રગ્સ આવે છે. જે ગેરકાયદે હોય તેના ધંધામાં પૈસો પણ સારો કમાઈ શકાય. દક્ષિણ ગુજરાતમાં મહારાષ્ટ્રનો દારૂ બમણી કે ત્રણ ગણી કિંમતે વેચાય. વલસાડ, વાપીનાં પોલીસ સ્ટેશનોમાં બદલી મેળવવાના ઊંચા દામ લાગે છે. નવસારી અને સુરત પણ તેમાં આવે, કારણ કે બાજુમાં દમણ અને મહારાષ્ટ્ર પડે છે. તેમ આંતરરાષ્ટ્રીય માફિયા, ડ્રગ્સ કાર્ટેલો જાનના જોખમ આ કામ કરે. કોલંબિયા, મેક્સિકો, પેરુવાય, વેનેઝુએલા, એલ સાલ્વાડોર વગેરેમાં ડ્રગ્સ કાર્ટેલો જ સરકારો ચલાવે છે. પ્રતિબંધોને કારણે તેઓ અધધ કમાણી કરે છે. ડ્રગ્સ માટે છૂટ પણ ના મૂકી શકાય. પૂરેપૂરા દેશો બરબાદ થઈ જાય. અમેરિકાને આ ડર સતાવે છે. ડ્રગ્સ એટલું વેચાય છે કે એક વખત નશો કરવાના શોટના પાંચથી દસ હજાર રૂપિયા ખર્ચવા પડે છે. ક્યારેક વધારે હોય.

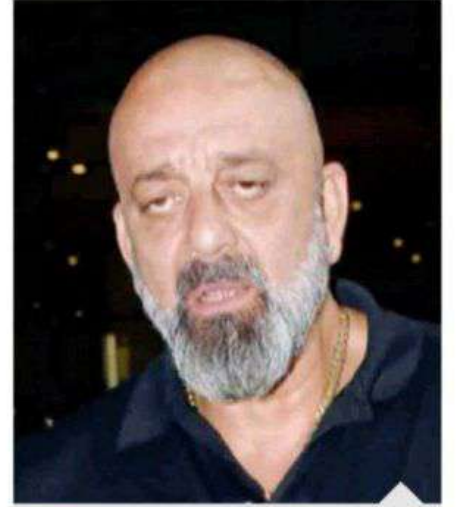
ચાર દાયકા અગાઉ ઇલેક્ટ્રોનિક્સ સામાન (રેડિયો, ટેપ રેકોર્ડર, ઘડિયાળો)ની, સોનાની અને જાપાનનાં કપડાંની દાણચોરી થતી. સ્ટ્રેચેબલ, કેટી, એઈટી ટ્વેન્ટી અને જેકાર્ડનાં કપડાં. જાપાનમાં બનેલી સાડીઓની રેડિયો શ્રીલંકા પર જાહેરાતો આવતી. ભારત સાડીઓની આયાત કરતું ન હતું. દુબઈથી એ સાડીઓ ભારતમાં આવતી. એ દાણચોરીની સાડીઓ વધુ વેચાય તે માટે ઓલ ઈન્ડિયા રેડિયો જાહેરખબર ન સ્વીકારે, પણ રેડિયો સિલોન સ્વીકારી શકે. ભારતના ત્યારના નીતિનિર્ધારકોએ ઈકોનોમીની આ અવદશા કરી હતી. ભારતમાં ઘડિયાળો બને નહીં અને આયાત પણ ન કરી શકાય. સોના પર ડ્યુટી એવડી મોટી રાખી કે દાણચોરોનો જ ધંધો ફૂલે ફાલે, પણ જ્યારથી નશાકારક દવાઓનું પરદા પર આગમન થયું ત્યારથી બીજી ચીજોની દાણચોરી બાજુએ રહી ગઈ અને ડ્રગ્સની તસ્કરી મુખ્ય બની ગઈ. એ તો અફઘાનિસ્તાનમાંથી પણ લાવી શકાય.

નેસ વાડિયા : સજામાંથી માંડ બચ્યાં

નેપાળ, બર્માથી પણ લાવી શકાય. રાજકીય વ્યવસ્થા એવી હતી કે દાણચોરો મોટા બનતા ગયા. શકુર નારાયણ બખિયા, લલ્લુ જોગી, યુસુફ પટેલ, હાજી મસ્તાન વગેરે ખૂબ મોટા થયા, પણ એ લોકોએ સિદ્ધાંત રાખ્યો હતો કે ડ્રગ્સની તસ્કરી ના કરવી. એમના ચાલકો આવો દાવો કરે છે, પરંતુ દાઉદ ઈબ્રાહીમ અને છોટા રાજન, ઈકબાલ મિરચી વગેરેનો સમય આવ્યા બાદ ડ્રગ્સનો કારોબાર વધી ગયો છે. આફ્રિકાના કાળાઓ, ખાસ કરીને નાઈજીરિયનો પેટમાં કંડોમ અને કંડોમમાં ડ્રગ્સ ઠાંસીને લઈ આવવા માંડ્યા. એક બે મહિનાના બાળકને મારી નાખીને, એના શરીરમાં મસાલાની માફક ડ્રગ્સ ભરી, માતા ગોદમાં ઊંઘતા બાળકને લઈ જતી હોય તેમ સ્ત્રીઓ વિમાનમથકથી પસાર થઈ જતી એવા અહેવાલો પણ પ્રસિદ્ધ થતાં, પણ તેમાં સત્ય ઓછું જણાય છે, કારણ કે બાળકનું શરીર ડિજનરેટ થવા માંડે એટલે વિમાનમાં બદબૂ ફેલાઈ જાય. પેટમાં ડ્રગ્સ ઠાંસીને આવેલા પુષ્કળ આફ્રિકનો મુંબઈ એરપોર્ટ પર પકડાયા છે. ત્રાસવાદીઓના હુમલાઓ બાદ એરપોર્ટ્સ પરની સલામતી તપાસ આધુનિક ટેકનોલોજી વડે થવા માંડી ત્યારથી શરીરમાં ડ્રગ્સ ઘૂસાડીને લાવવાની પ્રવૃત્તિઓ બંધ પડી ગઈ છે. જે કંઈ

થાય તે એરપોર્ટના સ્ટાફને સાથે લઈને થાય. એવા કિસ્સા દુર્લભ હોય છે. કપડાંમાં, શંકા ન જાય તેવી વસ્તુઓમાં ઘૂસાડીને દાણચોરી થાય, પણ એરપોર્ટના અધિકારીઓ સાદો કાગળ દેખાય તેવી ચીજો પર શંકા કરતા થઈ ગયા અને શક્ય છે કે કાગળ પર ડ્રગ્સનો લેપ લગાડેલો હોય આખી નોટબુક એવી જ હોય. એરપોર્ટ પર શ્વાન પણ રખાયા છે. આવાં કારણોથી એરપોર્ટ માર્ગે દાણચોરી ખાસ થતી નથી, પણ માફિયાઓ સમુદ્રમાં પોતાની તેજ ભાગતી યાંત્રિક હોડીઓ રાખવા માંડ્યા છે. લેટિન અમેરિકાથી ઊપડીને તેઓ છેક યુએસએના કિનારા સુધી પહોંચી જાય છે. મેક્સિકોનો કુખ્યાત ડ્રગ માફિયા અલ ચાપોને હમણા ત્રણ વરસ અગાઉ મેક્સિકોનાં જંગલોમાંથી ફરીથી અમેરિકી દળોએ પકડી પાડ્યો. માંડ પાંચ ફૂટનો આ માણસ પોતાનું લશ્કર, વિમાનો, હેલિકોપ્ટરો રાખતો હતો. ડ્રગ્સ માફિયા હોલિવૂડને પણ નાણા ધીરે છે. ગોડફાધર ફિલ્મમાં ડ્રગ્સના લ્યુક્રેટિવ બિઝનેસ અને તેના પગલે સર્જાતી ખૂનામરકી દર્શાવે છે તે સત્યઘટના આધારિત છે. અલ ચાપોને અગાઉ મેક્સિકોની જેલમાં પૂર્યો હતો ત્યારે જેલની બહારથી અનેક કિલોમીટરની સુરંગ ખોદીને, સુરંગમાં જ મોટરસાઈકલ પર એના સાથીઓ એને ભગાડી ગયા હતા. ડ્રગ્સના મેનેસને નાથવા યુએસએ દર વરસે અબજોના અબજ ડોલર ખર્ચે છે. શાળાના કિશોરો અને કોલેજોના યુવાનોમાં ડ્રગ્સની લત ના લાગે તે માટેના ખાસ કાર્યક્રમો અને અભિયાનો ચલાવે છે છતાં તે દૂષણ ત્યાં ખૂબ ફેલાયું છે. પાર્ટીઓમાં ડ્રગ્સ લેવું, નશો કરીને ટ્રાઈવિંગ કરવું અથવા બાથટબમાં કે સ્વિમિંગ પુલમાં ડૂબી જવું, પાળેલા ઘોડા કે કૂતરાને ગોળી મારી દેવી, પ્રેમી કે પ્રેમિકાનું મર્ડર કરી નાખવું, પાર્ટીઓમાં સામૂહિકપણે નગ્ન બનીને નૃત્યો કરવા, બળાત્કાર કરવા, પાર્ટનરોની બદલી કરવી વગેરે કિસ્સાઓ આમ બને છે. આ લખનાર ત્રણ વરસ અગાઉ વોશિંગ્ટન ડીસી ખાતે હતો ત્યારે ત્યાંના ઉપનગર બેથેસ્ડામાં એક ઘટના ઘટી હતી. શ્રીમંત ઉદ્યોગપતિઓનાં

સંજય દત્ત : ડ્રગ્સ છોડવા યુવાનીમાં સિદ્ધેશ સેન્ટરમાં જવું પડ્યું

પંદરથી વીસ યુવક-યુવતીઓ એક મકાનમાં કિસમસની પાર્ટી મનાવવા એકઠાં થયાં હતાં. તેઓએ આલ્કોહોલ અને ડ્રગ્સનો ખૂબ નશો કર્યો. તમામ ગોરાઓ હતા. ત્યાર બાદના દિવસોમાં અમુક યુવતીઓએ અમુક યુવાનો પર પાર્ટીમાં બળાત્કાર કરવાની ફરિયાદ પોલીસ સમક્ષ કરી. એ પ્રસંગ એ મકાનમાંના સીસીટીવી કેમેરામાં રેકોર્ડ થયો હતો. પોલીસે એ કેમેરાની ફૂટેજ તપાસ કરી તો તેમાં જણાયું કે, એ તમામ યુવાન-યુવતીઓ સાવ નગ્ન અવસ્થામાં એક રૂમમાંથી બીજા રૂમમાં ભાગતાં દોડતાં હતાં અને મસ્તીએ ચડ્યાં હતાં. ત્યાર બાદ તેઓએ સમાગમ પણ કર્યો. પોલીસે કોઈ પગલાં ન લીધાં ત્યારે મીડિયાએ વાત ચગાવી. પોલીસે ખુલાસો કર્યો કે આરોપ મૂકનારી છોકરીઓ નગ્ન બનીને બેફામ મસ્તી કરતી હતી. કોલમિસ્ટો અને તંત્રીઓએ લખ્યું કે, એ ભલે સાવ નગ્ન હતી, પણ બળાત્કાર ન કરી શકાય. પોલીસે જવાબ આપ્યો કે સમાગમ વખતે કે બાદમાં તેઓએ કોઈ પ્રતિકાર કર્યો ન હતો તેથી સમાગમ વખતે તેઓની સંમતિ હતી કે નહીં તે નક્કી કરવું મુશ્કેલ છે, પણ સાદો સવાલ એ છે કે જો બળાત્કારનો ડર હતો તો યુવાનો સાથે નગ્ન બનીને ધિંગામસ્તી કરવાની શી જરૂર હતી? પરંતુ આજના યુગમાં આવા સવાલો પૂછવાની મનાઈ છે. દોષ તો આખરે ડ્રગ્સને જ મળવાનો છે.

હોલિવૂડમાં દાયકાઓથી ડ્રગ્સના સેવનનો શિરસ્તો છે. ઈલિઝાબેથ ટેઈલર, મેરેલીન મનરો, જુડી ગારલેન્ડથી માંડીને હમણાની અભિનેત્રીઓ અને અભિનેતાઓ ડુ બેરીમોર,

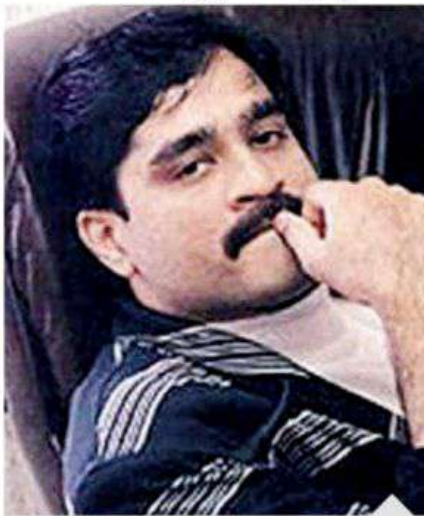
અલ ચાપોને અગાઉ મેક્સિકોની જેલમાં પૂર્યો હતો ત્યારે જેલની બહારથી અનેક કિલોમીટરની સુરંગ ખોદીને, સુરંગમાં જ મોટરસાઈકલ પર એના સાથીઓ એને ભગાડી ગયા હતા

રાહુલ મહાજન : એક દિવસનું
રૂ. ૭,૦૦૦નું ડ્રગ્સ લેતો

લીન્ડસે લોહાન, ડેવિડ હેલસહોફ, ફારાહ ફોસેટ, રોબર્ટ ડાઉની જુનિયર, મેકોલે કલ્કીન, ચાર્લી શીન, ટેટમ ઓનીલ, જહોની ડેપ જેવા ટોચના તમામ કલાકારો ડ્રગ્સનું સેવન કરતા હતા. મહાન સંગીતકારો 'બીજીસ'ના ચારમાંથી ત્રણ ભાઈઓ નાની ઉંમરમાં જ ડ્રગ્સના ઓવરડોઝથી મરણ પામ્યા. આ બીજીસ દ્વારા 'સેટર ડે નાઈટ ફીવર' અને 'ગ્રીઝ' ફિલ્મોના સંગીત અપાયો હતાં અને માત્ર ડિસ્કો અને સંગીતને કારણે જ આ ફિલ્મો ખૂબ લોકપ્રિય થઈ હતી. સિતેરના દાયકામાં હોલિવૂડમાં ડિસ્કો કલ્ચર આવ્યું તેની સાથે ડ્રગ્સ લેવાની પણ ફેશન શરૂ થઈ હતી. જુહુ, મુંબઈના સમુદ્રકાંઠાની સમાંતરે આવેલી ઘણી ફાઈવ અને થ્રી સ્ટાર હોટેલોમાં ડિસ્કોથેક ખૂલ્યા હતા. તેમાં હાઈવોલ્ટેજ મ્યુઝિક, લબકઝબક થતી રોશની અને સિગારેટના ધુમાડા વચ્ચે શ્રીમંતોનાં સંતાનો અને ફિલ્મ કલાકારો નૃત્ય કરવા પહોંચતા. વાતાવરણ એટલું માદક રહેતું કે બાયપ્રોડક્ટ તરીકે કામવાસના જાગે તો નવાઈ નહીં. ડ્રગ્સનો વપરાશ વધ્યો તેમ બીજા ઘણા જોખમો પણ વધ્યાં. શ્રીમંતોએ અને ખાસ કરીને શ્રીમંત ગુજરાતીઓએ શાળાએ કે કોલેજે જતાં બાળકોના વર્તન પર ખાસ ધ્યાન રાખવું પડતું હતું અને પડે છે. શ્રીમંત વિસ્તારની શાળાઓ અને કોલેજોનાં વિદ્યાર્થીઓ જલ્દીથી ભોગ બનવા માંડ્યાં. સિતેરના દશકના અંતે અને એસીના દાયકાના પ્રારંભમાં દૂરદર્શન પર ડ્રગ્સ સામે લાલ બત્તી ધરતા કાર્યક્રમો ખૂબ રજૂ થતા. જોકે શાળાના અને કોલેજના વિદ્યાર્થીઓમાં આ

દૂષણ એટલી હદે ફેલાયું નથી જેટલી ચેતવણી આપવામાં આવતી હતી. અમુક અપવાદરૂપ કિસ્સાઓ બાદ કરતા માબાપોના શિક્ષણની બાળકો પર સારી અસર પડી છે. હોલિવૂડમાં પણ બધા નહીં, અમુક લોકોએ હોલિવૂડની ફેશન અપનાવી લીધી. હોલિવૂડમાં કોઈ વ્યસની બને તો એને રિહેબમાં મૂકવામાં આવે તે સામાન્ય સમાચાર છે, પણ હોલિવૂડ આ પ્રથમ વખત ડ્રગ્સનાં પરિણામો ભોગવી રહ્યું છે. જયા બચ્ચનને વાતવાતમાં ખોટો ગુસ્સો આવે છે. સંજય રાઉત કહે છે કે મુંબઈ પોલીસની ટીકા કરે તેઓને મુંબઈમાં રહેવાનો અધિકાર નથી. એ લોજિકને લંબાવીએ તો ભારત સરકારની ટીકા કરે તેને ભારતમાં રહેવાનો અધિકાર નથી. આવા છે આપણી લોકશાહીના રક્ષકો અને જયા બચ્ચન કહે છે કે, હોલિવૂડના કલાકારો હોલિવૂડને બદનામ કરે, તેઓ જે થાળીમાં જમે છે તેમાં છેદ કરે છે. જયાના કુટુંબે તો આવા છેદ અનેક જગ્યાએ કર્યા છે અને કલાકારો ડ્રગ્સ લેતા હોય ત્યારે પણ કહેવાનું કે તેઓ ડ્રગ્સ લેતા નથી? આ ક્યાંનો ન્યાય? સંજય રાઉતની ટીકા થઈ એટલી જ જયા બચ્ચનની થઈ. એમના ધોળા (વાળ)માં ધૂળ પડી. સોશિયલ મીડિયામાં એક ડ્રગ પેડલર આશિષ સિંહ સાથેની બચ્ચન પરિવારના સભ્યોની તસવીરો પ્રગટ થઈ, પણ તે સાચી જ છે તેમ ખાતરીપૂર્વક ના કહેવાય. આજના સમયમાં જૂદી તસવીરો, વીડિયો, મેસેજો, રાઈટઅપ અને લેખોના ઉત્પાદન માટે તમામ રાજકીય પક્ષો મોટાં મોટાં કારખાનાં ધરાવે છે. તેમાં સાચું શું અને ખોટું શું તે નક્કી

દાઉદ દખાહીમ : મોટા પાયે ડ્રગ્સની
તસ્કરી આદરી

રોબર્ટ ડાઉની જુનિ. અભિનેતા, હોલિવૂડ

કરવું અશક્ય નથી, પણ મુશ્કેલ છે. આવો જ એક વીડિયો પ્રગટ થયો છે જેમાં દીપિકા પાદુકોણ, રણવીર કપૂર, મલાઈકા અરોરા, અર્જુન કપૂર, શાહીદ કપૂર, વરુણ ધવન, શ્રદ્ધા કપૂર, ઝોયા અખ્તર અને બીજા ચાર પાંચ જણ ડ્રગ્સ લઈ રહ્યાં છે તેવું કહેવાય છે. કરણ જોહરે આ પાર્ટીનું આયોજન કર્યું હતું તેવો આરોપ છે. આ હોલમાં અન્ય કોઈ વ્યવસ્થા જણાતી નથી. સોફા ખુરશીઓ અને ટેબલ છે. ફ્લોર પર કોઈ સફેદ પદાર્થ ગોઠવ્યો છે, પણ આ વીડિયો જ દીપિકા અને બીજાઓ માટે સરદર્દ બની ગયો છે. જો દીપિકાએ પોતે ડ્રગ્સ લીધું છે તેવું એન.સી.બી. સમક્ષ સ્વીકાર્યું હોય તો બીજા કલાકારોને પણ વીડિયો ભારે પડશે. વિરોધાભાસી અહેવાલો પ્રગટ થઈ રહ્યા છે. લાંબો સમય ચૂપ રહ્યા પછી કરણ જોહરે જાહેર કર્યું છે કે એણે ક્યારેય ડ્રગ્સ લીધું નથી અને ક્યારેય કોઈને આપ્યું નથી. દીપિકા ગયા વરસે જવાહરલાલ નહેરુ યુનિવર્સિટીમાં સરકાર સામે પડેલા લોકોને ટેકો આપવા ગઈ હતી. જોકે ત્યાં જઈને એ મૌન રહી હતી. કોઈ પ્રવચન આપ્યું ન હતું. છતાં સરકારી એજન્સીઓને નજરે ચડી ગઈ છે. ત્યાર પછી દેશમાં નાગરિકતા સંબંધે જે લાંબી બબાલ થઈ તેમાં જેએનયુના લોકો પણ હડફેટમાં આવ્યા હતા. દીપિકાને પૂતકારતાં લખાણો, નિવેદનો છપાયાં હતાં. તેથી દીપિકાની પૂછપરછ થઈ ત્યારે તેઓ રાજી થયા હશે અને સરકારનો વિરોધ કરી રહેલા લોકો નારાજ થયા હશે. તેઓ કહે છે કે દીપિકાની પૂછપરછ કરીને સરકાર વિરોધીઓને ડરાવી રહી છે. ■

‘ડાયાબિટીસ કેપિટલ’ અમદાવાદ કોરોનાથી ચેતે

કોરોના વાઈરસથી બચવા લોકો દરેક સંભવ પ્રયાસો કરી રહ્યા છે છતાં તેનો ગ્રાફ દિવસ ને દિવસે ઉપર જઈ રહ્યો છે. એવામાં ડાયાબિટીસના દર્દીઓમાં આ ઘાતક વાઈરસને લઈને ભય પેઠો છે. તબીબોના મતે સામાન્ય દર્દી કરતાં ડાયાબિટીસના દર્દીઓને કોરોના વધારે નુકસાન પહોંચાડે છે, ત્યારે અમદાવાદીઓએ આ મામલે સચેત થઈ જવાની જરૂર છે. કેમ કે અહીં સૌથી વધુ ૧૮ લાખ લોકો ડાયાબિટીસથી પીડાય છે.

naresh@sambhaav.com

કોરોના વાઈરસના રોગચાળાને આજકાલ કરતાં છ મહિના થઈ ગયા. સામાન્ય રીતે આટલા સમયગાળામાં ગમે તેવી બીમારીનો ઉકેલ મળી આવતો હોય છે, પરંતુ કોરોના તેમાંથી બાકાત રહી શક્યો છે તે નવાઈ ઉપજાવે તેવી બાબત છે. આજે છ મહિના પછી ભારતમાં કોરોનાએ તેનો સર્વોચ્ચ સ્કોર નોંધાવ્યાના સમાચાર આવી ચૂક્યા છે. એક જ દિવસમાં ૧.૧૦ લાખ કેસો નોંધાતા ભારત હવે અમેરિકા બાદ દુનિયામાં સૌથી વધુ કોરોના કેસો ધરાવતો દેશ બની ગયો છે. ૨૪મી માર્ચ ૨૦૨૦ના રોજ માંડ ૫૦૦ કેસ હતા, જે વધીને આ લખાઈ રહ્યું છે ત્યારે ૬૦ લાખનો આંકડો વટાવવાની તૈયારીમાં છે. એમાં પણ વૈજ્ઞાનિકોની એ ચેતવણીએ લોકોની ચિંતા વધારી મૂકી છે કે કોરોનાની રસી આવી જાય તો પણ તુરંત તે કાબૂમાં આવશે નહીં. અત્યાર સુધીમાં ૮૧,૩૨૪ લોકો મોતને ભેટી ચૂક્યાં છે અને તેમાં સતત વધારો થઈ રહ્યો છે.

તમને ખ્યાલ છે કે ગુજરાતમાં ડાયાબિટીસની દવાઓનું બજાર વાર્ષિક રૂ. ૩૬૦૦ કરોડ જેટલું છે અને તેમાં અમદાવાદનો હિસ્સો ૫૦ ટકા એટલે કે રૂ. ૧૮૦૦ કરોડ કરતાં પણ વધારે છે?

આ સ્થિતિમાં ગુજરાતની આર્થિક રાજધાની અમદાવાદે ખાસ ડાયાબિટીસના દર્દીઓના મામલે ચેતવા જેવું છે. કેમ કે સામાન્ય દર્દીઓની સરખામણીમાં તેમને કોરોનાનો ચેપ લાગવાથી ન્યુમોનિયા, ફેફસાંમાં સોજો અને ચેપ લાગવાથી સ્થિતિ વધારે બગડી જાય છે. ખાસ કરીને વૃદ્ધોને ડાયાબિટીસ હોય એ સ્થિતિમાં કોરોનાનું જોખમ અનેકગણું વધી જાય છે. નિષ્ણાતોના મતે ડાયાબિટીસના દર્દીઓમાં સામાન્ય દર્દી કરતાં રોગપ્રતિકારક શક્તિ ઓછી હોવાથી આંતરડાંમાં સોજો અને બળતરા વધે છે. તેવામાં જો કોરોનાનો ચેપ લાગે તો મૃત્યુનું જોખમ વધી જાય છે. સામાન્ય રીતે કોરોનાની ઝપેટમાં આવેલો દર્દી તાણ અનુભવતો હોય છે અને જો તેને ડાયાબિટીસ હોય અને શુગર લેવલ વધી જાય તો સાજા થવામાં વિલંબ થાય છે.

અમદાવાદ એટલે ડાયાબિટીસ કેપિટલ

અમદાવાદીઓએ કોરોનાકાળમાં શું કામ વધુ તકેદારી રાખવાની જરૂર છે તે ઉપરની લાઈન પરથી સમજી શકાય છે. તમને જાણીને આશ્ચર્ય થશે કે અમદાવાદીઓ વ્યક્તિદીઠ દર મહિને ડાયાબિટીસની સારવાર પાછળ સરેરાશ રૂ. ૧૫૦૦નો ખર્ચ કરે છે. એ રીતે તેઓ દર મહિને ડાયાબિટીસની દવાઓ પાછળ રૂ. ૧૫૦ કરોડ ખર્ચી નાખે છે. હાલ ભારતમાં આ રોગના દર્દીઓની સંખ્યા ૭ કરોડ આસપાસ છે જે પૈકી ૩૦ લાખ દર્દીઓ એકલા ગુજરાતમાં છે. એક જાણીતી જેનેરિક મેડિસિન રિટેઈલ ચેઈને કરેલા એક અભ્યાસમાં જાણવા મળ્યું છે કે ગુજરાતમાં આ રોગની દવાઓનું વાર્ષિક ટર્નઓવર રૂ. ૩૬૦૦ કરોડ આસપાસ છે.

મેડકાર્ટ ફાર્મસીના ફાઉન્ડર ડિરેક્ટર અંકુર અબ્રવાલ ગુજરાતમાં ડાયાબિટીસના દર્દીઓના આંકડાઓ અને દવાઓના મામલે વિગતે છણાવટ કરતા કહે છે, ‘અહીં ૪૦ વર્ષથી ઉપરના ૩૬ ટકા લોકો ડાયાબિટીસના શિકાર છે અને એટલે જ સ્વાભાવિક રીતે ગુજરાત ડાયાબિટીસ કેપિટલ કહેવાય છે. વિવિધ રિપોર્ટ્સ અને આંતરિક સર્વે પરથી કહી શકાય કે ગુજરાતમાં ડાયાબિટીસની દવાઓનું બજાર વાર્ષિક રૂ. ૩૬૦૦ કરોડ જેટલું છે અને તેમાં અમદાવાદનો હિસ્સો ૫૦ ટકા એટલે કે રૂ. ૧૮૦૦ કરોડ જેટલો છે. તમને જાણીને આશ્ચર્ય થશે કે અમારી કંપનીના કુલ વેચાણ પૈકી ૮૦ ટકા જેટલું વેચાણ માત્ર ડાયાબિટીસ અને હૃદયરોગની દવાઓનું

હોય છે. આ આંકડાઓ ચિંતાજનક છે અને અમદાવાદીઓની બિનતંદુરસ્ત જીવનશૈલીની ચાડી ખાય છે. આ માટે જીવનશૈલીમાં પરિવર્તન લાવવાની જરૂર છે અને તે માટે મોટાપાયે જાગૃતિ અભિયાન છેડવું રહ્યું.’

મેડિકલ જર્નલ લાન્સેટના અભ્યાસ મુજબ ગુજરાતમાં લગભગ ૩૦ લાખ લોકો ડાયાબિટીસથી પીડાય છે. ૧૯૮૦થી ૨૦૧૬ સુધીમાં રાજ્યમાં ડાયાબિટીસના દર્દીઓની સંખ્યા ૮૯ ટકા જેટલી વધી છે. આંતરરાષ્ટ્રીય ડાયાબિટીસ ફાઉન્ડેશનના મતે ભારતમાં ૨૦૧૭માં ડાયાબિટીસના ૭,૨૯,૪૬,૪૦૦ કેસો નોંધાયા હતા. તેની પાછળ કસરતનો અભાવ, અનિદ્રા અને કામના લાંબા કલાકો જેવા કારણો જવાબદાર છે. જો ડાયાબિટીસના દર્દીને કોરોના થાય તો તેને સામાન્ય દર્દી કરતાં વધુ પરેશાન કરે છે. કોરોના વાઈરસ શરીરના કોષો ઉપર આક્રમણ કરે છે અને આવા દર્દીઓની રોગપ્રતિકારક ક્ષમતા ઓછી હોવાથી ચેપ લાગવાથી સ્થિતિ ગંભીર બની જાય છે. કોરોના બે રીતે શરીરમાં સુગરનું સ્તર વધારે છે, એક તો શરીરમાં ઇન્સ્યુલિન બને છે જે પેનક્રિયાસના બી સેલ ઉપર નકારાત્મક અસર કરે છે. પરિણામે નવું ઇન્સ્યુલિન બનતું અટકી જાય છે અને જે બને તેની કાર્યક્ષમતામાં ઘટાડો કરી નાખે છે. એટલે કોરોનાના સંક્રમણ પહેલાં જેમનું સુગર સ્તર દવાના કારણે નિયંત્રણમાં રહેતું હોય છે તે બેકાબૂ બની જાય છે. આ પરિસ્થિતિને કારણે જ વધુ ઇન્સ્યુલિનની જરૂર પડે છે અને દર્દીને રથી ૩ ઇન્સ્યુલિનનાં ઇન્જેક્શનો આપવા પડે છે. કોરોનાના કારણે ડાયાબિટીસના દર્દીઓમાં સુગરનું પ્રમાણ વધવાથી લિવર, કિડની અને હૃદય ઉપર પણ તેની અસર થાય છે. હૃદય અને ફેફસાંને અસર થતી હોવાથી શ્વાસોશ્વાસમાં અવરોધ ઊભો થાય છે અને એ સ્થિતિમાં દર્દીને વધારે તકલીફ પડે છે. ન્યૂ ઈંગ્લેન્ડ જર્નલ ઓફ મેડિસિનમાં પ્રકાશિત એક સંશોધન મુજબ દુનિયાભરના ૧૭ આંતરરાષ્ટ્રીય તજજ્ઞોની ટીમ રિસર્ચ બાદ એ તારણ પર પહોંચી હતી કે ડાયાબિટીસ

ધરાવતાં લોકોની હાલત કોરોના થયા બાદ વધારે નાજુક થઈ જાય છે અને આવા દર્દીઓ પર મૃત્યુનો ખતરો ૩૦ ટકા જેટલો વધી જાય છે. વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થાએ પણ હાલમાં સ્વીકાર્યું છે કે ડાયાબિટીસના દર્દીઓ હાઈરિસ્ક ઝોનમાં છે.

ઈન્ડિયન ડાયાબિટીઝ એન્ડ એન્ડોક્રિનોલોજિસ્ટ એસોસિયેશનના પ્રમુખ અનુપ મિશ્રાનું કહેવું છે કે, ડાયાબિટીસથી કોરોના હોવાનો ડર નથી, પણ જો કોઈને ડાયાબિટીસ છે અને તે કોરોના વાઈરસની ઝપટમાં આવી જાય છે તો તેના માટે જોખમ વધી જાય છે. કેટલાક કેસો એવા પણ જોવા મળ્યા છે જેમાં વ્યક્તિને ડાયાબિટીસ નથી, પણ કોરોના થયા બાદ તેને ડાયાબિટીસની ફરિયાદો ઊઠી રહી છે. તેની પાછળ અનેક કારણો હોઈ શકે છે. જેમ કે બિનઆરોગ્યપ્રદ ખાણીપીણી, બેઠાડુ જીવન, કસરતનો અભાવ, સ્ટિરોઈડનો ઉપયોગ અને માનસિક તાણ. ડાયાબિટીસના દર્દીઓએ જીવનશૈલી ઉપર ધ્યાન આપવાનું અને વ્યાયામ કરવું જરૂરી છે. ડાયાબિટીસને સર્વરોગની જાનની કહેવામાં આવે છે. એટલે કે જો ડાયાબિટીસ

થયો હોય તો તેવી વ્યક્તિઓને અન્ય રોગો થવાનું જોખમ પણ વધી જાય છે. હવે જ્યારે કોરોનાની વૈશ્વિક મહામારીએ સમગ્ર વિશ્વમાં હાહાકાર મચાવ્યો છે ત્યારે ડાયાબિટીસના દર્દીઓએ ચેતવું જરૂરી છે. અહીં વાત માત્ર અમુક ઉંમર પછી ડાયાબિટીસ થાય છે એવા વ્યક્તિઓની નથી. દરેક ઉંમરના લોકો જેમને ડાયાબિટીસ છે તેમને લાગુ પડે છે. ટૂંકમાં કહેવાનો અર્થ એ કે હવે તો નાનાં બાળકો પણ ડાયાબિટીસનો શિકાર બની રહ્યાં છે. એવા સમયે બાળકોની ઈમ્યુનિટી તો સારી હોય છે, તેમને કશું નુકસાન ન થાય એવો વહેમ રાખવાની જરૂર નથી. કોરોના બાળકોથી લઈને પુખ્ત ઉંમર અને વૃદ્ધ વ્યક્તિ જેઓ ડાયાબિટીસના રોગથી પીડાતા હોય એ દરેકને નુકસાનદાયક સાબિત થઈ શકે એમ છે.

તબીબોના મતે, કોરોનાની રસીનાં પરીક્ષણો હવે તેના અંતિમ તબક્કામાં છે. જો તે સફળ નીવડે તો આગામી છ મહિનામાં રસી દુનિયાભરમાં પહોંચી જશે. એટલે હાલ તો સાવચેતી જ એકમાત્ર મુખ્ય હથિયાર છે. માટે ડાયાબિટીસના દર્દીઓએ કોઈ પણ પ્રકારનું જોખમ લેવું જોઈએ નહીં. ખૂબ અગત્યનું ન હોય ત્યાં સુધી લાંબી મુસાફરી કરવી પણ હિતાવહ નથી. જાહેર જગ્યાઓએ ફરજિયાત માસ્ક પહેરવાનું રાખવું. તેના સિવાય ઘરની બહાર પગ ન મૂકો. હાથને સમયાંતરે સેનેટાઈઝ કરવાનું રાખવું જોઈએ. બહારનો ખોરાક સદંતર બંધ કરી દેવો અને સવારે ગરમ પાણીના કોગળા કરવાનું રાખવું. રોગપ્રતિકારક શક્તિ વધે તે માટેના સતત પ્રયાસ કરતા રહેવું. સોશિયલ ડિસ્ટન્સ જાળવવું. જો બહાર નીકળીને કસરત કે વ્યાયામ કરવા શક્ય ન હોય તો ઘરમાં થઈ શકે એવી કસરતો કરવી. પ્રાણાયામ કરવા. હેલ્થી લાઈફસ્ટાઈલ અને હેલ્થી ફૂડ વ્યક્તિને બીમારીઓથી મુક્ત રાખવામાં મહત્વનો ભાગ ભજવે છે. લોકડાઉનમાં કંટાળી આવ્યો છે, લાવો હવે થોડી છૂટછાટ લઈએ એમ વિચાર કરીને લોકોની ભીડમાં જોડાતા પહેલાં સો વાર વિચારો અથવા ભીડમાં જવાનું ટાળો. આપણી સુરક્ષા આપણા હાથમાં છે એ ગુરુમંત્ર ધ્યાનમાં રાખવો જરૂરી છે. ગફલત રાખીને ક્યાંક આપણે જ આપણા પરિવાર 'ને નિકટની વ્યક્તિઓને કોરોનાની ભેટ આપી ન બેસીએ એ વાતની દરકાર રાખો. આટલી સાવચેતી રાખીશું તો કોરોનાથી બચી શકીશું. ■

ડાયાબિટીસના દર્દીઓમાં સામાન્ય દર્દી કરતાં રોગપ્રતિકારક શક્તિ ઓછી હોવાથી કોરોનાનો ચેપ લાગે તો મૃત્યુનું જોખમ વધી જાય છે

સૂકા કચ્છમાં ગાઢ જંગલો ઊગાશે

કચ્છ અને દુકાળને જુગ જૂનો નાતો છે. ઔદ્યોગિકીકરણ વધ્યા પછી પર્યાવરણને લગતા વિવિધ પ્રશ્નો ઊભા થયા છે. વૃક્ષો કપાયે રહ્યાં છે, પ્રદૂષણ વધી રહ્યું છે, ત્યારે વૃક્ષારોપણ જ પર્યાવરણને બચાવવાનો અક્સીર ઉપાય છે. હાલમાં કચ્છમાં ઓછી જગ્યામાં વધુ વૃક્ષો ઉછેરવાની જાપાની પદ્ધતિ ‘મિયાવાકી’થી ગાઢ વૃક્ષો ઉછેરવાના સુંદર પ્રયોગો થઈ રહ્યા છે.

suchita@sambhaav.com

વિશ્વભરમાં પર્યાવરણના પ્રશ્નો ઊભા થઈ રહ્યા છે. ઔદ્યોગિકીકરણ વધી રહ્યું છે, જે પોતાની સાથે પ્રદૂષણ અને પર્યાવરણના બીજા પ્રશ્નો વધારે છે. સુનામી, વાવાઝોડા, ખૂબ ઊંચકાતું તાપમાન, દુકાળ, પૂર જેવા અનેક પ્રશ્નોનું મૂળ તો માણસે વિકાસની આંધળી દોટમાં પર્યાવરણનો ખો બોલાવી દીધો તે જ છે. જો વનસ્પતિઓનો ખાત્મો બોલાતો જશે તો માણસોને સત્તાવતો કુદરતનો કોપ પણ વધતો જ જવાનો છે. આથી જ અત્યાર સુધી કપાયેલાં જંગલોની બદલે તેટલી જ કે તેનાથી વધારે માત્રામાં વૃક્ષો વાવીને તેની જાળવણી કરવી પડશે. જોકે કોઈ ખૂબ મોટી સંખ્યામાં વાવેતર કરવા ઈચ્છે તો મોટાં શહેરોના સિમેન્ટનાં જંગલોમાં તેટલી જગ્યા પણ નથી. ત્યારે વૃક્ષો વાવવા કેવી રીતે અને જંગલો ઉછેરવા કેવી રીતે તે પ્રશ્ન છે. તેનો જવાબ જાપાની વૃક્ષ વાવેતરની નવી પદ્ધતિ ‘મિયાવાકી’ જંગલોમાં છે.

‘મિયાવાકી’ પદ્ધતિમાં ખૂબ જ ઓછી જગ્યામાં નજીક નજીક ખૂબ વધારે વૃક્ષોને વાવીને ગાઢ જંગલ ઉછેરવામાં આવે છે. આવા ગાઢ જંગલો ગામના સીમ વિસ્તારની બદલે ગામની, શહેરની વચ્ચે પણ બનાવી શકાય છે. આ પ્રકારનાં જંગલોમાં અલગ-અલગ ઊંચાઈ ધારણ કરતાં સ્થાનિક વૃક્ષો વાવવામાં આવે છે. જોકે આ જંગલમાંથી કોઈ અર્થોપાર્જનની અપેક્ષા રાખી શકાતી નથી, પરંતુ એટલા નાના કટકા જમીનના બદલામાં મળતા લાભો કલ્પનાતીત છે. જેના પર ખેતી થતી ન હોય તેવી જમીન, શહેરોમાં મોટી ઇમારતો કે બાંધકામો પાસેની ખરાબાની જમીન, જે કોઈ પણ રીતે ઉપયોગમાં આવી શકતી ન હોય તેવી જમીન પર આવાં જંગલો પર્યાવરણને બચાવવા સહેલાઈથી ઉછેરી શકાય છે.

કચ્છ જિલ્લો સામાન્ય રીતે દુકાળિયો મુલક તરીકે જાણીતો છે. અહીં દર દસ વર્ષે ત્રણ-ચાર વર્ષ તો દુકાળ હોય છે. લોકોમાં વૃક્ષારોપણ પ્રત્યે જાગૃકતા પણ આવી છે. આવી સ્થિતિમાં જિલ્લામાં ત્રણ-ચાર જગ્યાએ મિયાવાકી પદ્ધતિથી જંગલોમાં હજારો વૃક્ષો વવાયા છે. જેનાં પરિણામો આગામી વર્ષોમાં જોવા મળશે. ભયાઉમાં એસ.આર.પી. કેમ્પસમાં, કુકમામાં મંદિરની જગ્યામાં, આ જ ગામના ડુંગર પર તથા શ્રુજન સંસ્થામાં ‘મિયાવાકી’ પદ્ધતિનાં જંગલો ઉછેરાઈ રહ્યાં છે.

એસ.આર.પી. ગ્રૂપ ૧૬, ભયાઉના કમાન્ડિંગ ઓફિસર સુધા પાંડેએ આ કેમ્પસમાં ૧૦ હજારથી વધુ વૃક્ષોનું જંગલ બનાવવાનો ઉપક્રમ હાથ ધર્યો છે. તેઓ જણાવે છે કે, ‘પૃથ્વી પરનાં

જંગલો ધીરે ધીરે અદૃશ્ય થતાં જાય છે. તેથી વૃક્ષો જ નહીં, પણ જંગલો ઉછેરવા જરૂરી છે, પરંતુ આજે શહેરોમાં વૃક્ષો વાવવા માટેની જમીનો ઓછી થતી જાય છે. હું જ્યારે અમદાવાદમાં ફરજ બજાવતી હતી ત્યારે અમે વૃક્ષારોપણ કરવા માગતા હતા, પરંતુ અમારી પાસે પૂરતી જમીન ન હતી. તેવામાં એક મિત્રએ મને મિયાવાકી પદ્ધતિ વિશે માહિતી આપી. મને તે ઉપયોગી લાગતાં તેના વિશે ઘણું સંશોધન કર્યું, ત્યારે લાગ્યું કે જાપાનની આ પદ્ધતિ ગુજરાતમાં પણ એટલી જ ઉપયોગી છે, આથી આ પ્રકારના જંગલનો પહેલો પ્રયોગ અમદાવાદના એસ.આર.પી. કેમ્પસમાં કર્યો. તે સફળ રહ્યો. ત્યાર બાદ ઓક્ટોબર ૨૦૧૮થી હું ભયાઉમાં આવી ત્યારે અહીં પણ મને આ પ્રકારનો પ્રયોગ ખૂબ અનુકૂળ લાગ્યો. અમે નવેમ્બર ડિસેમ્બરમાં ૧૭૦૦ વૃક્ષ વાવ્યા, અહીં અમદાવાદ કરતાં સારું પરિણામ મળ્યું. અહીંની જમીન ખૂબ સૂકી, પથરાળ, રેતાળ હોવા છતાં ફળદ્રુપ છે. સુવેઝ ટ્રીટમેન્ટ પ્લાન્ટમાં કેમ્પસના ગટરના પાણીને શુદ્ધ કરીને તે વૃક્ષોને અપાય છે. અત્યારે આ જંગલ ૮-૧૦ મહિના જૂના થયા છે. વૃક્ષો ખૂબ સારી રીતે ઉછર્યા છે. ત્યાર બાદ ફરી આ વખતની વરસાદની ઋતુમાં પણ ‘મિયાવાકી’ પદ્ધતિથી જંગલો લગાવ્યા, કુલ ૮૫૦૦ જેટલાં વૃક્ષો વાવ્યાં છે. બધા જ ખૂબ સારી રીતે ઉછરી રહ્યાં છે.’

આવું જંગલ બનાવવાનું કામ ભુજ તાલુકાના કુકમા ગામમાં મતિયાપીરના મંદિરની જગ્યામાં થઈ રહ્યું છે. અહીં લોકભાગીદારી અને દાતાઓના સહકારથી ‘મિયાવાકી’ જંગલ ઊભું કરાયું છે. સરપંચ કંકુબહેન વણકર જણાવે છે, ‘અમે ઓછી જગ્યામાં વધુ વૃક્ષો વાવવા માટે મતિયાદેવ મંદિરની ૧૩૦૦ મીટરની જમીનની પસંદગી કરી છે. અમે સ્થાનિકનાં સીતાફળ, જામફળ, સરગવો, દાડમ, લીમડો, કરંજ, દેશી બાવળ, નીલગિરિ જેવાં દસેક હજાર વૃક્ષો વાવ્યાં છે. આ જંગલ એટલું ગાઢ બનશે કે તેને સાચવવા બાઉન્ડ્રીની પણ જરૂર નહીં રહે. તેમાં માણસ કે પશુઓ પણ જઈ શકશે નહીં. આથી રખડતાં ઢોર પણ તેને નુકસાન પહોંચાડી શકશે નહીં. શરૂઆતના બે ત્રણ વર્ષ પાણી આપવું પડશે.

‘મિયાવાકી’ જંગલ એટલે શું?

અકિરા મિયાવાકી નામના જાપાનના વનસ્પતિશાસ્ત્રીએ ઓછી જગ્યામાં વધુ વૃક્ષો લગાવી જંગલ ઉછેરવાની પદ્ધતિ વિકસાવી છે. સામાન્ય રીતે વૃક્ષો વાવતી વખતે બે વૃક્ષોની વચ્ચે તે સરખી રીતે વૃદ્ધિ પામી શકે તે માટે સાતું એવું અંતર રાખવું પડતું હોય છે, પરંતુ ‘મિયાવાકી’ પદ્ધતિમાં માત્ર દોઢ કે બે ફૂટના અંતરે જ, નજીક-નજીક ઝાડ વાવવાના હોય છે. અહીં જે-તે સ્થાનિક, દેશી નસલનાં વૃક્ષો જ વાવતાં હોય છે. તેથી તે સારી રીતે ઉછરી શકે છે. સો ચો.મીટરમાં ૩૦૦થી ૫૦૦ જેટલાં નાનાં-મોટાં વૃક્ષો વાવી શકાય છે. જ્યારે સામાન્ય પદ્ધતિથી વાવેતર કરાય તો આટલી જ જગ્યામાં માત્ર ૧૦થી ૧૫ વૃક્ષોને વાવી શકાય છે. ‘મિયાવાકી’ જંગલમાં અલગ-અલગ જાતના, ઉંચાઈનાં વૃક્ષો એકસાથે વાવતાં હોય છે. તેથી મલ્ટિ લેયર્ડ ફોરેસ્ટ બને છે. ઊંચા, સીધા, મધ્યમ અને નાના છોડ એમ અલગ-અલગ પ્રકારનાં વૃક્ષોનું વાવેતર કરાય છે. મોટાની પાસે મધ્યમ, તેની પાસે નાનું એમ અલગ સાઈઝનાં વૃક્ષો એકબીજાની પાસે વાવવાના હોય છે. જ્યારે છોડ વાવતા હોઈએ ત્યારે રોપા લગભગ સરખા કદના હોવાથી શરૂઆતના તળકામાં તેમને વધવામાં કોઈ મુશ્કેલી પડતી નથી. વધુ સૂર્યપ્રકાશ મેળવવાની હરીફાઈમાં તેમની વૃદ્ધિ અન્ય પદ્ધતિ કરતાં વધુ ઝડપથી થાય છે. બે-ત્રણ વર્ષમાં તો મોટા ભાગનાં વૃક્ષો તેની પૂર્ણ ક્ષમતાએ વિકસી જાય છે. જંગલ ખૂબ ગીચ બને છે. સૂર્યકિરણ પણ તેમાં અંદર પહોંચી શકતા નથી. આથી જમીનમાં ભેજ જળવાઈ રહે છે,

ઘાસ જેવું અન્ય નીંદામણ થતું નથી. વૃક્ષોનાં ખરતાં પાનનું ખાતર ઝડપથી બને છે. આ પ્રકારનાં વૃક્ષો સહેલાઈથી ઉછરી જાય છે. જોકે વાવેતર પહેલાં થોડું ધ્યાન રાખવું પડે છે. જે જગ્યામાં વાવેતર કરવાનું હોય તે જગ્યાને એક મીટર ખોદીને તેની માટી બહાર કાઢીને તેનું ટેસ્ટિંગ કરાવીને માટીમાં ખૂટતાં તત્ત્વો તેમાં ઉમેરવા પડે છે. જીવામૃત, ડાંગરના પોપટા, ઘઉંના પૂળિયા, ડાંગરનું ભૂસું, કમ્પોસ્ટ, ગોબર, બાયોમાસ વગેરેને માટીમાં મેળવાય છે. પછી માટી પાછી તેની જગ્યાએ નંખાય છે. પછી દોઢ-બે ફૂટના અંતરે નાના નાના ખાડા બનાવાય છે. તેમાં કોકોપીટ પણ નંખાય છે. તેમાં છોડ વાવાય છે. જરૂર પડે તેમાં ટેકા આપવા પડે છે. તેને ખાતર કે જંતુનાશક દવાઓ પણ આપવી પડતી નથી. સંપૂર્ણ ઓર્ગેનિક એવું આ જંગલ દિવસ-રાત કાર્બનડાયોક્સાઇડ શોષીને ઓક્સિજન આપે છે. તે પક્ષીઓ, મધમાખીઓ, પતંગિયાઓ જેવા જીવો માટે તો અભયારણ્ય બની જાય છે. જૈવવિવિધતા વિકસી શકે. શરૂઆતમાં જે ખર્ચ થાય તે જ ત્યાર પછી આ જંગલ સંપૂર્ણપણે આત્મનિર્ભર બની જાય છે. આ પદ્ધતિમાં વૃક્ષોની લાંબો સમય દેખરેખ રાખવી પડતી નથી. તેને બે કે ત્રણ વર્ષ જ પાછી આપવું પડે છે. તેમાં નીંદામણ પણ કરવું પડતું નથી. આ પ્રકારના જંગલનાં વૃક્ષોના મૂળિયાના કારણે માટી વહી જતી નથી તેમ જ જમીનમાં વરસાદી પાણી ઊંડે સુધી ઊતરી જાય છે. જેના કારણે જમીનના ભૂગર્ભ પાણીના સ્તર ઊંચે આવે છે.

તે માટે અમે ગામની ગટરનું પાણી શુદ્ધ કરીને તે પાણી વૃક્ષોને આપશું. આ માટે ખાનગી ઉદ્યોગના સહયોગથી રૂ. ૫૦ લાખની આસપાસની કિંમતનો પાણીના શુદ્ધીકરણનો પ્લાન્ટ લગાવ્યો છે. રોપાઓ પણ આ ઉદ્યોગે જ આપ્યા છે. ગામના ૪૦-૪૨ યુવાનોએ શ્રમદાન આપ્યું છે.’

ભુજ પાસે આવેલા શ્રુજન ટ્રસ્ટ દ્વારા પણ મિયાવાકી જંગલ ઉછેરવાનો પ્રયોગ કરાયો છે. આ ટ્રસ્ટ દ્વારા કુકમા પાસેના ડુંગરો પર પણ વાવેતર કરાયું છે. ટ્રસ્ટના ૧૫૦૦ ચો. મીટરના પ્લોટમાં જંગલ માટે વાવેતર કરાયું છે. સંસ્થાના કાર્યકર રૂપિન પટેલ જણાવે છે કે, ‘અમારી સંસ્થાના પાયાના પથ્થર કાંતિસેનભાઈ શ્રોફ (કાકા)નું સ્વપ્ન દસ લાખ વૃક્ષ વાવવાનું છે. આ વર્ષ સુધીમાં અમે ૬૨ હજાર જેટલાં વૃક્ષો અલગ-અલગ જગ્યાએ વાવ્યા છે. કાકા માને છે કે જળ અને જંગલનું સમતોલન સધાય તો જમીન સમતોલ થાય અને તેના કારણે માનવ જીવન પણ સમતોલ થઈ શકે. કાકાના આ સપનાને મૂર્તિમંત કરવાના ભાગરૂપે અમે સંસ્થામાં મિયાવાકી જંગલ વાવ્યું છે. ખારી-મીઠી જાર, પીલુ, ગુંદા, આવળ, દેશી બાવળ, પીપળા, આંબલી જેવી સ્થાનિક ૫૫ જેટલી વિવિધ જાતિના વૃક્ષો વાવ્યા છે. તેને અમારા બોરવેલનું પાણી

જ આપશું. છોડને વૃદ્ધિ સાથે આધાર મળે તે માટે વાંસની લાકડીઓ રોપી છે. અત્યારે ભલે ૫૫ જાતિનાં વૃક્ષો છે, પરંતુ એકાદ વર્ષમાં જ કુદરતી રીતે ૧૦૦ પ્રકારનાં વૃક્ષો અહીં ઊગી નીકળશે. આ ઉપરાંત કુકમા ગામના બે ડુંગર પર ૩૮,૫૦૦ જેટલાં વૃક્ષોનું વાવેતર કર્યું છે. તેવી જ રીતે ખાવડા પાસે આવેલા લુડિયા ગામમાં પણ અડધા હેક્ટરથી વધુ જમીનમાં ૫૫૦૦ દેશી વૃક્ષો વાવ્યા છે.’

‘મિયાવાકી’ જંગલ અંગે ઓર્ગેનિક ખેતીના પુરસ્કર્તા, રામકૃષ્ણ ટ્રસ્ટના મનોજ સોલંકી જણાવે છે કે, ‘મિયાવાકી એ ગાઢ જંગલનો પ્રકાર છે. ખૂબ નજીક નજીક છોડ વાવ્યા હોવાના કારણે તેનો વિકાસ ઝડપી થાય છે. છોડ સૂર્યપ્રકાશ મેળવવા સ્પર્ધા કરે છે અને તેના કારણે તેમનો વિકાસ સામાન્ય વાવેતર કરતાં વધુ થાય છે. જંગલો ઊંચાઈવાળા બને છે. કચ્છમાં વરસાદ ઓછો પડતો હોવાનું એક કારણ વાદળો માટે વાયરો અવરોધક બનતો હોય છે. અનેક જગ્યાએ જો આવા જંગલો બને તો તેની ઊંચાઈના કારણે તે વાયરોને નબળો પાડવામાં અને તેને તોડવામાં મદદરૂપ થાય. આ પ્રકારનાં જંગલોને પાણીની જરૂરિયાત ખૂબ ઓછી હોય છે. વૃક્ષના મૂળિયા ફેલાતા હોવાના કારણે થોડો વરસાદ પડે તો પણ ભૂગર્ભમાં પાણીનો સંગ્રહ જમીનમાં થઈ

જાય છે. તેમ જ જમીન પર અંધારું અને ભેજવાળું વાતાવરણ હોવાના કારણે ખરી પડેલાં પાંદડાંમાં ખાતર બનીને માટી વધુ સમૃદ્ધ બને છે. જોકે આ જંગલમાંથી ઉપાર્જન બહુ ઓછું થાય છે, પરંતુ સાવ પડતર નેનકામી પડી રહેતી જમીનનો આવો ઉપયોગ પ્રકૃતિનું પ્રકૃતિને પરત કરવા માટે જ થાય છે. પૃથ્વીને ગ્લોબલ વોર્મિંગમાંથી બચાવવા આ જંગલ ખૂબ ઉપયોગી છે.’

કચ્છમાં ઔદ્યોગિકીકરણ વધ્યા પછી પ્રદૂષણ ખૂબ વધ્યું છે, ત્યારે ગ્લોબલ વોર્મિંગ ઘટાડવા માટેનો ઉત્તમ ઉપાય વૃક્ષ વાવેતર છે. અત્યારે કચ્છમાં ઓછી જગ્યામાં વધુ વૃક્ષો વાવવાનો જે પ્રયોગ ચાલી રહ્યો છે તે જો સફળ થાય તો હવામાંના કાર્બનનું પ્રમાણ ઘટીને ઓક્સિજનનું પ્રમાણ વધી શકે, વરસાદ વધી શકે, ભૂગર્ભ જળનું સ્તર ઊંચું આવી શકે, પક્ષીઓને-અન્ય જીવોને કુદરતી રહેણાં મળી રહેતા અભયારણ્ય રચાઈ શકે. જીવવૈવિધ્ય જળવાઈ શકે. ગાઢ જંગલની ભીંતના કારણે ધૂળના કણો જમીન સાથે ચોંટી જાય ને હવામાં ફેલાતા અટકી જાય. તેથી પ્રદૂષણ ઘટી જાય. શહેરની વચમાં, મોટી સરકારી - ખાનગી સંસ્થાઓના ખાલી પડેલા પ્લોટમાં, ખેતરોના સેઢા પર આવાં ગાઢ જંગલો બનાવીને સૂકા કચ્છને હરિયાળું બનાવી શકાય તેમ છે. ■

યુવાનોનું ડ્રગ્સ કનેક્શન

સુશાંતસિંહ રાજપૂતના કિસ્સામાં ડ્રગ્સ કનેક્શન સામે આવતા, સમગ્ર બોલિવૂડ એનસીબીના રડારમાં આવી ગયું છે, પરંતુ અહીં વાત બોલિવૂડના કલાકારોની નહીં, યુવાધન અને તેમના જીવનને બરબાદ કરનારા ડ્રગ્સની કરવાની છે.

hetalrao@abhiyaan.com

અરે મેડમજી, ડ્રગ્સ ક્યા બોલના, વો તો અબ આમ બાત હો ગઈ હૈ. બડે બાપ કી બિગડેલ ઔલાદ તો ઈસ કે લીયે દિલ ખોલકર પૈસા ખર્ચતી હૈ, દુઃખ તો ઈસ બાત કા હૈ કે કબી-કબી ઈનકે સાથમેં સાદે ઘર કે છોકરે ભી આ જાતે હૈ. અપુન કા કામ તો આપ જાનતી હો, પૈસે સે મતલબ, બાકી સબ નજર કે સામને જ હોતા હૈ, પર ક્યા કરે, અપની ભી તો મજબૂરી હૈ.

ડ્રગ્સ આસાનીસે મિલતા હૈ..?

ક્યા બાત કરતે હો.. ચાય કી લારી સે લેકર બડે બડે હોટલોમેં ઓર છોટે-છોટે ગેસ્ટહાઉસમેં ભી મીલ જાતા હૈ. બસ કોડર્ડ આના ચાહિયે.

કોડર્ડ, વો કેસા..?

દવા, બંદૂક, સીફા, ફૂટસ, વટાણા એસે કોડર્ડ આને ચાહીયે, પર હા, કોડર્ડ બોલો તો ભી સામને વાલી પાર્ટી કો પતા ચલ જાતા હૈ કે તુમ ગીરાક હો કે ફીર ફીરકી લેને આયે હો. ફીરકી યાની સમજે.. અરે પકડને.. ઓર પતા કરને..

લેકીન લોકડાઉનમેં તો તકલીફ હો ગઈ હોગી..?

થોડા હાસ્ય બાદ, ના રે ના.. દવા કી દુકાન હૈ ના ..? વહા વિટામિન કી ડીબીયોમેં ક્યા હૈ..? કોન દેખને જાયેગા..?

લેકીન દુકાન તક પહોંચાયેગા કોન..?

યે બાત જાને દો.. આપ ફસવોગે મુજે..

નહીં.. નહીં.. એસા નહીં હોગા..બોલો...

સબકો સબ પતા હૈ.. લોગ સબ જાનતે હૈ.. ઈસમેં હી હૈ મેરા જવાબ.

ગુજરાતનાં મહાનગર શહેરની આ વાત છે, જ્યાં લોકડાઉન જેવા કપરા સમયમાં પણ ડ્રગ્સના આદી બનેલા યુવાનો પરિવારની સાથે રહીને વ્યસન કરવામાં મશગૂલ હતા. ડ્રગ્સ ક્યાંથી લાવતા હતા.. કોણ તેમના સુધી પહોંચાડતું હતું.. અને કેવી રીતે આ શક્ય બન્યું હશે.. એની વાતો

ક્યા વગર માત્ર એટલું કહી શકાય કે ડ્રગ્સની ઝપેટમાં આવીને યુવાધન બરબાદ થઈ રહ્યું છે. વિશ્વમાં દર વર્ષે અંદાજે ૨૯ હજાર અબજ રૂપિયાના ડ્રગ્સનો વેપાર થાય છે. રોજની ઓછામાં ઓછી ૩૫૦થી પણ વધુ ડ્રગ્સની થેલીઓ ભારતમાં ઘૂસાડવામાં આવે છે. ઉલ્લેખનીય છે કે ડ્રગ્સના ઓવરડોઝના કારણે થતાં મૃત્યુઆંકમાં ગુજરાત દેશમાં ત્રીજો ક્રમ ધરાવે છે.

વિદ્યાર્થીઓ, મજૂર વર્ગ અને શ્રીમંતો જેના આદી છે બની ગયા છે એ ગાંજો તો સહેલાઈથી મળી રહે છે. નિવૃત્ત પોલીસ અધિકારીના જણાવ્યા અનુસાર ગુજરાતમાં ૨૦ લાખ કિલોથી પણ વધુ ગાંજો બહારનાં રાજ્યોમાંથી આવે છે. એક કિલો ગાંજાનાં પત્તાં પાંચથી છ હજાર રૂપિયાના ભાવે મળે છે. જે હવે ખાસ પ્રકારના કાગળમાં સિગારેટ બનાવીને ફિલ્ટર સાથે પીવામાં આવે છે. લોકડાઉન અને કોરોના કાળમાં ગાંજાના શોખીન પોતાની વ્યવસ્થા કરી લેતા હતા. ઓરિસ્સાથી આવતા ગાંજાનું હોટ સ્પોટ વડોદરા, સુરત, ભરૂચ અને અમદાવાદ જેવા રેલવે સ્ટેશનો છે.

નાર્કોટિક્સ કન્ટ્રોલ બ્યુરો પ્રમાણે ગુજરાતના યુવાનોમાં ડ્રગ્સની આદત વધી ગઈ છે. યુવાનો પાર્ટીના બહાને ડ્રગ્સ લેતા હોય છે. લોકડાઉનમાં તેમની સમસ્યા વધી ગઈ છે, પરંતુ તેના માટે પણ અનેક ગતકડા યુવાનો અપનાવી રહ્યા હતા. ગાંજા પછી ચરસ સૌથી સરળતાથી મળી રહે છે. કારણ કે તેનું વેચાણ યાની કીટલી પર થાય છે. ત્યાં ચરસના ગોળ દાણા રાખેલા હોય છે, લેવા આવનારો ચરસી વટાણા તરીકે તેનો ઉલ્લેખ

છેલ્લાં પાંચ વર્ષમાં કેટલું ડ્રગ્સ પકડાયું...

ડ્રગ્સનો પ્રકાર	જથ્થો (કિલોમાં)
ચરસ	૧.૩૪૫.૮૯૬૫૩
હેરોઇન	૨,૦૯૯,૮૧૬
બ્રાઉન સુગર	૧,૪૧૦
ગાંજો	૬૪૨.૯૨૩
૨૦૧૯થી મે ૨૦૨૦ સુધીમાં ગાંજો ૨૯૦ કિલોગ્રામ	
એમડી ડ્રગ્સ	૧.૪૮૮
કોકેઇન	૦.૦૦૫૧ ગ્રામ
મેફડોન	૦.૩૦૫

(નાર્કોટિક્સ વિભાગ, અમદાવાદ)

હરવદન પરમાર, પૂર્વ ઓફિસ સેક્રેટરી, નશાબંધી મંડળ, ગુજરાત

કરે છે. કીટલીવાળાને જાણ થઈ જાય છે, પરંતુ આસપાસ બેઠેલા અન્ય લોકો જાણી નથી શકતા કે વટાણાના નામે ચરસી ચરસ લઈને ગયો છે. ચરસમાં પણ બે પ્રકાર હોય છે જેમાં એક પાર્ટ અને બીજો ઝેર. પાર્ટનો ઉપયોગ મજૂરવર્ગ અને ઝેરનો ઉપયોગ ધનિક નબીરા કરે છે. પાર્ટ બગડેલો માલ હોય છે માટે તેની કિંમત ઓછી હોય છે, જ્યારે ઝેર ચરસીઓનું ફેવરિટ ડ્રગ્સ છે.

ડ્રગ્સની મજા માણવા પહેલા ફાર્મ હાઉસનો ઉપયોગ કરવામાં આવતો હતો, પરંતુ હવે ફ્લેટ, ખાલી પડેલું ઘર અને અંગત મિત્રની શોપને પસંદ કરવામાં આવે છે. આ તમામ જગ્યા માટે યુવાનો આઠથી દસ હજાર જેટલું ભાડું માત્ર ત્રણ-ચાર કલાકનું ચૂકવે છે. ચરસ બંદૂકમાંથી સાફ થઈને ગળા સુધી પહોંચે માટે કપડાનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, જે સીફાના નામથી ઓળખાય છે. યુવાપેઢીને બરબાદ કરતા ચરસના એક તોલાનો ભાવ ૬૦૦ રૂપિયાથી પણ વધુ છે. યુવાનો ૬૦ હજાર રૂપિયા ચૂકવીને કિલો ચરસ ખરીદે છે. જ્યારે વટાણાની કિંમત ૭૦થી ૮૦ રૂપિયા છે, જે બંદૂક ઉપરાંત કેવેન્ડર્સ સિગારેટમાં પીવાય છે. બ્રાઉન સુગરની એક પડીકીની કિંમત ૨૦૦થી ૩૦૦ રૂપિયા હોય છે, જેમાં એકથી ડોઢ ચપટી બ્રાઉન સુગર આવે છે.

એનસીબી (નાર્કોટિક્સ કન્ટ્રોલ બ્યુરો) સાથે કરેલી વાતચીતમાં જાણવા મળ્યું કે, 'રાજ્યમાં ડ્રગ્સ લેતાં હોય તેવી યુવાનોની સંખ્યા વધી છે, પરંતુ અમે તેને રોકવા માટે અનેક કાર્યક્રમોનું આયોજન કરી રહ્યા છીએ.

ડ્રગ્સ, તેના પ્રકાર અને અસર

એસડીએસ ડ્રગ્સ

નાની-મોટી પાર્ટીમાં એસડીએસનું સેવન થાય છે. શરીરમાં ખૂબ ઉત્સાહ પૂરો પાડે છે, પરંતુ યુવાનોને ખ્યાલ નથી કે આ ડ્રગ્સ સ્વાસ્થ માટે અત્યંત જોખમકારક છે.

ગાંજો ખૂબ ખતરનાક છે. તેની લતથી ફેફસાંની બીમારી થવાની પૂરેપૂરી શક્યતા છે.

કોકેન

કોકેનની આદત જલ્દી છૂટતી નથી અને અસર સીધી દિમાગ પર થાય છે. યાદશક્તિ પર પણ માઠી અસર પડે છે.

એલએસડી

એલએસડી ડ્રગ્સની ડિમાન્ડ સોથી વધારે પોશ વિસ્તારમાં જોવા મળે છે. રેવ પાર્ટીના શોપીન લોકો એલએસડી ડ્રગ્સનો વધુ ઉપયોગ કરે છે. આ ડ્રગ્સના સેવનથી આંખો પર સીધી અસર પડે છે. એટલું જ નહીં. ડ્રગ્સ લેનારને ઘબરાહટ, અસહજતા અને બેરોની થાય છે. અંતે ભાન ભૂલી જાય છે અને મનોરોગ થવાની પણ શક્યતા રહેલી છે.

સ્પીડ બોલ

સ્પીડ બોલ એ હેરોઇન અને કોકેનનું ઘાતક મિશ્રણ છે. આ ડ્રગ્સ ખૂબ ખતરનાક છે. આનાથી ઘણાબધા લોકોનાં મોત થાય છે.

ક્રિસ્ટલ મેથ

શરીરની ઊર્જા માટે આ ડ્રગ્સ લેવામાં આવે છે, જે સમગ્ર વિશ્વભરમાં વેચાય છે. આની લત જલ્દી છૂટતી નથી અને તે સ્વાસ્થ્ય માટે ઘાતક છે.

આગામી ગાંધી જયંતી બે ઓક્ટોબરથી એક સપ્તાહના નશાબંધી કાર્યક્રમનું આયોજન કરવાના છીએ. કોરાનાની સ્થિતિના કારણે હાલમાં શાળાઓ બંધ છે અને અન્ય જગ્યાએ પણ બને ત્યાં સુધી ઓનલાઇન સંપર્ક કરી અભિયાન ચલાવીશું. ડ્રગ્સના આદી બનેલા લોકોને નશામાંથી બહાર લાવવાની સ્થિતિ ઘણી કપરી હોય છે. એક વખત તેમને લત લાગી જાય પછી તે પોતાનું, પરિવારનું કે અન્ય કોઈ પણ માટે કશું જ વિચારવાની પરિસ્થિતિમાં નથી હોતા. જે સમજુ લોકો છે, પોતાનાથી અન્ય લોકોને થતું નુકસાન સમજી શકે છે, એવા લોકો આ સમસ્યામાંથી બહાર

નિકળવાના પ્રયાસ કરે છે અને તેમને સફળતા પણ મળે છે. અમારા પ્રયત્નથી બે ટકા લોકોને પણ લાભ થશે તો પણ માનીશું કે અમારી મહેનત સફળ થઈ રહી છે.'

જ્યારે એક્સ ઓફિસ સેક્રેટરી નશાબંધી મંડળ ગુજરાતના હરવદન પરમાર જણાવે છે કે, 'ડ્રગ્સ સ્લો પોઈઝન છે, જાણ હોવા છતાં યુવાનો તેના આદી બની જાય છે. પોતાની મસ્તી માટે તેઓ કયા ખાડામાં પડે છે તેની જાણ નથી હોતી, પરંતુ સરકારે આ બદીને દૂર કરવા માટે કમર કસી છે. અનેક પ્રકારના અભિયાન ચલાવી યુવાનોને ગેરમાર્ગે જતા અટકાવવામાં આવે છે. યુવાધન બરબાદ થઈ રહ્યું છે, પરંતુ તેને બચાવવાના તમામ પ્રયાસ સરકાર અને ડિપાર્ટમેન્ટ કરી રહ્યું છે.'

છેલ્લાં સાતેક વર્ષમાં જન્મ થયેલા ચરસ, ગાંજા અને હેરોઇન જેવા અનેક નશીલા પદાર્થના આંકડા જોઈશું તો સ્પષ્ટ થાય છે કે યુવાધન કયા માર્ગે જઈ રહ્યું છે. હાલની સ્થિતિ તો વધુ વિપરીત બની રહી છે. લોકડાઉન પછી પણ કોરોનાનો કહેર યથાવત છે. નોકરીમાં કોસ્ટ કટિંગ, પરિવાર, બાળકોની જવાબદારી, બચતનો વપરાશ, ડિપ્રેશન જેવી અનેક સમસ્યાથી ઘેરાયેલા યુવાનો જ નહીં, પરંતુ યુવતીઓ સહિત અનેક લોકો ડ્રગ્સના રવાડે ચઢી રહ્યાં છે. ■

કેટલામાં વેચાય છે

ડ્રગ્સ...

- ચરસ, પાંચ ગ્રામ ૨૦૦૦
- બ્રાઉનસુગર, એક પડીકી ૧૦૦થી ૧૨૫ રૂપિયા
- ગાંજો, એક પડીકી ૫૦થી ૧૦૦ રૂપિયા
- હેરોઇન, પાંચગ્રામ ૩૧,૨૦૦
- અફીણ, ૩૦ ગ્રામ ૧૦૧૦ રૂપિયા
- એસિડ પેપર, ૧૫૦૦થી ૨૨૦૦ રૂપિયા
- એમડી, એકગ્રામ ૩૦૦૦થી ૩૬૦૦ રૂપિયા

ન પાણીમાં હાથ બોળવો, ન માછલી પકડવી!

બિહાર વિધાનસભાની ચૂંટણીઓની તારીખોની ઘોષણા થઈ. તૈયારી પશ્ચિમ બંગાળમાં શરૂ થઈ ગઈ. પશ્ચિમ બંગાળમાં ૨૦૨૧માં વિધાનસભાની ચૂંટણી થશે. બિહારમાં મુદ્દાઓ જાતિવાદ પર આધારિત હોય છે. લાલુપ્રસાદ યાદવનો પક્ષ તેમનાં સંતાનો સાચવી શક્યા નથી. ચૂંટણી પહેલાં ઘણા કાંકરા યાદવ-મુસ્લિમ કાર્ડના ખરી જશે. આ ચિંતા પશ્ચિમ બંગાળના રાજકારણમાં સામાન્ય ફરક ધરાવે છે. અહીં યાદવો નથી, પણ ચોક્કસ યાદવાસ્થળી થશે. દુર્ગાપૂજાની તારીખો નજીક આવતી જશે તેમ તેમ ઊછળતા સિક્કા પોતાનો રંગ દેખાડશે. દુર્ગાપૂજા અને કાલીપૂજા આખા વરસની જીવન ઘટમાળને ઉત્સાહથી ભરી દેતી હોય છે. દરેક ક્ષેત્રમાં સક્રિયતા આવી જતી હોય છે. આ વરસે આનંદ છલોછલ હશે, પણ અસંતોષ દબાય એટલો હળવો નહીં હોય!

ધીમે ધીમે સાર્વજનિક જીવનને સ્વાભાવિક બનાવવાની પ્રક્રિયા આરંભ થઈ ચૂકી છે, પણ નાણાનો અભાવ બજારમાં દેખાય છે. બિનસરકારી ક્ષેત્રના લોકોના હાથમાં ઉત્સવ માણી શકાય તેટલા પૈસા આવે તે મુશ્કેલ જણાય છે.

પૂર્વ વડાપ્રધાન અટલબિહારી વાજપેયીએ પક્ષને ચૂંટણીમાં પક્ષની પૂરતી શક્તિ ન હોય તેવાં રાજ્યો માટે એક યુક્તિ સફળ બનાવી હતી. પહેલાં કાંટા સાથે કાંટાની જેમ જોડાઈ જવું. કાંટાથી કાંટો ખેંચી બંને કાંટા ફેંકી મૂળ મુદ્દા પર રાજકારણની રેખા ખેંચવી. પરિણામે ઉત્તર પ્રદેશમાં ગઠબંધન વગરની સરકાર શક્ય થઈ. પશ્ચિમ બંગાળમાં જો ફૂલ ઓર કાંટે જેવી ટક્કર થાય તો ફૂલ ખીલે એ શક્ય નથી. લોકો પણ મત આપતાં પહેલાં શક્તિ-પરીક્ષણ કરી લેતાં હોય છે. પૂર્વ મુખ્યમંત્રી બુદ્ધદેવ ભટ્ટાચાર્ય જમીન સ્તરે મત આધાર ખસી ગયો છે તે કળી શક્યા નહોતા. તે સમય સાથે રાજ્યની ઔદ્યોગિક ધારા બદલવા માગતા હતા. તેમના પક્ષના ટેકેદારોને તેઓ સમજાવી શક્યા નહીં. પરિણામે લાંબા સમયથી ટકી રહેલી ડાબેરી સત્તા ખૂંચવાઈ ગઈ. જૂની પેઢીએ નવી

ડાબેરી પેઢી તૈયાર કરી નહીં. મત આધાર વહેંચાઈ ગયો. તે ફરી મેળવી શકાય તેવી સ્થિતિ રહી નથી. ડાબેરી મોરચાના ઘટકો હવે તૂટી પડવાની તૈયારીમાં છે.

હવે ઝડપથી ઘટનાઓ આકાર લેશે. રાજકારણમાં દુર્ગાપૂજા પહેલાં જ નવા-જૂની જોવા મળશે. ઉમેદવારોની વરણી કાંટા સામે કાંટાની ગણતરી પ્રમાણે થશે, જે ઉમેદવાર ટક્કર લઈ જીતવાલાયક હશે તે મેદાનમાં આવશે. આ પરિવર્તન મતદાતા મહેસૂસ કરશે ત્યારે સટીક સમીકરણો દેખાશે. રાજકીય બીજગણિત અવઢવ છે. રાજકારણીઓ એમ ધારતા હોય છે કે, પાણી અને માછલી દેખાડી મુદ્દાઓને ભટકાવી દેવાનું રાજકારણ ચાલશે

દિવાળી પછી છઠપૂજા ગંગા તટ પર થશે. આ તહેવારો પહેલાં લોકઉત્સવ ઉજવાશે. પછી લોકોની મનમરજીનું ચિત્ર દેખાડશે કે માછલી પકડવી હોય તો પાણીમાં હાથ બોળવો પડે જ!

તો તેઓ ફરી મતદાતાઓની અવગણના કરી રહ્યા છે. પશ્ચિમ બંગાળ મોટું રાજ્ય છે. ગ્રામીણ અને શહેરી વિસ્તારોના મતદાતાઓનો અલગ-અલગ મિજાજ રહ્યો છે. ધ્રુવીકરણ અગત્યની ભૂમિકા ભજવશે તેમાં સંદેહ નથી. બિહાર, ઝારખંડના લોકો પશ્ચિમ બંગાળમાં રોજીરોટી માટે આવીને વસ્યા છે. બિહાર વિધાનસભાની ચૂંટણી અને પરિણામો દિવાળી અને કાલીપૂજા પહેલાં સામે આવી જશે. દિવાળી પછી છઠપૂજા ગંગા તટ પર થશે. આ તહેવારો પહેલાં લોકઉત્સવ ઉજવાશે. પછી લોકોની મનમરજીનું ચિત્ર દેખાડશે કે માછલી પકડવી હોય તો પાણીમાં હાથ બોળવો પડે જ! ■

ભલેને આવે વરસાદ...હું તો છું બિંદાસ્ત...

દાદ, ખાજ,
ખુજલી થી
તુરંત આરામ !

બી-ટેક્સ સુપર લગાવો
ખુજલી ભગાવો...

Since 1942
75
TRUST

B-Tex Super
For Itches, Dermatitis, Ringworms And Inches

બી-ટેક્સ સુપર

www.btex.in

B-Tex Ointment Mfg. Co. <https://twitter.com/btexointment> www.facebook.com/btexointment1942

મારો રસોઈ શો

એમ તો, જાતજાતનું ખાવાપીવાનો મને નાનપણથી જ શોખ. કોઈ માને કે ન માને, પણ આ એક જ શોખ એવો છે, જેને મેં આટલાં વરસોમાં ખૂબ રસ લઈને જતનથી વધાર્યો છે. જેવું કોઈ નવી વાનગીનું નામ નજરે પડે કે એને ગમે ત્યાંથી હું શોધી જ કાઢતી. એક જમાનામાં છાપામાંથી 'ને રસોઈનાં રંગીન પુસ્તકોમાંથી એને શોધીને ગમે ત્યાંથી ખાવાનો મેળ પાડી દેતી. આજની તારીખે પણ વાનગીનો મેળ તો પડી જ જાય છે, પણ એનો સ્રોત બદલાઈ ગયો છે. જ્યારથી યુ-ટ્યૂબ પર અધધ વાનગીઓના વીડિયો વહેતા થઈ ગયા, ત્યારથી એ બધી વાનગીઓ જોઈજોઈને મારો તો હૈયામાં હરખ ન માય! કઈ વાનગી ખાઉં ને કઈ રહેવા દઉં? એ તો ભલું થજો આ કોરોનાનું તે ઘેર બેઠાં આ બધી વાનગીઓ જોઈજોઈને એકદમ પરફેક્ટ બનાવતી થઈ ગઈ! (આટલાં વરસો તો ફરમાઈશ કરતાં જ જે મને તૈયાર ખાવા મળી જતું તે હવે હું ઘરનાંની મદદથી બનાવતી થઈ ગઈ એટલો ફેર પડ્યો.)

ખેર, એક વાર જાતજાતની વાનગીઓ પર હાથ બેસી ગયો, એટલે મને થયું કે મારે પણ એકાદ વાનગીનો આવો વીડિયો તો બનાવવો જોઈએ. કહેવાય નહીં, કાલ ઊઠીને મારા વીડિયોઝ પણ દેશવિદેશમાં લોકો જોતાં થઈ જાય ને ચોમેર મારા નામનો ડંકો બજી જાય! વાહ! ખયાલ બિલકુલ બૂરા નહીં. તો ચાલો કરી જ દો આ અધિક મહિનામાં એકાદ વીડિયોનું શુભ મુરત! કહેવાય છે કે અધિક માસમાં સારાં કર્મો કરવાથી અધિક પુણ્ય મળે છે. ભગવાન પુરુષોત્તમ તો રાક્ષસ ઉપર પણ પ્રસન્ન થઈ ગયેલા તો મારો શું વાંક? પછી તો, જે વાનગી બનાવીશ તે ઘરનાંને ખવડાવીને એમના ચિત્તને પ્રસન્ન કરીશ એટલે મારા પુણ્યમાં હજી વધારે ઉમેરો થશે. આજુબાજુમાં તો કોઈને ખવડાવાય નહીં, પણ વધે તો ગાય-કૂતરાને ખવડાવીને પુણ્યમાં હજી વધારે ઉમેરો કરીશ. હાશ! ચાલો, આ બહાને મારો અધિક માસ પણ સત્કાર્યોમાં વીતશે ને પુણ્યમાં હજી....!

ખેર, હવે સાદો વીડિયો તો ગમે તે બનાવી શકે, પણ કોઈ વાનગીનો સુંદર વીડિયો બનાવવો એટલે? એવા વીડિયોઝ બનાવવા એ ખાવાના ખેલ નથી તે મને બહુ જલદી સમજાઈ ગયું. મેં વીડિયો બનાવવાનો વિચાર મુલતવી રાખી, જાતજાતના વીડિયોઝનો અભ્યાસ કરવાનું નક્કી કર્યું. શરૂઆત તો સંપૂર્ણ ભારતીય 'ને તેમાંય આપણી ગુજરાતની વાનગીઓથી જ કરી. બધા મસાલા ખબર હોય 'ને બનાવતાંય આવડતું હોય એટલે બહુ ફાંફાં ન મારવા પડે 'ને હિન્દી કે અંગ્રેજી શબ્દોમાં બાધા ન બનવું પડે.

મેં સૌ પ્રથમ, સર્વમાન્ય ને સર્વપ્રિય ખમણઢોકળાં ઉપર પસંદગીનો કળશ ઢોળ્યો. હજી તો ગુજરાતીમાં 'ખ' લખ્યો કે ઓછામાં ઓછી પચાસ સાઈટનાં નામ સામે આવી ગયાં! 'એક મિનિટમાં ખમણ'... 'બે મિનિટમાં ખમણ'... 'સુરતી ખમણ'... 'કાઠિયાવાડી ખમણ'... 'મહેસાણી ખમણ' ને 'ભાવનગરી ખમણ' જેવી સાઈટો ફેરવતાં ફેરવતાં મારી નજર ચકળવકળ ફરતી થઈ ગઈ! હવે? ક્યા ખમણની સાઈટ જોઉં? મેં તો 'જય અંબે ખમણ' સાઈટ ખોલી ને શાંતિથી એકધ્યાનથી બધું સાંભળવા માંડ્યું. શરૂઆત કંઈક આ રીતે થઈ.

'હેલો... જય અંબે ફેન્ડ્સ. આજે આપણે બધાને ભાવતાં ખમણની રેસિપી જોઈશું. સૌથી પહેલાં તમે મને પ્રોમિસ કરો, કે આજ પછી તમે મારી જ ચેનલ જોશો. જોશો ને? તો શરૂ કરીએ ખમણ બનાવવાની રીત.

સૌથી પહેલાં એક વાટકો બેસન લો. લીધો? હવે એક વાટકો દહીં લો. લીધું? હવે એક ચમચી ઈનો પાઉડર લો. લીધો? હવે એક ચમચી આદુમરચાંની પેસ્ટ લો. લીધી? હવે? મીઠું નાખવાનું ન ભુલાય હોં. તો એક ચમચી, ના, રહેવા દો, ચમચીના માપમાં પાછો ફેર પડશે તો કહેશો કે ખમણ ખારાં થઈ ગયાં. તો તમને જેવા ખમણ ભાવે એટલું મીઠું

લેજો. લીધું? હવે શું બાકી રહ્યું? હા, ઢોકળાંના ડબ્બામાં પાણી રેડીને, ડબ્બાને ગેસ પર તો તમે મૂકી જ દીધો હશે ખરું ને? થાળીમાં પણ તેલ લગાવીને તૈયાર રાખી હશે. તો હવે રાહ કોની જોવાની? આપણે જે સામગ્રીઓ લીધી એને હવે ભેગી કરીને જોઈ લો કે એમાં પાણી નાંખવું પડશે? જો તમને પોચાં ખમણ જોઈએ તો થોડું પાણી નાંખો ને ન જોઈએ તો કંઈ નહીં. હવે તેલવાળી

થાળીમાં ખીરું પાથરીને ડબ્બામાં મૂકી દો. જોજો, થાળી મૂકતી વખતે વાંકી ન થઈ જાય નહીં તો ગરમ પાણીમાં

લોટનું ખીરું બની જશે! હવે થોડી થોડી વારે ઢાંકણ ખોલીને જોયા કરો કે ખમણ ફૂલ્યાં કે નહીં? જો ફૂલે તો બરાબર ને ન ફૂલે તો જય અંબે બોલીને બીજી વાર કોશિશ કરજો. એક વાર તો નક્કી સારા ખમણ બનશે જ. તો ચાલો મિત્રો, ગરમ ગરમ ખમણ ખાજો 'ને મને જણાવજો કે ખમણ કેવાં બન્યાં? આ... વજો મિત્રો... જય અંબે...

હવે? બીજો વીડિયો પણ આવો હશે તો? મારી તો કોઈ વીડિયો જોવાની હિંમત જ ન ચાલી ને મેં યુ-ટ્યૂબ જગતમાંથી વીડિયો બનાવ્યા વગર જ વિદાય લીધી. ■

ગાંધી બાપુ સાથે એક ઇન્ટરવ્યૂ!

બાબુ : નમસ્કાર બાપુ.

બાપુ : તમે લોકો મારો તિરસ્કાર ન કરો એ જ મારે માટે નમસ્કાર છે ભાઈ!

બાબુ : એમ કેમ બોલો છો બાપુ?! મારો કોઈ વાંકગુનો?

બાપુ : કેમ 'લ્યા, તારી જાતને તું કોઈ મહાનુભાવ માની બેઠો છે?

બાબુ : ના, બાપુ. હું તો સપનામાં પણ મને મહાનુભાવ માનવા તૈયાર નથી, તો ખુલ્લી આંખે જાગતાં તો મારી જાતને મહાનુભાવ કઈ રીતે માનું? તમે તો સમતાધારી છો, ને તોય, ગુસ્સો કરો છો એટલે નક્કી કારણ હશે. મેં આપનું કંઈ બગાડ્યું છે?

બાપુ : બગાડ્યાનું પૂછે છે? અલ્યા ગાંડિયા, તમે લોકોએ મારું સુધાર્યું છેય શું? મારા કરતાં તો પેલો હાથી સારો, કે જીવે ત્યાં સુધી લાખનો અને મર્યા પછી સવા લાખનો... જ્યારે તમે લોકોએ તો મારી, આટલાં વર્ષો પછીયે શી દશા કરી મૂકી છે? હું જીવ્યો ત્યાં સુધી મને કરોડનો બનાવ્યો અને મર્યા પછી રોડ પર લાવી દીધો.

બાબુ : એ તો અમારા રાજકારણના રૂઝા પ્રતાપ બાપુ, કે તમે હજી રોડ ઉપર જ છો. પણ જે દિવસે અમારા આ રાજસેવકોની કૃપાદષ્ટિ તમારા પરથી ફરી ગઈ ત્યારે સમજી લેજો કે તમે રોડ પર પણ નહીં હો!

બાપુ : શું વાત કરે છે તું? તો પછી, એનો અર્થ એ થયો કે હજી રાજકારણની કૃપાદષ્ટિ મારા પર રહી છે ખરી! અને હા... તમારું નામ શું છે ભાઈ?

બાબુ : બાપુ, મહેરબાની કરીને તમે મને 'ભાઈ' કહીને ન બોલાવો. તમે મને ગાંડિયો કહો, બબૂચક કહો, બાબુડિયો કહો, બાબલો કહો... બાધો કહો, છેવટે આ બધાનો પર્યાય સમજી ભારતીય કહો, મને ગમશે, પણ... 'ભાઈ' કહીને ન બોલાવશો, પ્લીઝ.

બાપુ : કેમ ભાઈ? ઓહ સોરી!... જોયું? બ્રિટિશરોની અસર હજી સુધી ગઈ નથી. માફ કરશો, પણ ભાઈ તરીકે નહીં ઓળખાવવાનું કોઈ કારણ?

બાબુ : કારણ તો બીજું કાંઈ નહીં બાપુ, પણ અમારા ઈન્ડિયામાં 'ભાઈ'નો અર્થ ભાઈ નથી થતો, કંઈક બીજો જ થાય છે. જો ભાઈ વિશે હું વિગતે સમજાવવા બેસું તો ઘડીના ગમે તે ભાગમાં હું ઉપર તમારી પાસે પહોંચી જાઉં, એટલી શક્તિ અમારા 'ભાઈ' (શબ્દ)માં છે!

બાપુ : તો પછી, મારે તમને બોલાવવા કઈ રીતે?

બાબુ : 'ભાઈ' કહ્યા વિના, કોઈ પણ રીતે. મને માત્ર 'બાબુ' કહીને બોલાવશો તો પણ મને ગમશે.

બાપુ : પણ... મને નહીં ગમે.

બાબુ : કેમ?

બાપુ : 'બાબુ' શબ્દ ભલે બંગાળીમાં લખાતો - બોલાતો હોય, પણ તમારે ત્યાં બાબુશાઈ કે અમલદારશાઈના સંદર્ભમાં એ પ્રયોજાય છે. તારા આ નામના કારણે મને એવું લાગે છે કે તારામાં ક્યાંક કોઈક સરકારી અધિકારી છુપાઈને બેઠો છે. કંઈ ઘડીએ પ્રગટ થાય, કંઈ કહેવાય નહીં! તને ખબર છે, ગોડસેને પણ કેટલાક બાબુ કહીને બોલાવતા...

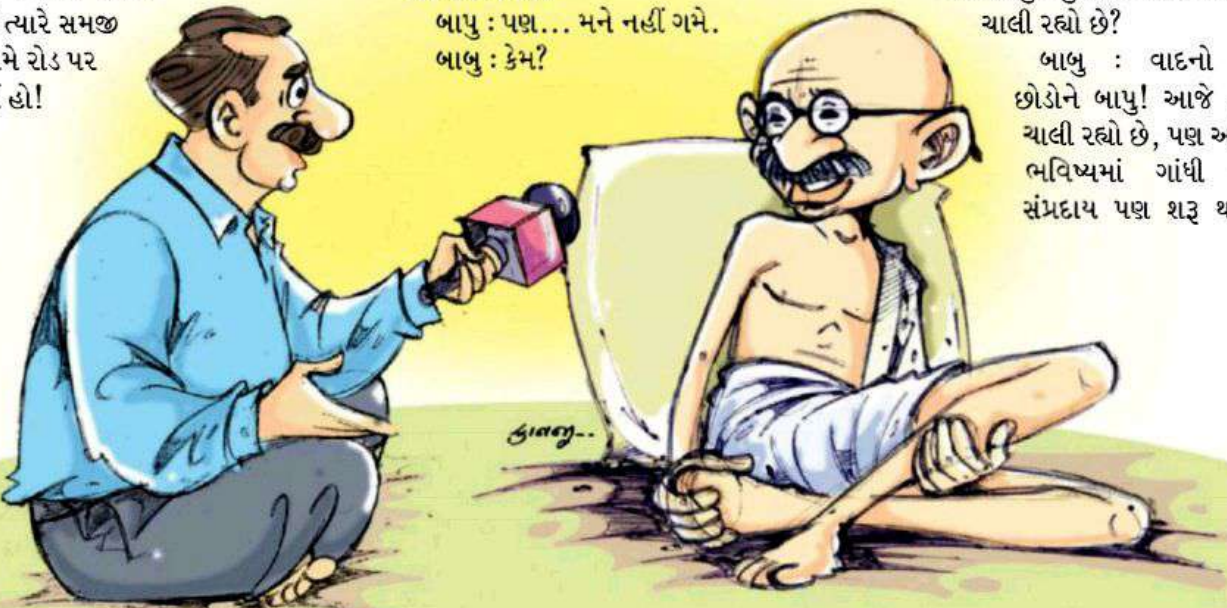
બાબુ : બાપુ, ગોડસે તો તમને અવારનવાર વારતહેવારે મળતો જ હશે, ખરું ને!

બાપુ : હા, આમ તો મળવાનું ઓછું બને છે, પણ દર વર્ષની ત્રીસમી જાન્યુઆરીએ મને અચૂક મળવા આવે છે. જોકે મેં જ એને અહીં મળવા આવવાનો આગ્રહ કર્યો છે. મારો સાચો મુક્તિદાતા તો એ જ છે ને!

બાબુ : હા બાપુ. ગોડસેએ તો તમને એક જ વાર મારી નાખ્યા, પણ અમારા કેટલાક નેતાઓ તો તમને છાશવારે ને છાશવારે - એમાંય ખાસ કરીને ચૂંટણીઓ વખતે, બીજી ઓકટોબરે અને ત્રીસમી જાન્યુઆરીએ તમારી કૂર હત્યા કરતા જ રહે છે અને હવે તો એમાં કેટલાક ગાંધીવાદીઓ પણ ભળ્યા છે બાપુ!

બાપુ : અલ્યા બાબુડિયા, આ ગાંધીવાદી એટલે શું? શું મારા નામનો કોઈ વાદ ચાલી રહ્યો છે?

બાબુ : વાદનો વિવાદ છોડોને બાપુ! આજે તો વાદ ચાલી રહ્યો છે, પણ આવનારા ભવિષ્યમાં ગાંધી નામનો સંપ્રદાય પણ શરૂ થઈ જશે

બોસ!

બાપુ : તું મને 'બોસ' કહે છે, 'લ્યા?' (બાપુ અકળાયો.)

બાબુ : ક્ષમા કરશો બાપુ, પણ આ તો અમારો આજકાલનો તકિયા-કલામ છે. પટાવાળાથી માંડીને પ્રધાન સુધીના બધાય એકબીજા માટે બોસ બની ગયા છે. પરિણામે દેશનું તંત્ર જ અટવાઈ પડ્યું છે. અમારે ત્યાં બોસને બસ એક જ કામ હોય છે કે કોઈ કામ જ ન કરવું! બાપુ, પહેલાં હું ભગવાનમાં માનતો નહોતો, પણ અત્યારે કોરોના કાળમાં અમારો દેશ અને સમાજ જે રીતે ટકી રહ્યો છે અને આટલી મોંઘવારીમાં, ગુંડાગીરીમાં, બેકારી અને ગરીબાઈ (આ 'બાઈ' ભારતમાં અફે દ્વારકા કરીને રહી પડી છે!)માં અમારો સમાજ જે રીતે મનોરંજન માણતો માણતો ટકી રહ્યો છે તે જોઈને માનતો થઈ ગયો છું કે સાલુ, ભગવાન જેવું કંઈક હોવું તો જોઈએ, નહીંતર આવો ચમત્કાર થાય નહીં બાપુ! એક વાત પૂછું? તમારા જમાનામાં તમે 'ખંડણી' શબ્દ સાંભળેલો?!

બાપુ : અલ્યા ગાંડિયા, ખંડણી નહીં, 'ખંડણી' કહેવાય. જેમાં કાંઈ પણ ખાંડી શકાય.

બાબુ : બાપુ તમે તો સાવ... બાપુ જ રહ્યા. સારું, જવા દો, તમે ખંડણી વિશે કશું જ નથી જાણતા એ જ સારું છે. જાણ્યા પછી દુઃખી થવા જેવું છે.

બાપુ : આજે સવારે બકરીનું દૂધ જરા વધારે પડતું પીવાઈ ગયું છે. મોઢું સહેજ - મોળું મોળું થઈ ગયું છે. મને સોપારી હોય તો આપીશ? (બાબુને એકદમ હેડકી શરૂ થઈ અને ચક્કર ખાઈને બાબુએ કહ્યું) : આ શું બોલ્યા તમે? સોપારી? (પછી આજુબાજુ ઝીણી નજરે જોઈને, કોઈ સાંભળતું તો નથી ને એની પૂરી ખાતરી કર્યા પછી) બાબુએ કહ્યું : બાપુ, તમે ક્યારથી સોપારી લેતા થઈ ગયા?

બાપુ : પહેલાં તો કટકા જ ખાતો'તો, પણ ગોડસેએ મને એટલી ઉતાવળથી અહીં મોકલી દીધો કે દાંતનું ચોક્કું બિરલાભવનમાં રહી ગયું. બસ, ત્યારથી સોપારીનો ચૂરો જ ખાઉં છું. જોકે ચૂરો પણ હવે તો ડૂરો થઈને પીડે છે! સારું, થોડી સેવર્ધન હોય તો આપ.

બાબુ : ઠીક ત્યારે, તમે મુખવાસમાં ખાવાની સોપારી માગતા'તા? મને તો એમ, કે...

બાપુ : તું મને પૂરા નામથી બોલાવને

ગાંડા! 'એમ.કે.' 'એમ.કે.' કહીને તું મારું અપમાન કરે છે. ઘડીકમાં બાપુ કહે છે, તો ઘડીકમાં બાપુજી કહે છે, ઘડીકમાં એમ.કે. કહે છે. તારા શબ્દોમાં મને પોલિટિક્સની વાસ આવે છે.

બાબુ : બાપુ, મારો કહેવાનો અર્થ તમે સમજ્યા નથી.

બાપુ : હા બોસ! જો ભાઈ, તને 'ભાઈ'ના બદલે 'બોસ' કહું છું. સાચું ન માની લઈશ. હા, તું કહે છે ને કે હું સમજતો નથી, વાત તારી સાચી છે. હું જો થોડું ચે સમજ્યો હોત, તો મારા વંશજો પણ નહેરુના વંશજોની જેમ આજે લહેર કરતા હોત! પણ... હું 'વૈષ્ણવજન.....' ગાવામાં રહ્યો અને પેલા...

બાબુ : પણ બાપુ, જ્યારથી અમારે ત્યાં ગાંધી ટોપી અને નહેરુ બંડી સક્રિય થઈ ગયાં છે ત્યારથી અમારા નેતાઓ ગેલમાં આવી ગયા છે, હોં! જોકે એ વાતનો આનંદ છે બાપુ,

બાપુને વિનોદ કરવાની ટેવ હતી.

બાપુ રાજકારણી નહોતા, રાજપુરુષ હતા એટલે એ વિનોદ કરી પણ શકતા અને વિનોદ સહી પણ શકતા!

કે તમારા એક પણ પૂતળાને કોઈ નેતાએ સફેદ-ટોપી હજી સુધી નથી પહેરાવી. હા, એ વાત જરા જુદી છે કે જનતાને તો એ લોકો ટોપી પહેરાવતા જ રહ્યા છે! પણ જો કોઈ નેતા તમારા બાવલાને પણ ટોપી પહેરાવવાનું શરૂ કરી દે તો તરત જ અમારા દરેક પાર્ટીનેતા તમને વિવિધરંગી ટોપી પહેરાવતા થઈ જાય બાપુ, આજના નેતાઓએ તો કમાલ કરી છે હોં!

બાપુ : અલ્યા, આ કમાલ ન કહેવાય. આને ધમાલ કહેવાય. કમાલ તો અમે કરી'તી અંગ્રેજો સામે લડીને! આજે છે કોઈ માઈનો લાલ... અરે હાં... લાલ કહેતાં મને યાદ આવ્યું... અમારા સમયમાં લાલ-બાલ અને પાલ એમ ત્રણની ત્રિપુટી હતી. અત્યારે આવી કોઈ ત્રિપુટી છે કે નહીં?

બાબુ : બાપુ, તમારો સમય જુદો હતો, આજનો સમય જુદો છે.

બાપુ : કેમ? ઘડિયાળો બદલાઈ ગઈ?!

(બાપુને વિનોદ કરવાની ટેવ હતી. બાપુ

રાજકારણી નહોતા, રાજપુરુષ હતા એટલે એ વિનોદ કરી પણ શકતા અને વિનોદ સહી પણ શકતા!)

બાબુ : ના બાપુ, સમય બદલાઈ ગયો છે.

બાપુ : મારા સમયનું તમે લોકોએ કંઈ જ સાચવ્યું નથી?

બાબુ : સાચવ્યું છે ને બાપુ... અમારા નેતાઓએ યાત્રાઓ કાઢવાનું સાચવી રાખ્યું છે. આ યાત્રાઓની પ્રેરણા તો તમે જ આપી છે 'દાંડીયાત્રા' કાઢીને!

બાપુ : પણ મેં તો લોકોના ભલા માટે કાઢેલી.

બાબુ : હા, પણ એ લોકોય 'લોકો' તો ખરાજ ને! એમને ય એમનું ભલું કરવાનું હોય ને! આપણો દેશ યાત્રાઓનો દેશ છે બાપુ રથયાત્રા, શોભાયાત્રા, એકાત્મયાત્રા, વિજયયાત્રા, પ્રચારયાત્રા અને છેવટે સ્મશાનયાત્રા!

બાપુ : તું કોની સ્મશાનયાત્રા વિશે કહે છે? મને આંખે જરા ઓછું ભળાય છે અને કાને ઓછું સંભળાય છે.

બાબુ : એમાં જ મજા છે બાપુ! હવે જોવા જેવું અને સાંભળવા જેવું કાંઈ જ રહ્યું નથી. તમારા જમાનામાં 'રાજા હરિશ્ચંદ્ર' જોવા મળતું. આજે તો 'રાજાબાબુ', 'રાજાજાની', 'રાજા હિન્દુસ્તાની', 'રાજાકી આયેગી બારાત' જોવા મળે. તમે ખુદ સ્વદેશી ગાંધી હતા. આજે તો વિદેશી ગાંધી જોવા મળે. તમારા જમાનામાં તમે ગાતા'તા : 'સબકો સન્મતિ દે ભગવાન!' આજે તો બધા જ નેતાઓ ગાય છે : 'હમકો બહુમતી દે ભગવાન!'

બાપુ : બાબુ, મહાદેવભાઈ આવી રહ્યા છે. આપણે ઈન્ટરવ્યૂ પૂરો કરીએ. મારે થોડું કાંતવાનું છે. પછી સાંજની પ્રાર્થના માટે તૈયારી કરવાની છે.

બાબુ : ભલે બાપુ. મહાદેવભાઈને મારા વતી ધન્યવાદ આપજો કે આટલાં વર્ષો પછી પણ એ તમારી જ સાથે રહ્યા છે. અમારા ચૂંટાયેલા નેતાઓની જેમ પાટલી બદલી નથી! તમારા ગયા પછી અહીં પ્રાર્થના પણ બંધ થઈ ગઈ છે. હા, તમારા જેવા રોકડિયા નેતાની જન્મતિથિ કે મૃત્યુતિથિએ પ્રાર્થના કરવાની ખંજવાળ આજના નેતાઓને ઉપડી આવે છે. ચાલો બાપુ, હું પણ જાઉં ત્યારે. ફરી પાછો ૨૦૨૧ની ત્રીસ જાન્યુઆરીએ મળવા આવીશ. જય હિન્દ! ■

હેમિલા ઓન

હેલ્થી
સલાડ
મહિલાઓને
આર્થિક
રીતે બનાવે
છે સશક્ત

રોજબરોજ ઉપયોગમાં લેવાતું હેલ્થી સલાડ મહિલાઓને આર્થિક રીતે સશક્ત બનાવી શકે એવી વાત માનવામાં ન આવે, પરંતુ સલાડનો બિઝનેસ કરીને અનેક મહિલાઓ પગભર બની છે.

ગરિમા રાવ

hetalrao@abhiyaan.com

સુજાતા બિશ્વાસ અને આશુતોષનાં લગ્નજીવનને પૂરાં વીસ વર્ષ થયાં, પરંતુ આજ સુધી સુજાતાનું કામ માત્ર રસોઈ બનાવીને પરિવારને પીરસવાનું અને ઘર, બાળકોનું ધ્યાન રાખવા સુધી જ પૂરતું છે, કારણ કે આશુતોષ અને તેની માતાને લાગતું હતું કે સુજાતાએ ઘર, પરિવારથી વધારે કંઈ વિચારવાની જરૂર નથી. ખાધે પીધે સુખી પરિવાર હતો અને સુજાતાના હાથમાં તો જાણે જાદુ હતો. જે બનાવે તેમાં સ્વાદ આવે. આશુતોષને ઘણા બધા પ્રોજેક્ટ તો સુજાતાના હાથની રસોઈનો સ્વાદ ચાખીને ગયેલા પાર્ટનર તરફથી જ મળતા હતા. છતાં ઘરમાં તેની કદર માત્ર રસોઈવાળી સુધી જ સીમિત હતી. લોકડાઉન દરમિયાન તો તેણે પરિવારને તંદુરસ્ત રાખવા માટે રસોઈ, કરવાની સાથે સાથે જુદા-જુદા પ્રકારના સલાડ બનાવીને પણ ખવડાવ્યા હતા. આસપાસમાં જ્યારે તેની

સલાડ રેસિપીની જાણ થઈ ત્યારે લોકડાઉન પછી બધા તેની પાસે બનાવડાવતા. સામેથી પૈસા પણ આપતા. પહેલાં તો તે પૈસા લેતાં આનાકાની કરતી, પરંતુ તેની દીકરીએ કહ્યું, ‘મોમ, આ જ સમય છે, તમારા હાથના સ્વાદ થકી પોતાની ઓળખ બનાવવાનો. રસોઈ બનાવવાની કલા તો મહિલાઓમાં હોય જ છે, પરંતુ તમારા સલાડમાં જે સ્વાદ છે એ ભાગ્યે જ કોઈ જગ્યાએ હશે.’

દીકરી આયુષીની વાત માની સુજાતાએ પોતાનું કામ શરૂ કર્યું. આશુતોષ, સાસુમા બધાંએ ઘણો વિરોધ કર્યો, પરંતુ આયુષીના સપોર્ટથી તેનું કામ અટક્યું નહીં. પહેલાં પરિવાર પછી કુટુંબ, સોસાયટી, મિત્ર વર્તુળ અને હવે તો વડોદરાની અનેક ઓફિસોમાં સુજાતાના હાથે બનેલો જુદા-જુદા પ્રકારનો સલાડ સૌનો માનીતો બની ગયો છે. આવકની સાથે સુજાતાને પરિવારમાં ઈજ્જત પણ મળતી થઈ. પહેલાં બે-ત્રણ પ્રકારના સલાડ બનાવતી, પરંતુ હવે તે જુદા-જુદા અનેક પ્રકારના સલાડ

મોમ, આ જ સમય છે, તમારા હાથના સ્વાદ થકી પોતાની ઓળખ બનાવવાનો. રસોઈ બનાવવાની કલા તો મહિલાઓમાં હોય જ છે, પરંતુ તમારા સલાડમાં જે સ્વાદ છે એ ભાગ્યે જ કોઈ જગ્યાએ હશે

હેમલા એલ

પોતાની રીતે સ્વાદ અનુસાર બનાવે છે.

નિશા તો હજુ કોલેજમાં જ છે, પરંતુ હેલ્થને લઈને હંમેશાં સતર્ક રહે છે. તે પણ જુદા-જુદા પ્રકારના સલાડ બનાવે છે. હકીકતમાં એમ કહી શકાય કે સલાડ પર એક્સપેરિમેન્ટ કરે છે, પરંતુ તેનાથી હેલ્થને નુકસાન ન થાય તેનું ખાસ ધ્યાન રાખે છે. આ રીતે શીખતા શીખતા જ તે અનેક પ્રકારના સલાડ બનાવતી થઈ ગઈ. બનાવતી જ નહીં, સલાડનું વેચાણ કરી નાની ઉંમરે જ અભ્યાસની સાથે આવક મેળવતી પણ થઈ ગઈ.

સલાડ પૌષ્ટિક આહાર કહી શકાય. ડાયેટ પ્લાનમાં પણ લોકો સલાડનો જ ઉપયોગ કરે છે. હેલ્થ માટે જુદા-જુદા પ્રકારના સલાડ હોય છે, પરંતુ સામાન્ય રીતે આપણા ત્યાં કાકડી, ડુંગળી, ગાજર, કોબીજ, ટામેટાં, બીટ વગેરેનો સલાડ બનાવવામાં આવે છે, પરંતુ સલાડ અનેક પ્રકારના હોય છે અને તેની લિજ્જત માણવાની સાથે મહિલાઓ માટે આવકનો સ્રોત પણ બની રહ્યું છે. હોટલમાં લંચ કે ડિનર માટે જનારા મોટા ભાગના લોકો એવું વિચારે છે કે સલાડ ફ્રીમાં મળી જશે, પરંતુ આજકાલ સલાડની કિંમત વધી ગઈ છે. સ્વાસ્થ્ય માટે સલાડ ઘણું જ લાભકારક છે. ઘણા લોકો અલગ-અલગ પ્રકારના સલાડને પોતાના નિયમિત આહારમાં સામેલ કરે છે. સાથે એમ પણ વિચારતા હોય છે કે સલાડ હંમેશાં ફેશ મળી રહે. સવારનું તૈયાર કરવામાં આવેલું સલાડ ઓફિસના લંચ સમય સુધીમાં કદાચ જોઈએ એટલું ફેશ ન રહી શકે. માટે જ હવે ટિકિન સર્વિસની જગ્યાએ સલાડ સર્વિસ આપતા લોકોનો સંપર્ક કરવામાં આવે છે.

મોટાં શહેરોમાં મલ્ટિનેશનલ કંપનીઓ જે સ્ટાફને લંચ પ્રોવાઈડ કરે છે, હવે આવી કંપનીઓ લંચની જગ્યાએ જુદા-જુદા પ્રકારના હેલ્થી સલાડ પ્રોવાઈડ કરે છે. જ્યારે ઘણી બધી જગ્યાએ લોકો ઘરેથી લંચ લઈ જવાની જગ્યાએ

જુદા-જુદા અનેક પ્રકારના સલાડ બનાવવામાં આવે છે

સલાડમાં સૌથી પ્રિય લીલું કચુંબર છે જે લીલાં શાકભાજી થકી બનાવવામાં આવે છે. ઉપરાંત ફળ સલાડ, ફળ કોકટેલ પણ લોકો પસંદ કરી રહ્યા છે. ખાસ કરીને ડિનર પછી લેવાતું ડેઝર્ટ સલાડ એમ્પ્રોસિયા કચુંબર અને ફળો સાથે બને છે જે યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સમાં લોકપ્રિય છે. રોજક સલાડ મલેશિયાના મસાલેદાર ફળોનું કચુંબર છે. જેલો સલાડ કોટેજ ચીઝ, ક્રીમ અને ફળનું બને છે. ખાઓ ચમ નામનું થાઇલેન્ડનું સલાડ આંખોને તેજવંતી કરે છે. કોસમ્બરી મલ્ટિ કઠોળનું સલાડ છે. ઉપરાંત ફટૌશ, ફૂફી સલાડ, વોટરગેટ સલાડ, ફોજેચ સલાડ, પાસ્તા સલાડ, ચોખા સલાડ, મિક્સ્ટ કચુંબર, ચણા સલાડ, મગ સલાડ અને જુદા-જુદા અનેક પ્રકારના સલાડો મહિલા બનાવે છે.

ફેશ સલાડ સર્વિસ સેવાનો લાભ લે છે. જેના કારણે લોકડાઉન જેવી કપરી પરિસ્થિતિમાંથી બહાર આવ્યા બાદ મહિલાઓને પગભર થવાની તક મળી છે. જે મહિલાઓ ક્યારેય પોતાનો બિઝનેસ શરૂ કરશે કે પોતાની સ્વતંત્ર આવક મેળવી શકશે તેવો વિચાર સુધ્ધાં નથી કરી શકી, એવી અનેક મહિલાઓ આજે પોતાના સલાડના બિઝનેસથી સમાજમાં નામની સાથે દામ મેળવી રહી છે.

ઉત્તર ગુજરાતના કલોલ શહેરમાં રહેતાં અર્ચના કે. પરીખ કહે છે, ‘રસોઈ બનાવવાની સાથે નવી-નવી વાનગીઓ પર હંમેશાં હાથ અજમાવતી રહું છું. સલાડની વાત કરું તો દરેકના ઘરમાં બનતાં હોય છે તેવી જ રીતના કાકડી, બીટ, ડુંગળી વગેરે જેવા સલાડ બનાવતી હતી, પરંતુ કોરોના અને લોકડાઉન સમયમાં જે શાકભાજી હોય કે કઠોળ હોય તેના સલાડ બનાવી પરિવારને પીરસતી. મારા દીકરાને મારી આ આવડત ઘણી સારી લાગી. નાનો દીકરો તો સલાડના નામથી જ મોહું મચકોડતો, પરંતુ તેને વધુ સ્વસ્થ રાખવા મેં આવી તરકીબ અપનાવી. મોટા દીકરાના કહેવાથી જ મેં સલાડનું કામ શરૂ કર્યું. પહેલાં તો સોસાયટીમાં જરૂર પ્રમાણે બધાને જુદા-જુદા સલાડ બનાવી આપતી અને પછી વગર રોકાણે શરૂ કરેલા મારા કામને વેગ મળ્યો. હવે તો

ઓર્ડર મળતા થયા છે અને મહિને ઓછામાં ઓછા આઠ નવ હજાર તો આવક મેળવી જ લઉં છું જે અમારા શહેર પ્રમાણે ઘણી સારી છે. પરિસ્થિતિ રાબેતા મુજબ થશે તો મારું કામ વધુ સારું થશે તેવો મને પાકો વિશ્વાસ છે.’

દક્ષિણ ગુજરાતના આણંદ શહેરનાં ગિરજા પુરોહિત કહે છે, ‘હું જોબ કરતી હતી, પરંતુ લોકડાઉનમાં મને નોકરીમાંથી છૂટી કરવામાં આવી. એક આવકે ઘર ચાલે તેમ હતું નહીં અને ઉચ્ચ અભ્યાસ કર્યા છતાં હાલમાં તો અન્ય જગ્યાએ નોકરી મેળવવી મુશ્કેલ હતી. માટે જ મેં મારા હાથના જાદુનો ઉપયોગ કર્યો. માત્ર એક, બે કે ત્રણ નહીં, પરંતુ પૂરા ૨૨ જાતના સલાડ બનાવું છું અને હજુ પણ નવા નવા બનાવવાના પ્રયાસમાં છું. સલાડમાં માત્ર એવી જ વસ્તુઓનો ઉપયોગ કરું છું જેનાથી લોકોની ઈમ્યુનિટી વધે, ભૂખ પણ સંતોષાય અને ખાસ કરીને હેલ્થને કોઈ પણ પ્રકારનું નુકસાન ન થાય. હાલમાં લાખો રૂપિયાની તો નહીં પરંતુ હજારો રૂપિયાની આવક ઘરે બેસીને મેળવી લઉં છું. આ જ પ્રકારે કામ ચાલશે તો જલ્દી મારા ત્યાં જ હું અન્ય બહેનોને રોજગાર આપીશ અને પોતાનું સલાડ સેન્ટર ખોલીશ.’

સલાડ શબ્દ બોલવામાં ઘણો જ સામાન્ય લાગે છે, પરંતુ તેની પાછળ ઘણી મહેનત રહેલી છે. આજના સમયમાં તો અનેક પ્રકારના સલાડ જોવા મળે છે. સલાડના કામ થકી દેશનાં જુદાં-જુદાં શહેરોની મહિલાઓ લાખો રૂપિયાની આવક કરે છે. હવે તેમાં ગુજરાત પણ બાકાત નથી રહ્યું. મહિલાઓ કંઈ કરવાની ઈચ્છા રાખે તો તેને મંજિલ સુધી જરૂર લઈ જાય છે. ■

આજના સમયમાં તો અનેક પ્રકારના સલાડ જોવા મળે છે.

સલાડના કામ થકી દેશનાં જુદાં-જુદાં શહેરોની મહિલાઓ લાખો રૂપિયાની આવક કરે છે. હવે તેમાં ગુજરાત પણ બાકાત નથી રહ્યું

હેમિલો ઓન નવી દક્ષિતિ

એક્યુરિયલ સાયન્સમાં યુવાનોનું ફ્યુચર બ્રાઈટ છે

ફાઇનાન્સ અને ઇન્ફોર્મેશન સેક્ટરમાં વધતી સ્કોપ, ઉચ્ચ સેલેરી પેકેજ અને ગ્લોબલ પ્રોફેશનના કારણે એક્યુરિયલ સાયન્સ આવનારા ભવિષ્યમાં યુવાનો માટે ઉત્તમ કારકિર્દી ઓપ્શન બનશે.

વર્તમાન સમયમાં ફાઇનાન્સ અને બેન્કિંગ સેક્ટરમાં સૌથી વધારે ગ્રોથ જોવા મળે છે. માટે જ ભવિષ્યમાં એક્યુરિયલ સાયન્સ વિદ્યાર્થીઓની કારકિર્દીને સુવર્ણ બનાવશે. એક્યુરિયલ સાયન્સ સાંખ્યકીય ગણિતની ધ્રાન્ય કહી શકાય. જેના દ્વારા ભવિષ્યમાં થનારી સંભાવનાઓ અને રિસ્કનું મૂલ્યાંકન કરી માર્કેટ માટે સૌથી બેસ્ટ સ્ટ્રેટેજી તૈયાર કરી શકાય છે. એક્યુઅરી પ્રોફેશનલ્સનું મહત્ત્વનું કામ ઇન્ફોર્મેશન અને ફાઇનાન્સ ક્ષેત્રનાં જોખમોનું મૂલ્યાંકન કરી તેના પ્રમાણે પ્રીમિયમની રકમ નિર્ધારિત કરવાનું છે.

અભ્યાસક્રમ

દેશની જાણીતી યુનિવર્સિટી અને કોલેજો એક્યુરિયલ સાયન્સમાં ડિગ્રી અને ડિપ્લોમા કોર્સ કરાવે છે. ડિપ્લોમા કોર્સ એક વર્ષનો હોય છે. જ્યારે ડિગ્રી કોર્સ ત્રણ વર્ષનો હોય છે. એડમિશન પદ્ધતિ પ્રવેશ પ્રક્રિયા પર નિર્ભર છે, માટે વિદ્યાર્થીઓએ પ્રવેશ પરીક્ષા પાસ કરવી અનિવાર્ય છે. એન્ટ્રેસ એકઝામનું

આયોજન વર્ષ દરમિયાન બે વખત થાય છે. ડિગ્રી કે ડિપ્લોમા કોર્સ કરવા માટે ધોરણ ૧૨માં મેથ્સ અથવા સ્ટેટિસ્ટિક્સ વિષયમાં ૮૫ ટકા અને સાથે જ અંગ્રેજી વિષયમાં સારા માર્ક્સ હોવા પણ જરૂરી છે. કોર્સ કર્યા પછી એક્યુરિયલ સોસાયટીની પરીક્ષા પાસ કરવી અનિવાર્ય છે. યુવાનો એક વાર પરીક્ષા સારી રીતે પાસ કરે પછી તેમની કારકિર્દીને ઉમદા

મુખ્ય સંસ્થાઓ

- ઇ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ એક્યુઅરીય ઓફ ઇન્ડિયા
- કોલેજ ઓફ ઇન્ફોર્મેશન, મુંબઈ
- કોલેજ ઓફ વોકેશનલ સ્ટડીઝ, નવી દિલ્લી
- ગિશપ હેબર કોલેજ, ગ્રીચી (તમિલનાડુ)
- ઇન્ફોર્મેશન ટ્રેનિંગ સેન્ટર, કોલકત્તા
- નેશનલ ઇન્ફોર્મેશન એકેડમી, પુણે (મહારાષ્ટ્ર)

બનતા કોઈ રોકી નથી શકતું. લાખો રૂપિયાના સેલેરી પેકેજ સાથે તેમને જોબ મળી રહે છે.

પરીક્ષા પેટર્નના પ્રકાર

ભારતમાં આઈએઆઈ (ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ એક્યુઅરીય ઓફ ઇન્ડિયા) એક માત્ર સંસ્થા છે જે એક્યુરિયલ સાયન્સની પરીક્ષાનું આયોજન કરે છે. આ પરીક્ષામાં કુલ ૧૫ પેટા પરીક્ષાનો સમાવેશ થાય છે. જેમાં ૯ લેખિત અને ૩ પ્રેક્ટિકલ હોય છે.

પ્રથમ સ્ટેજ : પ્રથમ સ્ટેજના ૯ પેપર પાસ કરનારા વિદ્યાર્થીઓને જ બીજા સ્ટેજમાં પ્રવેશ મળી શકે છે.

બીજું સ્ટેજ : આ સ્ટેજમાં બે પ્રેક્ટિકલ અને એક લેખિત પરીક્ષા હોય છે જેમાં ત્રણ પેપરો હોય છે જે પેપર પાસ કરવા અનિવાર્ય છે.

ત્રીજું સ્ટેજ : આ સ્ટેજમાં આવ્યા પછી તમારા ફિલ્ડમાં તમે વધુ કુશળતા મેળવો છો. તમારે કોઈ સંસ્થાએ આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ બે વિષયો પાસ કરવાના હોય છે.

સ્ટેજ ચાર : એક્યુરિયલ સાયન્સનું આ અંતિમ સ્ટેજ છે જેમાં તમારે સંસ્થાએ આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ એક વિષય પસંદ કરી તેમાં શ્રેષ્ઠતા પ્રાપ્ત કરવાની રહે છે.

રોજગારની તક

એક્યુઅરી પ્રોફેશનલ્સ માટે નોકરીના અનેક વિકલ્પ રહેલા છે. ઇન્ફોર્મેશન સેક્ટરમાં સૌથી વધારે તક છે. ઉપરાંત નોન-લાઇફ ઇન્ફોર્મેશન સેક્ટર, એસેન્ટ મેનેજમેન્ટ, એમ્પ્લોય બેનિફિટ અને કન્સલ્ટન્ટી કંપનીઓમાં જોબના ઓપ્શન છે. અમેરિકા, કેનેડા, બ્રિટન, ઓસ્ટ્રેલિયા સહિત યુરોપના અનેક વિકસિત દેશોમાં ભારતના એક્યુરિયલ પ્રોફેશનલ્સ પ્રથમ પસંદ છે.

પગાર ધોરણ

શરૂઆતના સમયમાં કોઈ પણ પ્રોફેશનલ્સને ચારથી પાંચ લાખ રૂપિયા પેકેજ સરળતાથી મળી રહે છે. બેથી પાંચ વર્ષના અનુભવ પછી આ પેકેજ વધીને ૩૦ લાખ રૂપિયાથી પણ વધુ સુધી પહોંચી જાય છે. પોતાના કામમાં લાખો રૂપિયાના પેકેજ કરતાં પણ વધારે આવક કરી શકો છો. ■

- હેતલ રાવ

hetalrao@sambhaav.com

એસપી બાલાસુબ્રમણ્યમ : સુમધુર કંઠ અને ઉમદા વ્યક્તિત્વની જુગલબંધી

તુમસે જો દેખતે હી પ્યાર હુઆ, ચાર મેરે એસા પહેલીબાર હુઆ -(પથ્થર કે ફૂલ), સાથિયા તુને ક્યા કિયા, બેલિયા તુને ક્યા કિયા -(લવ), પહેલા પહેલા પ્યાર હૈ, પહેલી પહેલી બાર હૈ - (હમ આપકે હૈ કૌન), આજા શામ હોને આઈ, મૌસમને લી અંગડાઈ - (મૈને પ્યાર કિયા), ચે હસી વાદિયાં, ચે ખૂલા આસમાં - (રોઝા), તેરે મેરે બીચ મૈં, કેસા હૈ ચે બંધન અબ્જાના - (એક દુબે કે લિચે) : આ બધાં ગીતોની પંક્તિઓ વાંચીને મનમાં શું વિચાર આવ્યો. ચસ, સૂરીલો અવાજ અને કર્ણપ્રિય સંગીત. એ સૂરીલા અવાજના સ્વામી એસપી બાલાસુબ્રમણ્યમ હવે આપણને આ ગીતોના માધ્યમથી જ ફીલ ગુડ ફીલ કરાવતા રહેશે, હંમેશાંની જેમ. મિત્રવર્તુણ અને ફિલ્મ ઇન્ડસ્ટ્રીમાં બાલુ કે એસપીબીના હુલામણા નામથી જાણીતા સિંગર-મ્યુઝિશિયન, ડબ્બિંગ આર્ટિસ્ટ, પ્રોડ્યુસર, એક્ટર એસપી બાલાસુબ્રમણ્યમ એટલે કે શ્રીપતિ પંડિતારાધ્યુલા સુબ્રમણ્યમએ ૭૪ વર્ષની વયે આપણી વચ્ચેથી વિદાય લીધી. કોરોના વાઇરસનો શિકાર બન્યા બાદ તેઓ છેલ્લા કેટલાક દિવસોથી હોસ્પિટલમાં એડ્મિટ હતા. ૪ જૂન, ૧૯૪૬ના રોજ આંધ્રપ્રદેશના નેલોર જિલ્લામાં જન્મેલા એસપીબીના પિતા કથાકાર અને આર્ટિસ્ટ હતા. આપણી ગુજરાતીમાં કહેવત છે ને કે મોરનાં ઈંડાં ચીતરવા ના પડે - બસ, એ જ કહેવતને સાર્થક કરતા એસપીબીએ ખૂબ નાની ઉંમરે સંગીતમાં રુચિ કેળવવાની શરૂઆત કરી હતી. વિવિધ સંગીત સ્પર્ધાઓમાં ભાગ લેનારા એસપીબી વિશે જાણીને નવાઈ લાગશે કે તેઓ કોલેજ ડ્રોપઆઉટ હતા. ભણવામાં અવ્વલ વિદ્યાર્થી એવા એસપીબીએ એન્જિનિયર બનવાના આશયથી એન્જિનિયરિંગ કોલેજમાં એડ્મિશન તો લીધું,

પણ ટાઇફોઇડની બીમારીમાં એવા સપડાયા કે તેમણે અઘવચ્ચેથી અભ્યાસ પડતો મૂકવો પડ્યો. જોકે, અહીંથી જ તેમની જિંદગીએ સંગીતના શોખને કારકિર્દી બનવા માટે યુર્ન લીધો એમ કહી શકાય. તેઓ કોલેજમાં વિવિધ સંગીત સ્પર્ધાઓમાં ભાગ લેતા. મિત્રો દ્વારા બનાવવામાં આવેલા બેન્ડના તેઓ ભાગ હતા. એસપીબીનો અવાજ આખરે દક્ષિણ ભારતીય ફિલ્મ ઉદ્યોગમાં સક્રિય સંગીતકારોના કાન સુધી પહોંચી ગયો અને શરૂ થઈ સૂરીલા અવાજની કર્ણપ્રિય સફર.

એસપીબીના કંઠે ગવાયેલા સુમધુર ગીતોની યાદી ૪૦,૦૦૦ને પાર છે. ચસ, તેમણે પચાસ વર્ષની કારકિર્દીમાં સોળથી વધુ ભાષાઓમાં ચાલીસ હજારથી પણ વધુ ગીતો ગાયા છે, જે સ્વયં એક વર્લ્ડ રેકોર્ડ છે. આ ઉપરાંત

કન્નડ સંગીતકાર ઉપેન્દ્ર કુમાર માટે તેમણે એક દિવસમાં સવારના નવ વાગ્યાથી લઈને રાતના નવ વાગ્યા સુધીમાં એકવીસ ગીતો ગાયા હતા, જે એક રેકોર્ડ છે. તેમ જ એક જ દિવસમાં સોળ હિન્દી ગીતો અને ઓગણીસ તમિલ ગીતો રેકર્ડ કરવાનો રેકોર્ડ પણ બાલાસુબ્રમણ્યમના નામે છે. હિન્દી ફિલ્મ ઇન્ડસ્ટ્રીમાં તેમને સલમાન ખાનનો અવાજ માનવામાં આવતા. જોકે, સંગીતકારોનું કહેવું છે કે એસપીબીના અવાજની વિશેષતા જ એ હતી કે તેઓ અભિનેતાને ધ્યાનમાં લઈને ગીતોમાં હરફત લેતા, જેના કારણે કોઈ પણ અભિનેતા પર તેમનો અવાજ બંધ બેસતો. છ વાર બેસ્ટ પ્લેબેક મેલ સિંગરનો નેશનલ એવોર્ડ જીતનારા એસપીબીએ ઘણા બધા પ્રાદેશિક એવોર્ડ પણ મેળવ્યા હતા. ખેર, પુરસ્કારો અને સન્માનો મેળવનારા સૂરીલા સિંગર ઉપરાંત તેઓ ઉમદા વ્યક્તિ તરીકે પણ લોકપ્રિયતા ધરાવતા હતા. વર્ષ ૧૯૮૩માં ભારતના ચેસ ચેમ્પિયન વિશ્વનાથન આનંદને નેશનલ લેવલ કોમ્પિટિશનમાં સ્પોન્સરની જરૂર હતી. એ સમયે બાલાસુબ્રમણ્યમે વિશ્વનાથન આનંદને સ્પોન્સર કર્યા હતા. સૂરસમ્રાજી લતા મંગેશકર, ચેસુદાસ, ઇલિયારાજા, એ.આર. રહેમાન વગેરે સાથેનું તેમનું કામ શ્રોતાઓને ઓલટાઇમ હિટ મ્યુઝિક પૂરું પાડનારું પેકેજ બની રહેતું. સંગીતની સાધના અને આરાધના જેનો પ્રાણ હતા એવા એસપી બાલાસુબ્રમણ્યમને એક દુબે કે લિચે ફિલ્મના તેમના દ્વારા ગવાયેલા ગીત તેરે મેરે બીચ મૈં ગીતની પંક્તિઓ દ્વારા શ્રદ્ધાંજલિ - નીંદ ના આચે મુઝે, ચેન ના આચે, લાખ જતન કરું, રોકા ના જાયે. ■

પીઆરના ફાયદા

ભારતીયોએ જો સ્થળાંતર જ કરવું હોય તો વિશ્વમાં અમેરિકા જેવો ઉત્તમ બીજો કોઈ જ દેશ નથી. અનેક ભારતીયો એમના પોતાના અંગત કારણોસર અથવા તો એમની અમેરિકામાં સ્થળાંતર કરવાની લાચકાત ન હોવાના કારણે કે પછી એ માટે ખૂબ લાંબી, વર્ષોની વાટ જોવી પડે એમ હોય, એ કારણસર અમેરિકાને બદલે કેનેડામાં સ્થળાંતર કરવાનું વિચારે છે.

કેનેડા અમેરિકા કરતાં વિશાળ છે. વિશ્વનો એ બીજા નંબરનો મોટો દેશ છે. ત્યાંનું કુદરતી સૌંદર્ય અપ્રતિમ છે અને ટેક્નોલોજીમાં એ દેશ પણ આગળ પડતો છે. અમેરિકાની ઉપર, ઉત્તરમાં અને ઉત્તર ધ્રુવની નજીક આવેલો હોવાના કારણે એનો મોટા ભાગનો પ્રદેશ બારે મહિના અતિશય ઠંડી ધરાવે છે. એની વસતિ આથી ખૂબ જ પાંખી, અમેરિકા કરતાં પણ બહુ જ ઓછી છે. આટલું જ નહીં, પણ એ દેશમાં જન્મ તેમ જ મૃત્યુનું પ્રમાણ પણ ખૂબ જ ઓછું છે. એટલે દિવસે-દિવસે એની વસતિ ઓછી થતી જાય છે. આ જ કારણસર આજે કેનેડા દર વર્ષે અઢી લાખ અંગ્રેજી યા ફ્રેન્ચ ભાષાના જાણકાર, ગ્રેજ્યુએટ, કામના અનુભવી અને જેઓ કેનેડાના લોકો જોડે ભળી શકે, ત્યાંના વાતાવરણમાં રહી શકે, એમને પોતાને ત્યાં આવકારે છે અને કેનેડાની પરમેનન્ટ રેસિડન્સી એટલે કે પીઆર જુદી-જુદી રીતે આપે છે.

જો તમારામાં ઠંડી સહન કરવાની શક્તિ હોય, તમે કોમ્પ્યુટર પ્રોફેશનલ હોવ, આર્કિટેક કે એન્જિનિયર હોવ, ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ હોવ, બિઝનેસ મેનેજમેન્ટમાં એમબીએ થયા હોવ, પણ શરૂઆતમાં તમારા એ પ્રોફેશનને બદલે અન્ય બીજું કંઈ પણ કામ, સાવ હલકું કહી શકાય એવું કામ પણ કરવા રાજી હોવ તો જ તમારે કેનેડાના પીઆર મેળવવાનો વિચાર કરવો જોઈએ.

વિશ્વમાં કેનેડા જ એક એવો દેશ છે જે ભણેલા-ગણેલા યુવાન અંગ્રેજી યા ફ્રેન્ચ ભાષા બોલતા પરદેશીઓને પોતાને ત્યાં બહુ સહેલાઈથી, છ-બાર મહિનાની અંદર જ, પીઆર આપે છે.

તમારે જો અમેરિકા કાયમ રહેવા જવું હોય, એનું ગ્રીનકાર્ડ મેળવવું હોય તો જે દસ જુદી-જુદી રીતે ઈમિગ્રન્ટ વિઝા મેળવી શકાય છે એ રીતે મેળવવા પડે. એના માટે તમારું કોઈ અંગત સગું અમેરિકામાં રહેતું હોવું જોઈએ. તમને અમેરિકાની કોઈ કંપનીએ નોકરી આપવી જોઈએ. આ બધા છતાં ઈમિગ્રન્ટ વિઝા મેળવવા માટે વર્ષોની વાટ જોવી પડે. જો અમેરિકામાં નોકરી કરવા જવું હોય તો એચ-૧બી વિઝા મેળવવા પડે. એ માટે સૌપ્રથમ તો અમેરિકાની કંપનીએ તમને નોકરીમાં રાખવાની ઓફર આપવી પડે. પછી તમારા માટે એચ-૧બી વિઝાની પિટિશન દાખલ કરવી પડે. એચ-૧બી લોટરીમાં તમારી પિટિશન સિલેક્ટ થાય એ પછી એને પ્રોસેસ કરવામાં આવે અને એ જો એપ્રુવ થાય ત્યાર બાદ તમારે ઈન્ટરવ્યૂ આપીને એચ-૧બી વિઝા મેળવવા પડે.

તમારે જો અમેરિકા કાયમ રહેવા જવું હોય, એનું ગ્રીનકાર્ડ મેળવવું હોય તો જે દસ જુદી-જુદી રીતે ઈમિગ્રન્ટ વિઝા મેળવી શકાય છે એ રીતે મેળવવા પડે

અમેરિકામાં જો તમને કોઈએ નોકરી આપી ન હોય તો તમે ત્યાં કામ કરવા જઈ ન શકો. આવું જ વિશ્વના લગભગ બધા જ દેશોમાં છે. જો તમને જે-તે દેશની કંપનીએ પોતાને ત્યાં નોકરીમાં રાખવાની ઓફર આપી હોય તો જ તમને એ દેશમાં કામ કરવા જવા મળી શકે. જ્યારે કેનેડાના પીઆર તમને કેનેડામાં કોઈએ નોકરી આપી પણ ન હોય તોય આપવામાં આવે છે. તમારી જો લાયકાત હોય તો એ દર્શાવીને પીઆર મેળવીને તમે કેનેડામાં જઈ શકો છો અને ત્યાં નોકરી શોધી શકો છો. તમારી લાયકાત ગમે તે હોય તમે એ જ ફિલ્ડમાં નોકરી કરો એવું કેનેડામાં નથી. તમે ગમે તે પ્રકારની નોકરી પીઆર મેળવીને ત્યાં જતા કરી શકો છો.

અનેક ભારતીય વિદ્યાર્થીઓ જેઓએ

ભારતમાં બેચરલ્સની ડિગ્રી મેળવી હોય છે તેઓ માસ્ટર્સનો કોર્સ કરવા કેનેડા જાય છે. ભણી રહ્યા બાદ ત્યાં નોકરી શોધે છે અને પીઆર મેળવવાની અરજી કરે છે. આના બદલે જો તેઓ કેનેડામાં ભણવા જવાને બદલે પીઆરની અરજી કરે અને ત્યાં જાય પછી થોડા સમય બાદ ત્યાં ભણવાનું શરૂ કરે તો એમને ફીમાં ઘણી રાહત મળશે.

પીઆર તરીકે કેનેડાની યુનિવર્સિટીઓમાં પરદેશી વિદ્યાર્થી કરતાં અડધી યા એથી પણ ઓછી ફી આપવાની રહે છે. આ વાતની અનેક ભારતીય વિદ્યાર્થીઓને જાણ નથી. આથી જો તમે ગ્રેજ્યુએટ હોવ અને કેનેડામાં વધુ ભણીને કાયમ રહેવાની ઈચ્છા ધરાવતા હોવ તો તમારે કેનેડાની યુનિવર્સિટીમાં પ્રવેશ મેળવી સ્ટુડન્ટ વિઝા મેળવવા ન જોઈએ. તમારે કેનેડાના પીઆર મેળવવા જોઈએ અને એ મેળવીને કેનેડામાં ગયા બાદ થોડા સમય પછી ત્યાં ભણવું જોઈએ. આમાં તમને ફીમાં તો ખૂબ જ ફાયદો થશે, પણ કેનેડાનો અનુભવ પણ થશે એટલે માસ્ટર્સની ડિગ્રી મેળવ્યા પછી તમને તમારા જ ફિલ્ડમાં કેનેડામાં નોકરી સરળતાથી મળી શકશે.

ભારતીય વિદ્યાર્થીઓએ એક વાતનો ખાસ ખ્યાલ રાખવો જોઈએ કે અમેરિકાની જેમ તમે કેનેડામાં વિઝિટર્સ વિઝા ઉપર જઈને તમારું સ્ટેટસ સ્ટુડન્ટમાં કે વર્કરમાં ચેન્જ નથી કરી શકતા. જો તમારે ત્યાં જઈને તરત જ ભણવું હોય તો ટૂરિસ્ટ વિઝા પર ન જતા વિઝિટર્સ વિઝા ન મેળવતા સ્ટુડન્ટ વિઝા મેળવવા જોઈએ.

આવી-આવી તો ઈમિગ્રેશનને લગતી ઝીણી-ઝીણી ઘણી બાબતો છે જે જાણતા તમને ખૂબ જ ફાયદો થઈ શકે છે. એટલે જ કેનેડાના કોઈ પણ પ્રકારના વિઝાની અરજી કરતા પહેલાં જો કેનેડાના ઈમિગ્રેશનના કાયદાના જાણકાર એડ્વોકેટની સલાહ મેળવશો તો તમને ખૂબ જ ફાયદો થશે.

અને હા, જો તમે અંગ્રેજી ઉપરાંત ફ્રેન્ચ ભાષા પણ શીખશો તો એ તમને કેનેડાના પીઆર મેળવવામાં વધારાની મદદ કરશે. ■

તમારું વીક કેવું જશે?

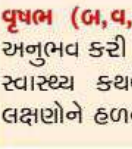
૦૩ ઓક્ટોબરથી ૦૯ ઓક્ટોબર ૨૦૨૦

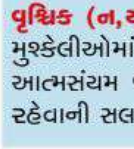
મેષ (અ,લ,ઈ): આ સપ્તાહમાં તમે પ્રોફેશન અને પારિવારિક સંબંધો વચ્ચે સંતુલન રાખવામાં સફળ રહેશો. ઉગ્રતા છોડી આત્મસંયમ રાખવાની સલાહ છે. નાણાકીય બાબતોમાં સાવચેતી રાખવી.

તુલા (ર,ત): કથળેલા સંબંધોને ફરી સંચારિત કરવા માટે સારો સમય છે. કાચદાકીય બાબતોમાં ખર્ચની શક્યતા છે. આવક-ખાવકનું પલ્લું સંતુલિત રહેશે. વિદ્યાર્થીઓ માટે એકંદરે સારો સમય છે.

વૃષભ (બ,વ,ઉ): પ્રોફેશનમાં પડકારજનક સ્થિતિનો અનુભવ કરી શકો. ઉતાવળા નિર્ણયો કરવાનું ટાળશો. સ્વાસ્થ્ય કથળવાના યોગ જણાઈ રહ્યા છે, તેથી લક્ષણોને હળવાશમાં ન લેશો.

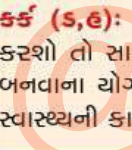
વૃશ્ચિક (ન,ય): સંયમિત જીવન અને વર્તન આવનારી મુશ્કેલીઓમાંથી પાર પડવામાં મદદરૂપ બનશે. તેથી આત્મસંયમ જાળવશો. નકારાત્મક માનસિકતાથી દૂર રહેવાની સલાહ. મનને શાંત રાખશો.

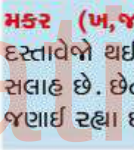
મિથુન (ક,ઇ,ઘ): આ અઠવાડિયું તમારા માટે સંઘર્ષમય રહેવાની શક્યતા છે. મનને શાંત રાખશો. ધીરજપૂર્વક બધાં કાર્યો પાર પાડવાની સલાહ છે. વિદ્યાર્થી જાતકો માટે એકંદરે સારો સમય છે.

ધન (ભ,ફ,ઘ,ઙ): પ્રોફેશનલ મોરચે લાભ થવાની શક્યતા છે. જોકે, વાણી-વર્તનમાં ધ્યાન નહીં રાખો તો મહત્ત્વના સંબંધો કથળવાની શક્યતા છે. અધ્યાત્મમાં રુચિ વધે. સ્વાસ્થ્ય સુખાકારી એકંદરે સારી છે.

કર્ક (ડ,ઢ): વ્યાવસાયિક સ્તરે એકાગ્રતાપૂર્વક કામ કરશો તો સારું પરફોર્મન્સ આપી શકશો. મન ચંચળ બનવાના યોગ સર્જાઈ રહ્યા છે, પણ સંયમથી વર્તશો. સ્વાસ્થ્યની કાળજી રાખશો.

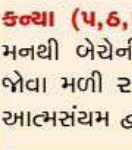
મકર (ખ,જ): જમીન, મકાન, વાહનને લગતા દસ્તાવેજો થઈ શકે, પણ ધ્યાનપૂર્વક એ કામ કરવાની સલાહ છે. છેતરાશો નહીં. આવકમાં વૃદ્ધિના યોગ પણ જણાઈ રહ્યા છે. ઋતુજન્ય બીમારીઓથી સાચવવું.

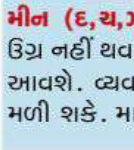
સિંહ (મ,ટ): કારકિર્દીમાં પ્રગતિ કરનારા યોગ સર્જાશે. પ્રમાણિકતાપૂર્વક કામ કરશો તો અચૂક લાભ થશે. હાથમાં આવેલી તક સરી ન પડે તેનું ધ્યાન રાખશો. સ્વાસ્થ્ય સુખાકારી સારી છે.

કુંભ (ગ,શ,સ,ષ): કૌટુંબિક જીવનમાં હર્ષોલ્લાસનું વાતાવરણ રહે. માતા તરફથી લાભ થવાના યોગ છે. વેપારીવર્ગ માટે સારો સમય. પ્રવાસના યોગ છે, પણ જરૂરી ન હોય તો ટાળવું. સ્વાસ્થ્ય સાચવવું.

કન્યા (પ,ઠ,ડા): સપ્તાહની શરૂઆતમાં શરીર અને મનથી બેચેની અનુભવશો. નાણાકીય ખર્ચના યોગ જોવા મળી રહ્યા છે. નકારાત્મકતા ઘેરી વળશે, પણ આત્મસંયમ દ્વારા તેને દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કરશો.

મીન (દ,ચ,ઝ,ઞ): સપ્તાહની શરૂઆતમાં કઠોર અને ઉગ્ર નહીં થવાની સલાહ છે. નહીંતર ઘણાબધું ગુમાવવાનું આવશે. વ્યવસાયમાં સારું કામ કર્યું હશે તેનો ફાયદો મળી શકે. માનસિક હળવાશ અનુભવશો.

સમસ્યા અને નિરાકરણ

પ્રશ્ન : - મારી કારકિર્દી વિશે જણાવવા વિનંતી. વિદેશ યોગ છે કે નહીં, તેમ જ મારા સંતાનોનું ભવિષ્ય કેવું છે? - દેવાંગ પ્રજાપતિ

જવાબ : આપના કરિયરની વાત કરીએ તો આપના કર્મસ્થાનની અંદર જ મંગળ, રાહુ, શુક્ર એમ ત્રણ ગ્રહો બિરાજમાન છે. માટે સોથી પહેલાં આપે શુક્રનું રત્ન ધારણ કરવું (ચાંદીની ઘાતુમાં જમણા હાથની ટચલી આંગળીમાં). આ ઉપરાંત આપે મંગળ-રાહુ અંગારક દોષની શાંતિ પણ કરાવી લેવી. નિયમિત રીતે ગણપતિની ઉપાસના કરવાથી આપનાં સંતાનોનું ભવિષ્ય ઉજ્જવળ બનશે. આપની કુંડળીમાં વિદેશ યોગ નથી જોવા મળી રહ્યો. જન્મસ્થાનથી દૂર આપની પ્રગતિ થશે એવું આપના જન્માક્ષર પરથી ફલિત થાય છે.

તમે પણ તમારી મુંઝવતી સમસ્યાનું નિરાકરણ મેળવી શકો છો. પ્રશ્ન મોકલવાનું સરનામું : 'સમસ્યા અને નિરાકરણ', 'અભિયાન', સમભાવ હાઉસ, ચીફ જસ્ટિસ બંગલોની સામે, બોડકદેવ, અમદાવાદ-૩૮૦૦૧૫. પ્રશ્ન મોકલતી વખતે જન્મનો સમય, સ્થળ, જન્મ તારીખ અને કુંડળી સાથે ત્રુટક લાઈનવાળી આ કૃપન અવશ્ય બીડવી.

GaneshaSpeaks.com

Your friend, astrologer & guide

FOR ASTROLOGY DIAL 55181

એકલયાત્રી - આઈઝટાઈન

વીસમી સદીના એક મહાન
વિજ્ઞાનીના જીવન-સંઘર્ષની
કથા-જેનાં કોઈ પાત્ર
કાલ્પનિક નથી

એ એકવીસ વર્ષના યહૂદી છોકરાનું નામ મેક્સ ટેલ્મડ હતું. દેખાવડા, ઘાટા કાળા વાળ ધરાવતા એ ગરીબ છોકરાનું વતન પોલેન્ડ હતું, પરંતુ જર્મનીના મ્યુનિક શહેરમાં રહીને તે મેડિકલનો અભ્યાસ કરતો હતો. દર શનિવારે કોઈ જરૂરતમંદ વિદ્યાર્થીને પોતાના ઘરે ભોજનમાં સહભાગી થવા બોલાવવાની એક બહુ જૂની પરંપરા યહૂદી સમાજના લોકોમાં ચાલતી આવતી હતી. મેક્સ ટેલ્મડ પણ મ્યુનિકમાં રહેતા એક યહૂદી પરિવારને ત્યાં સપ્તાહમાં એક વાર જમવા માટે જતો. જોકે એ પરિવારનું દંપતી યહૂદી ધર્મ પ્રત્યે ખાસ શ્રદ્ધા રાખતું ન હતું એટલે એમણે મેક્સને શનિવારને બદલે ગુરુવારે ભોજન માટે બોલાવવાનું નક્કી કરેલું. મેક્સને એ પરિવારને આ રીતે મળવું પસંદ હતું. તે દર ગુરુવારે અચૂક ત્યાં પહોંચી જતો અને એની પાસે કાયમ કોઈ પુસ્તક હાજર રહેતું. મેક્સ ઘણું બધું વાંચતો અને એમાં પણ ગંભીર પ્રકારનાં પુસ્તકો તો એને ખાસ પસંદ હતાં. તેણે આ વાંચનનો ચેપ એ પરિવારના એક દશ વર્ષના છોકરાને પણ લગાડ્યો હતો. એ સામાન્ય છોકરો ન હતો, મેક્સ એ દશ વર્ષના બાળકની દિમાગી ક્ષમતા જોઈને દંગ રહી ગયેલો. એટલા માટે મેક્સ એ છોકરાને બાળવાર્તાઓનાં પુસ્તકો આપવાને બદલે એવાં પુસ્તકો વાંચવા માટે આપતો જે હજુ એ છોકરાના અભ્યાસક્રમની સમકક્ષ જ ન હતાં! એ બધાં પુસ્તકો એ સમયે યુનિવર્સિટીમાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓ માટે પણ પચાવવા અઘરા હતાં. એ છોકરો આ પુસ્તકો જાણે કોઈ જાસૂસી નવલકથા હોય એમ એકત્રાસે, ઉચ્ચક જીવે વાંચી જતો! જાણે કે એના જીવનમાં વાર્તાઓ વાંચવાનો સમય ક્યારેય આવ્યો જ ન

પ્રકરણ-૦૧

સત્યકથા

હતો. પોતાના વાંચનથી જ્ઞાનની બાબતે એ છોકરો વર્ગના અન્ય સહાધ્યાયીઓથી ઘણે આગળ નીકળવા લાગ્યો હતો.

છ વર્ષ સુધી મેક્સ એ પરિવારને ત્યાં દર ગુરુવારે જમવા આવતો રહ્યો. પેલા છોકરા માટે આ ગુરુવાર ખાસ બની જતો, કેમ કે મેક્સ એના માટે કોઈ ને કોઈ નવું પુસ્તક લઈ જ આવ્યો હોય. મેક્સ ધીમે-ધીમે એને ગંભીર અને ઉચ્ચ કક્ષાનાં પુસ્તકો વાંચવા આપતો ગયો. છોકરાની પ્રતિભાથી અવગત થયા પછી મેક્સ તેને પોતાની ઉંમરની વયસ્ક વ્યક્તિ સમાન આદર પણ આપવા લાગ્યો હતો.

એ છોકરા સાથે મેક્સને ગાઢ મિત્રતા બંધાઈ ગયેલી. બંને વિજ્ઞાન અને પુસ્તકો અંગે અવારનવાર વાતો કરતા. મેક્સની સંગતે છોકરાને તેની ઉંમર કરતાં વહેલા જ પરિપક્વ બનાવી દીધેલો. મેક્સ એ છોકરા માટે ‘ફોર્સ એન્ડ મેટર’ અને ‘ધ કોઝ્મોસ’ જેવા વિજ્ઞાન-વિષયો પર તત્ત્વચિંતન કરતા પુસ્તકો લઈ આવતો. મેક્સે આપેલાં બધાં જ પુસ્તકોમાં છોકરાને એરોન બર્ન્સ્ટીન નામક વિજ્ઞાન લેખકનાં બે પુસ્તક સૌથી વધારે ગમ્યાં હતાં. એરોન બર્ન્સ્ટીને ૨૧ ભાગમાં લખેલાં પુસ્તકોની શ્રેણી એ સમયમાં પ્રાકૃતિક વિજ્ઞાનમાં હયાત તમામ જ્ઞાનને આવરી લેતી હતી. એ છોકરાએ કદાચ

એમાંથી બે જ પુસ્તક વાંચ્યા હતા. એક પુસ્તક વીજળી, પ્રકાશ અને કુદરતનાં મુખ્ય બળો ઉપર લખાયેલું હતું અને બીજું પુસ્તક ખગોળવિદ્યા પર લખાયેલું હતું.

એ છોકરાની કલ્પનાશક્તિને ધારદાર કરવામાં એરોન બર્ન્સ્ટીનનાં પુસ્તકોએ અગત્યનો ફાળો આપ્યો. ખગોળશાસ્ત્રના પુસ્તકમાં એરોન વાચકને સૂર્યમંડળના ગ્રહોના કાલ્પનિક પ્રવાસ પર લઈ જતા.

વીજળી અંગેના પુસ્તકમાં એરોને વાચક સમક્ષ ટેલિગ્રાફ પ્રણાલીમાં વીજપ્રવાહની સાથે પ્રવાસ કરવાનો વિચાર રજૂ કર્યો હતો. એરોનને ત્યારે ખ્યાલ પણ નહીં હોય કે એક બાળવાચક એમના આ વિચારથી પ્રેરાઈને ભવિષ્યમાં ભૌતિકશાસ્ત્રના નવા સીમાચિહ્ન સ્થાપિત કરવાનો હતો! એ બાળવાચકને વિશ્વ ભવિષ્યમાં સાપેક્ષવાદના શોધક તરીકે કાયમ યાદ રાખવાનું હતું. એ બાળવાચક એટલે આલ્બર્ટ આઈન્સ્ટાઈન.

એરોનના એ વિચારે આલ્બર્ટની કલ્પનાશક્તિને જોરદાર ધક્કો આપેલો અને એક નવી જ કલ્પના આલ્બર્ટના દિમાગમાં જન્મી જે વર્ષો સુધી જાદુઈ રીતે એમના મન પર હાવી રહેલી. એ કલ્પના આ પ્રકારની હતી: જો મનુષ્ય પ્રકાશની ગતિથી, પ્રકાશની સમાંતર પ્રવાસ કરે તો એને પ્રકાશ કેવો દેખાશે? જો બંને સમાન ગતિએ જતા હોય તો પ્રકાશ પણ સ્થિર દેખાવો જોઈએ. જે રીતે એકબીજાને સમાંતર અને સરખી ઝડપે ભાગતી ગાડીઓ, એકબીજાને સ્થિર દેખાય એમ. જોકે કોઈએ હજુ સુધી ‘સ્થિર પ્રકાશ’ જોયો ન હતો! આ વિચારબીજે ભવિષ્યમાં આલ્બર્ટને સાપેક્ષવાદના સિદ્ધાંત સુધી પહોંચવામાં મદદ કરેલી.

આલ્બર્ટ લખે છે કે, ‘જો કોઈ માણસ

THE WINNING

એટિટ્યૂડ

જેફ કેલર

ગુણવત્તા સત્વરે પહોંચાડી કેવી રીતે સમજી?

આ અઠવાડિયાની

દસ બેસ્ટ સેલર બુક્સ

“અભિયાન”ના વાચકો માટે ખાસ ઓફર

આ ફૂપન બતાવો અને દરેક પુસ્તક ઉપર ૨૦% ડિસ્કાઉન્ટ મેળવો

બહારગામ વી.પી.પી.થી પુસ્તકો મોકલી આપીશું. • ફોન ઉપર ઓર્ડર સ્વીકાર્ય

અનુભૂતિવિશ્વ

સાથે સાથે સ્વચ્છતા સંસ્કાર

ધ વિનિંગ એટિટ્યૂડ	: જીવનમાં અદ્ભૂત પરિણામો કેવી રીતે લાવશો?	જેફ કેલર	₹ ૨૨૨.૦૦
એટિટ્યૂડ ઇસ એવરીથિંગ	: એટિટ્યૂડ બદલો જીવન બદલો-રી-પ્રિન્ટ ૨૦૨૦	જેફ કેલર	₹ ૧૪૦.૦૦
ઈકિગાઈ	: ભારતીય દૃષ્ટિકોણથી લાંબા, સુખી અને સાર્થક જીવનનું જાપાનીઝ રહસ્ય	રાજ ગોસ્વામી	₹ ૨૯૯.૦૦
ધ-૧૨ વીક ફિટનેસ પ્રોજેક્ટ	: ન્યૂ ૨૦૨૦ એડીશન	ઝજુતા દિવેકર	₹ ૧૫૦.૦૦
છેવટનું છેવટ	: દિલધડક કાર્મસ રોમાંચક શિલર કથા-રીપ્રિન્ટ એડીશન ૨૦૨૦	વર્ષા અડાલજા	₹ ૧૭૫.૦૦
અનુભૂતિવિશ્વ	: અકળ તત્ત્વની ગાંધી કરાવતા સત્યઘટનાત્મક અનુભવો	ઈલા આરણ મહેતા	₹ ૨૭૫.૦૦
ભારતના આધ્યાત્મિક રહસ્યની ખોજમાં	: રી-પ્રિન્ટ ૭મી એડીશન ૨૦૧૬	પોલ બ્રન્ટન	₹ ૩૦૦.૦૦
ગાંધીજીને અપાયેલા માનપત્રો	: ૨૦૨૦ એડીશન	ડૉ. મહેબૂબ દેસાઈ	₹ ૧૨૦૦.૦૦
સ્વપ્નદ્રષ્ટા	: ઈલોન મસ્ક-બિલ ગેટ્સ-સ્ટીવ જોબ્સ-માર્ક ઝકરબર્ગ-જેક મા	જયોર્જ ઇલિઅન	₹ ૧૯૯.૦૦
અમારી અદ્ભૂત નર્મદા પરિક્રમા	: ૨૦૨૦ એડીશન	સ્વાની સચ્ચિદાનંદ	₹ ૧૦૦.૦૦

નટરાજ બુક સેન્ટર : ૧૦, નેશનલ ચેમ્પર્સ, સિટીગોલ્ડ મલ્ટીપ્લેક્સ લેન, આશ્રમ રોડ, અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૯ વોટ્સએપ : ૦૮૩૪૭૯-૬૧૨૯૯ ફોન નં. ૦૭૯-૨૬૫૮૭૯૩૦

પોર્કેટ બુક સેન્ટર : અમદાવાદ. ફોન નં. ૦૭૯-૨૫૫૦૮૭૩૨ Email : natraj1963@gmail.com, www.booksforyou.co.in

સત્યકથા

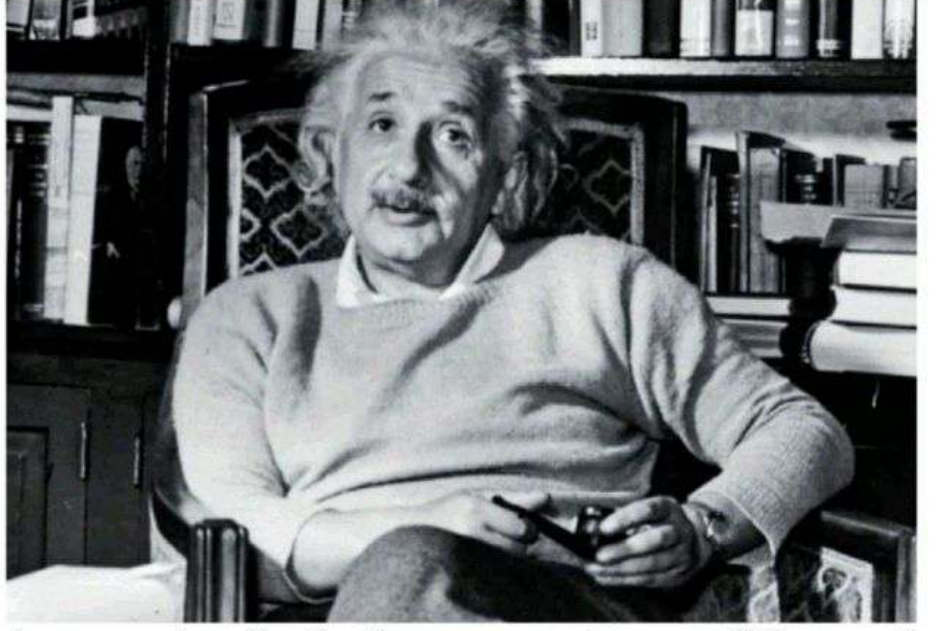
પ્રકાશ સાથે, પ્રકાશની જ ઝડપે દોડે તો એને સમયનો અનુભવ જ નહીં થાય. તેમ છતાં આવી સ્થિતિનું અસ્તિત્વ હોય એવું શક્ય નથી. કિશોરવયે આ મારા પહેલા વિચાર પ્રયોગનો સંબંધ એ સાપેક્ષવાદના સિદ્ધાંત સાથે હતો જે હું ભવિષ્યમાં શોધવાનો હતો.’

સાપેક્ષ ગતિનો આ વિચાર આલ્બર્ટના મન પર એ હદે હાવી થઈ ગયો હતો કે, જાગતા પણ તેઓ જાણે આ વિચારને દિવાસ્વપ્ન જેમ કલ્પનામાં રમાડ્યા કરતા. જોકે આલ્બર્ટ આ પ્રવૃત્તિને બીજું જ કંઈક નામ આપતા, જે આગળ જઈને તેમની શોધપ્રક્રિયાની આગવી ઓળખ બની ગયું: ‘થોટ એક્સપેરિમેન્ટ’ યાને કે વિચાર-પ્રયોગ. આલ્બર્ટ પાસે પ્રયોગ કરવા માટે ત્યારે સાધનો કે જગ્યા ન હતી. એમના વિચારો પણ કોઝમિક સ્તરની મહાનતા ધરાવતા હતા જેના માટે આખી સૃષ્ટિ અને પોતાનું મન, એ બંનેથી સારી પ્રયોગશાળા બીજી કોઈ ન હતી.

એરોન બર્ન્સ્ટીનનાં પુસ્તકોમાં અન્ય પણ વિચારપ્રેરક મુદ્દાઓ હતા જેનાથી આલ્બર્ટને ભૌતિકશાસ્ત્ર પ્રત્યે રોમાંચ જાગ્યો. એરોને પ્રકાશની ઝડપ, ગુરુત્વાકર્ષણ બળ અને ન્યૂટનના પ્રકાશના સ્વરૂપ અંગેની થિયરીની વાત લખી હતી. એરોને લખ્યું હતું કે, વિજ્ઞાનમાં હજુ પણ એવા ઘણા પ્રશ્નો હયાત છે જેને ઉકેલી શકાયા નથી. આ વાત એરોને વાચકો સમક્ષ એક પડકાર સ્વરૂપે રજૂ કરી હતી અને બાળ આલ્બર્ટે એ પડકારનો સ્વીકાર કરીને ભવિષ્યમાં ભૌતિકશાસ્ત્રના રહસ્યો પરથી પડદા ઉઠાવવાનું મનમાં ઠાની લીધું હતું. બાળ આલ્બર્ટે વિચારી લીધું હતું કે ભવિષ્યમાં તેઓ એક વૈજ્ઞાનિક બનશે.

આલ્બર્ટનું એ સપનું સાકાર પણ થયું અને સાઉથ જર્મનીના સ્વેબિયા પ્રાંતના ઉલ્મ શહેરમાં, આઈન્સ્ટાઈન દંપતી પૌલીના અને હેર્માનના ઘરે ૧૪ માર્ચ, ૧૮૭૯ના દિવસે સવારે ૧૧:૩૦ વાગ્યે જન્મેલા આલ્બર્ટની બાળપણથી લઈને વીસમી સદીના પ્રભાવશાળી વૈજ્ઞાનિક બનવા સુધીની આ સફર ઘણી રોમાંચક પણ રહી.

મ્યુનિકથી ૭૫ માઈલ દૂર, ડેન્યૂબ નદી કાંઠે આવેલા આલ્બર્ટના જન્મસ્થળ ઉલ્મ વિશે મધ્યકાળથી સ્થાનિક લોકોની માન્યતા એવી છે કે તે પ્રદેશ ગણિતજ્ઞોની ભૂમિ છે. ‘ઉલ્માન્સીસ સન્ત મેથમેટિચી’, એટલે કે ઉલ્મના લોકો જન્મજાત ગણિતજ્ઞ હોય

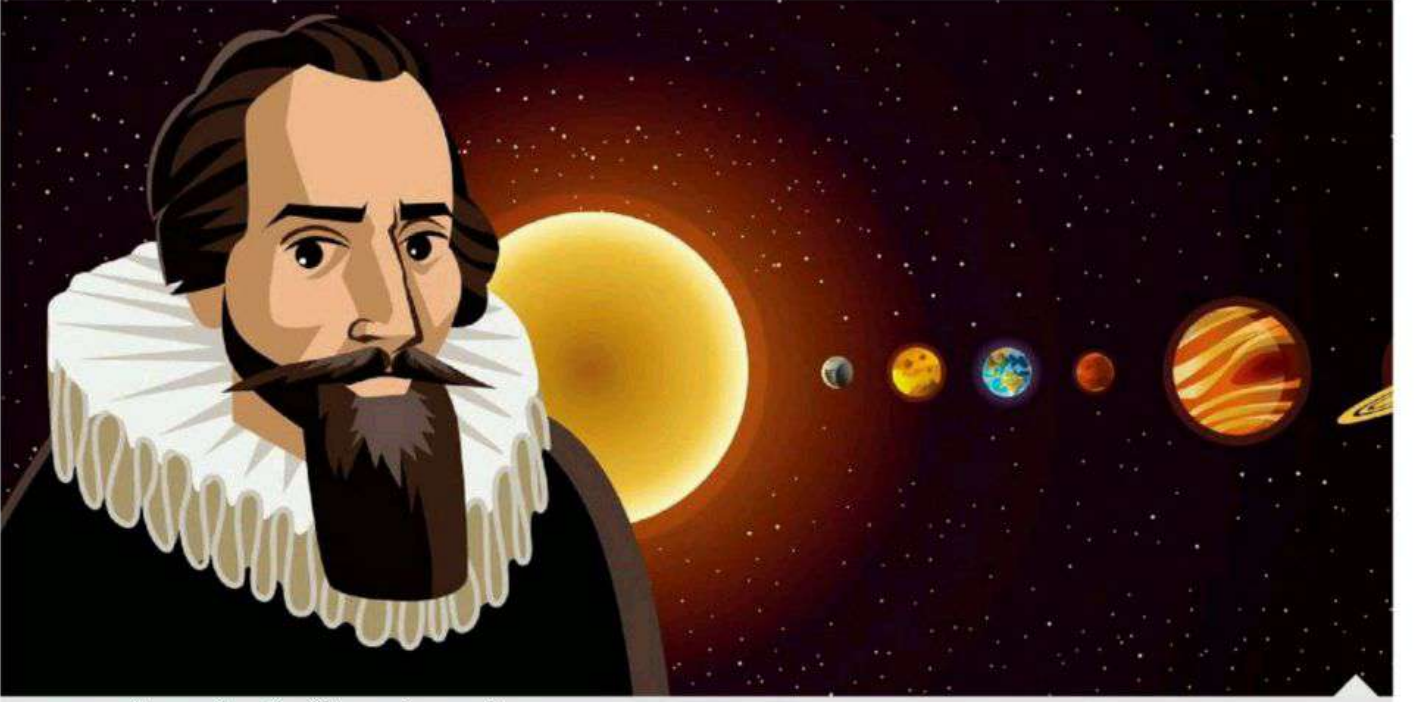

છે. મહાન ખગોળશાસ્ત્રી અને ગણિતજ્ઞ યોહાનસ કેપ્લરનો જન્મ પણ સ્વેબિયા પ્રાંતના એક નાના શહેરમાં થયો હતો. જોકે એ શહેર ઉલ્મથી ઘણું દૂર આવેલું છે. ભવિષ્યમાં આ બાળક આલ્બર્ટ સાપેક્ષવાદ વડે પોતાના જ પ્રાંતના કેપ્લરે રજૂ કરેલી ‘જડત્વ’ની સંકલ્પનાને બદલી નાખવાના હતા. (કેપ્લરની સંકલ્પના મુજબ જડત્વનો સંબંધ પદાર્થના દળ સાથે છે. પદાર્થનું દળ એ પદાર્થ જડતાની માત્રા છે અને સ્થિર પદાર્થને ગતિમાં લાવવા કે ગતિમાન પદાર્થને સ્થિર કરવા આ જડતાને ધ્યાનમાં લેવી જરૂરી છે. આલ્બર્ટના સાપેક્ષવાદના સિદ્ધાંત મુજબ પદાર્થની જડતાનો સીધો સંબંધ એ પદાર્થ જે સ્પેસ-ટાઈમની સંયુક્ત સંરચનામાં અસ્તિત્વ ધરાવે છે, એની સાથે છે.) પરંતુ આલ્બર્ટના પ્રારંભિક વર્ષોના સંદર્ભમાં ઉલ્મ વિશેની એ માન્યતા આધાર વગરની સાબિત થઈ હતી. બચપણમાં આલ્બર્ટ ગણિતમાં સામાન્ય વિદ્યાર્થી રહ્યા હતા; ઠોઠ નહીં, પણ સામાન્ય. શરૂઆતના અભ્યાસમાં ગણિત તેમને ઓછું પસંદ હતું, પરંતુ પ્રકૃતિને સમજવાનું વિજ્ઞાન, જેને માટે ભવિષ્યમાં ‘ભૌતિકશાસ્ત્ર’ શબ્દ વધારે પ્રચલિત બન્યો, એ આલ્બર્ટને અતિપ્રિય હતું. આગળ જતા ગણિત પણ આલ્બર્ટના ભૌતિકશાસ્ત્રના પ્રેમમાં ભાગ પડાવી શક્યું હતું.

આલ્બર્ટનો સ્વભાવ મૃત્યુ પર્યન્ત આત્મવિશ્વાસી, ખંતીલો અને હઠાઝહી રહ્યો હતો. બચપણથી એમને કોયડાઓ ઉકેલવા

ગમતા. સંતુલન તથા સંમિતિ જાળવવાનો પડકાર આપતી, પત્તાના મહેલ બનાવવાની રમત પણ એ છોકરાને પસંદ હતી. બેશક, અભ્યાસમાં પણ બાળ આલ્બર્ટની અત્યંત રુચિ હતી અને પ્રચલિત માન્યતાઓથી વિરુદ્ધ તેઓ એક હોનહાર વિદ્યાર્થી રહ્યા હતા. બાળ આલ્બર્ટને ભણવું બેહદ ગમતું, પરંતુ શાળા સામે એ છોકરાને ફક્ત એક જ ફરિયાદ હતી: નિરસ શિક્ષણપદ્ધતિ! કેટલાક શિક્ષકો બાળ આલ્બર્ટના દિમાગમાં ગોખાવેલું જ્ઞાન ઠાંસવા પ્રયત્ન કરતા અને આલ્બર્ટના સ્વભાવને આ જરા પણ માફક ન આવતું. શિક્ષણ કાર્ય પ્રત્યે એમની ગંભીરતાને કારણે, ભવિષ્યમાં ઝ્યૂરિકની ‘ફેડરલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ટેકનોલોજી’માં પ્રવેશ લેતી વખતે પણ આલ્બર્ટ એન્જિનિયરિંગને બદલે અધ્યાપનકાર્યના અભ્યાસક્રમમાં જોડાવાનું પસંદ કરવાના હતા. ભણવા કરતાં ભણાવવાનું કાર્ય આલ્બર્ટને ઘણું આકર્ષતું. ઈજનેર બનીને આર્થિક સુરક્ષા મેળવવા કરતા, તેમને શિક્ષક બનવાની અત્યંત ઈચ્છા હતી. તેઓ માનતા પણ હતા કે અધ્યયન કાર્યની એમને જન્મજાત ભેટ પ્રાપ્ત થઈ હતી.

આલ્બર્ટનું કુટુંબ એમના માટે આદર્શ શાળા જેવું પ્રવૃત્તિસભર અને પ્રગતિવાદી હતું. પિતા હેર્માન વેપારી હતા. એ સમયમાં એમના જ કુટુંબમાં યહૂદીઓ અનાજના વેપારથી ધનવાન થયા હતા. જર્મનીમાં વિજ્ઞાનના વિકાસનાં પગલાંઓ પાછળ સુખ-સગવડ કેન્દ્રિત જીવનશૈલી ખેંચાઈ આવી હતી. જર્મની

મહાન ખગોળશાસ્ત્રી અને ગણિતજ્ઞ યોહાનસ કેપ્લર

વિવિધ ઉદ્યોગોથી ધમધમવા લાગ્યું હતું અને લોકો નાના કસબાઓ, શહેરો, ગામો છોડીને મહાનગરો તરફ પ્રસ્થાન કરી જતા હતા. આધુનિક યુગ સાથે તાલ મેળવી ચાલવા હેર્માન નવી તકનીક અને નવા ઉદ્યોગ પ્રત્યે આશાવાદી હતા. આલ્બર્ટના જન્મ પછીના વર્ષે પિતા હેર્માન પરિવારને લઈને મ્યુનિક શહેર આવી ગયેલા. ઇલેક્ટ્રિસિટીના નવા યુગનો પણ ઉદય થયો હતો અને હેર્માન જેવા ઉદ્યોગ સાહસી વ્યક્તિ માટે એમાં ઝંપલાવવાની પ્રેરણા આપનાર વ્યક્તિ હતા, એમના ભાઈ યાકબ આઈન્સ્ટાઈન.

યાકબ ઇલેક્ટ્રિકલ એન્જિનિયર હતા અને આલ્બર્ટને એમની સાથે વાત કરવું સૌથી વધારે ગમતું. પોતાનું કુતૂહલ આલ્બર્ટ યાકબ સાથે વહેંચતા, કારણ કે યાકબ એમના પ્રશ્નોનું તર્કપૂર્ણ અને વૈજ્ઞાનિક સમાધાન આપી શકતા. આલ્બર્ટના મનમાં વિજ્ઞાન પ્રત્યે આદર અને પ્રેમ રોપવામાં યાકબનો ઘણો મહત્વપૂર્ણ ફાળો રહ્યો હતો.

હેર્માન મ્યુનિક આવ્યા એ પહેલાં, ૧૮૭૬થી જ યાકબ ત્યાં એક નાની સ્વતંત્ર પેઢી ચલાવતા હતા, જે ગેસ અને પાણીની લાઈન નાખવાનું કામ કરતી. યાકબે હેર્માનને મનાવી લીધા હતા કે, પરંપરાગત ધંધાઓનું ભવિષ્ય ઉજ્જવળ ન હતું, નવી સદી વિજ્ઞાન અને તકનીકી વિકાસ પર આધારિત

ઉદ્યોગોની હતી. મ્યુનિકમાં બંને ભાઈઓએ સૌ પ્રથમ એકઠા મળીને એક નાની પેઢીની સ્થાપના કરી. બે વર્ષમાં જ બંનેએ ધંધો સારો એવો વિકસાવ્યો અને એક બોઈલર બનાવતાં કારખાનાનો છાસઠ ટકા હિસ્સો પણ ખરીદી લીધો, પરંતુ ૧૮૮૨માં તેઓએ મ્યુનિકમાં યોજાયેલા આંતરરાષ્ટ્રીય તકનીકી પ્રદર્શનમાં ભાગ લીધો એ પછી એમના ધંધાની દિશા સંપૂર્ણપણે ઇલેક્ટ્રિકલ સાધનો તરફ ફરી ગઈ. યાકબને વીજળીનાં સાધનો પ્રત્યે ઘણી દિલચસ્પી હતી. તેઓ અવનવા પ્રકારના વ્યાવહારિક સાધનો બનાવવામાં રસ દાખવતા. તેમણે એ પ્રદર્શનમાં જાતે ડિઝાઈન કરેલ ડાયનેમો, આર્ક લેમ્પ, લાઈટબલ્બ અને ટેલિફોન સિસ્ટમ રજૂ કર્યા હતા. હેર્માન હવે ઈચ્છતા હતા કે બંને ભાઈઓ સાથે મળીને મોટા સ્તર પર ઇલેક્ટ્રિકલ સાધનોનું ઉત્પાદન કરે.

તેમણે બોઈલર બનાવતા કારખાનાનો હિસ્સો વેચી દીધો. સંબંધીઓ પાસેથી પૈસા એકઠા કર્યા અને ધીમે-ધીમે સહકારમાં મોટાપાયે ઇલેક્ટ્રિકલ સાધનોના ઉદ્યોગની સ્થાપના કરી. એમણે નાખેલા કારખાનામાં બસ્સો જેટલા કારીગર આર્ક લેમ્પ અને ઇલેક્ટ્રિક મોટરનું ઉત્પાદન કરતા હતા. હેર્માન નાણાકીય બાબતો સંભાળતા અને યાકબ તકનીકી બાબતો પર ધ્યાન આપતા.

કિંતુ એમને દુર્ભાગ્યે ધંધામાં બરકત થવા ન પામી. એનું કારણ એ હતું કે, હેર્માન અને યાકબ ભવિષ્ય તાગવામાં ખોટા પડ્યા હતા. એ સમયગાળો ઓગણીસમી સદીનો છેલ્લો દાયકો હતો. એક તો બંનેનો પોતાનો સ્વતંત્ર ઉદ્યોગ હતો, જે આ જ ક્ષેત્રમાં મ્યુનિક બહાર વિકસી રહેલી મોટી માછલીઓને ટક્કર ન આપી શક્યો. આ બહારની માછલીઓ હતી, થોમસ એડિસનની કંપની અને પહેલો પ્રેક્ટિકલ ડાયનેમો બનાવનાર વર્નર ઝિમ્મસની કંપની. બીજા બાબત, બંને ભાઈઓ જે સાધનો બનાવતા હતા, એ બધા ડીસી પાવર સપ્લાય પર ચાલતા. જ્યારે હકીકત એ હતી કે ઇતિહાસમાં અમર થઈ ગયેલી 'કરન્ટ વોર'માં થોમસ એડિસનની ડીસી સિસ્ટમને ધૂળ ચાટતી કરીને નિકોલ ટેસ્લાની એસી સિસ્ટમ ભવ્ય રીતે વિજયી બની હતી. હેર્માન અને યાકબે ડીસી પાવર સપ્લાય સિસ્ટમ પર વિશ્વાસ મૂકી ભૂલ કરી હતી. જેના પર બંને ભાઈઓ મીટ માંડીને બેઠા હતા, એ મ્યુનિક શહેરને ઇલેક્ટ્રિકાઇઝ કરવાનો નફાકારક પ્રોજેક્ટ પણ તેમણે ગુમાવ્યો હતો. એ પછી કોઈ પણ પ્રકારનો મોટો ઓર્ડર ન મળવાને કારણે એમની ફેક્ટરી ફડયામાં ચાલી ગઈ. ત્યાં સુધી કે હેર્માન પોતાનું ઘર પણ ગીરવી મૂકવું પડ્યું હતું. ■

ક્રમશઃ